

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญ
(Socio-Cultural Change)

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญบ้านลัดเกร็ดที่ได้กล่าวว่า แต่เดิมชีวิตความเป็นอยู่ของชาวมอญในหมู่บ้านค่อนข้างที่จะเรียบง่าย มีวัฒนธรรมเฉพาะของท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมระหว่างชาวมอญอย่างแน่นแฟ้น ตลอดจนมีการพึ่งพาระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านซึ่งจะอยู่ในรูปของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การเป็นแรงงานช่วยเหลือในงานบ้าน รวมทั้งการช่วยเหลือโดยการไปร่วมงานเมื่อญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านมีงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ แต่ต่อมาวิถีชีวิตของชาวมอญเริ่มเปลี่ยนแปลงไปอันสืบเนื่องมาจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ของชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้กับเขตเมืองหลวง จึงทำให้ได้รับอิทธิพลความทันสมัยและความเจริญจากภายนอกที่เข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็วกว่าชุมชนชนบทที่อยู่ห่างไกลออกไป และได้รับการพัฒนาจากรัฐในหลาย ๆ ส่วน ทั้งในรูปของการปฏิรูปในด้านการปกครองและการศึกษาที่เน้นความเป็นส่วนกลางและมาตรฐานทางวัฒนธรรมจากส่วนกลาง โดยรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา ลูกหลานชาวมอญทั้งชายหญิงจึงมีโอกาสเข้ารับการศึกษิตตามหลักสูตรที่ทางรัฐบาลเป็นผู้กำหนดขึ้นและใช้ตำราเรียนเป็นภาษาไทย นอกจากนี้รัฐยังได้ขยายการพัฒนาทางด้านสาธารณสุขไปโดยเริ่มจากการนำไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชนในราวปี พ.ศ. 2495 ทำให้เกิดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็น วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม นอกจากนี้รัฐยังได้นำน้ำประปา ตลอดจนการสร้างทางเดินคอนกรีตกว้างประมาณ 1 เมตร เชื่อมต่อหมู่บ้านรอบเกาะเกร็ดในปี พ.ศ. 2517 ชาวไทยและชาวมอญที่อาศัยอยู่ในชุมชนจึงสามารถเดินทางไปมาหาสู่และติดต่อกันได้อย่างสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ทั้งโดยวิธีเดินเท้าหรือใช้จักรยานและจักรยานยนต์ ชาวมอญจึงรู้จักและคุ้นเคยกับคนไทยในหมู่บ้านใกล้เคียงมากยิ่งขึ้น กอปรกับการที่ชุมชนอยู่ใกล้เขตเมืองจึงทำให้ได้

รับอิทธิพลความเจริญในด้านสื่อสารมวลชนได้แพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว โดยจัดได้ว่าเป็นสื่อที่นำวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าสู่หมู่บ้าน ส่งผลให้ชาวมอญเกิดการปรับตัวและยอมรับวัฒนธรรมหลักจากคนไทยมากขึ้น

จากอิทธิพลทางด้านสื่อสารมวลชน ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ชาวมอญ จึงได้รับรู้ข่าวสารจากภายนอกชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการมีโทรทัศน์ หรือวิทยุจะเป็นที่นิยมเป็นอย่างมาก โทรทัศน์เป็นสื่อสำคัญอย่างหนึ่งที่ทุกคนต้องการเนื่องจากมีทั้งภาพและเสียง นอกจากนี้โทรทัศน์ยังจัดได้ว่าเป็นสื่อที่ใช้ภาษาไทยในการนำเสนอข่าวสารหรือสารบันเทิง ชาวมอญจึงค่อย ๆ ค้นเคยกับภาษาไทยทีละน้อยโดยไม่รู้ตัว และเกิดการยอมรับภาษาไทย โดยปราศจากอคติใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นการเสริมจากที่เรียนมาที่โรงเรียนแล้ว นอกจากโทรทัศน์แล้ว วิทยุก็เป็นสื่อที่สำคัญอย่างหนึ่งในการนำเสนอข่าวสารความรู้ หรือสารบันเทิงต่าง ๆ และเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมจากคนทุกเพศทุกวัย เนื่องจากราคาไม่แพงจนเกินไป จากการศึกษาสังเกตในแต่ละครัวเรือนพบว่า มีวิทยุแทบทุกหลังคาเรือน อาจกล่าวได้ว่าสื่อจากวิทยุและโทรทัศน์ ทำให้ชาวมอญซึมซับเอาค่านิยมตามแบบอย่างคนไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านการอุปโภคบริโภค การแต่งกาย การศึกษา การประกอบอาชีพ แต่ผลกระทบของการที่มีโทรทัศน์คือ ทำให้รูปแบบของการบันเทิงการรื่นเริงที่มีมาแต่เดิมของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ แทนที่พวกเขาจะออกมาบปะสังสรรค์กันยามเย็นหลังจากเลิกจากงานเหมือนสมัยก่อน กลับกลายมาเป็นหลังเลิกงานก็จะกลับบ้านพักผ่อนดูโทรทัศน์อยู่กับบ้านแทน

ในช่วงปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เริ่มมีการขยายตัวของชุมชนเมืองในเขตจังหวัดนนทบุรี มีคนไทยย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนมากขึ้น ประกอบกับการที่จังหวัดนนทบุรีมีอาณาเขตบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับกรุงเทพมหานคร ทำให้พื้นที่บริเวณฝั่งตะวันออกได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอปากเกร็ด ในระยะแรก ๆ เป็นส่วนที่รองรับความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมจากกรุงเทพมหานครไว้เป็นจำนวนมากและเกิดโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ขึ้น โรงงานเหล่านี้มีการจ้างแรงงานจากผู้คนที่อาศัยในพื้นที่รอบบริเวณชาวมอญซึ่งแต่เดิมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผา เริ่มทยอยกันออกมาประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น แรงงานซึ่งเป็นที่ต้องการในการทำเครื่องปั้นดินเผาจึงลดจำนวนลงเรื่อย ๆ

นอกจากนี้ผู้ที่จบการศึกษาในระดับสูง ๆ ส่วนใหญ่มักจะไปประกอบอาชีพในเมืองมากขึ้นและเมื่อกลับมาก็มักจะชักชวนให้หนุ่มสาวในหมู่บ้านไปทำงานด้วย และจากการที่ชุมชนมอญเกาะเกร็ดเป็นสิ่งคมเปิดมีการคมนาคมสะดวกและอยู่ใกล้กับเขตเมือง พบว่ามีส่วนกำหนดการติดต่อกับชุมชนภายนอกให้เป็นไปได้อย่างสะดวก จึงทำให้มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนไทยอยู่ตลอดเวลา กอรปกับชาวมอญในปัจจุบันมีสัญชาติเป็นไทย ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนที่มีการบริหารโดยรัฐบาลเหมือนกับคนไทยทั่ว ๆ ไป ประกอบอาชีพร่วมกับคนไทย และรับเอาความเจริญหรือความทันสมัยจากสังคมเมืองเข้าสู่ชุมชนไว้มาก จึงทำให้วิถีชีวิตของชาวมอญค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในระดับครอบครัวไปจนถึงชุมชน

ดังได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าบ้านมอญลัดเกร็ดได้รับอิทธิพลจากภายนอก เช่น การนำไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชน การศึกษา ทักษะคติ ค่านิยม และประเพณีบางอย่างจากคนไทย ส่งผลทำให้วิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญเกิดการเปลี่ยนแปลงไป แต่ในขณะเดียวกันต้องเข้าใจว่าลักษณะการเปลี่ยนแปลงในที่นี้จะอยู่ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทย ดังจะได้ขอกกล่าวต่อไปในหัวข้อ เรื่องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในด้านสังคมและการปกครองตนเอง การปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจในด้านการผลิตและการจำหน่ายแจกเครื่องปั้นดินเผา การเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษา และการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ในหมู่ครอบครัวและเครือญาติต่อไป และเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์และเข้าใจง่ายมากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องแยกศึกษาเป็น 2 บท กล่าวคือ ในบทที่ 5 จะเป็นเรื่องของวัฒนธรรมในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป และในบทที่ 6 จะเป็นเรื่องวัฒนธรรมที่ชาวมอญบ้านลัดเกร็ดยังคงเอกลักษณ์ของพวกเขาตนไว้ได้ เพราะในชีวิตจริงแล้วมอญกับไทยแทบจะแยกกันไม่ออก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพวกเขาอยู่ร่วมกับคนไทยมาเป็นเวลานานพอสมควร ทำให้มีการรับและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกันและกัน จนกระทั่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันจนบอกไม่ได้ว่าส่วนของวัฒนธรรมนั้นมาจากสังคมไทยหรือสังคมมอญ อีกทั้งพวกมอญเองบางครั้งก็มีการยอมรับว่าเป็นมอญและเป็นไทยตามสถานการณ์เช่นกัน และในส่วนวัฒนธรรมประเพณีและความเป็นอยู่นั้น ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่ชาวมอญบ้านลัดเกร็ดก็ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ความเป็น "กลุ่มชาติพันธุ์มอญ" ไว้ได้ในระดับหนึ่ง (ดังจะได้ขอกกล่าวต่อไปในบทที่ 5 ในหัวข้อ เรื่องการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ)

นัยนาการ : การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในด้านสังคมและการปกครองตนเอง

ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 เรื่องบทบาทและความสำคัญของชาวมอญเกาะเกร็ดที่มีต่อแผ่นดินไทย พบว่า การเมืองการปกครองของชาวมอญจะเป็นไปโดยรัฐให้สิทธิในการปกครองตนเอง ซึ่งในประเด็นดังกล่าวในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่จัดให้พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองไทย กล่าวคือ ในอดีตชาวมอญในแต่ละหมู่บ้านจะเลือกผู้นำหรือหัวหน้าหมู่บ้านของตนเองขึ้นมา โดยมักจะเลือกจากผู้อาวุโสที่มีเชื้อสายมอญที่เป็นคนดีมีศีลธรรม และเป็นที่เคารพนับถือของชาวมอญในหมู่บ้าน และที่สำคัญต้องเป็นผู้ที่รู้และเข้าใจในการประเพณีปฏิบัติตามจารีตประเพณีของชาวมอญเป็นอย่างดี มีความสามารถในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามความเชื่อของชาวมอญ เมื่อเลือกหัวหน้าหมู่บ้านแล้ว หัวหน้าหมู่บ้านจะต้องทำหน้าที่ในการตัดสินเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น ถ้าบังเอิญมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างชาวมอญในหมู่บ้าน หัวหน้าหมู่บ้านพร้อมทั้งลูกบ้านจะช่วยกันตัดสิน หรือในกรณีที่มีผู้ไปก่อเรื่องทำความผิดบางอย่างเช่น ขโมยทรัพย์สินแล้วถูกจับได้ ผู้นั้นจะต้องเสียค่าปรับไหมให้แก่ผู้เสียหาย แต่อย่างไรก็ตามจากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่านได้กล่าวว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ของพวกตนเองเคยเล่าว่า ในสมัยก่อนไม่ค่อยมีใครกล้าทำความผิดที่ร้ายแรง เนื่องจากชาวมอญในสมัยนั้นยังคงมีหลักจารีตประเพณีและความเชื่อที่ถือเป็นบรรทัดฐานในการประเพณีปฏิบัติ กล่าวคือพวกเขามีความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือเชื่อในเรื่องผีสิงเทวดา และเชื่อว่าถ้าประเพณีผิดจารีตประเพณีหรือกฎระเบียบข้อห้ามต่าง ๆ ของกลุ่มจะถูกผีสิงโทษ ทำให้พวกเขาเกิดความเกรงกลัวจึงไม่มีใครใดก่อเรื่องร้ายแรง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมของชาวมอญในอดีตถูกรวบคลุมด้วยจารีตประเพณีซึ่งถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่ทุกคนถือปฏิบัติ ประกอบกับความเชื่อความศรัทธาในหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่พวกเขายึดมั่นเป็นข้อปฏิบัติเรื่อยมา จึงทำให้ชาวมอญในอดีตใช้หลักจารีตและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของกลุ่มเป็นพื้นฐานในการตัดสินข้อขัดแย้งและกรณีพิพาทต่าง ๆ เมื่อมีผู้ทำผิดจารีต ผู้นั้นจึงได้รับโทษทางสังคม เช่น การปรับไหม การถูกผีสิงโทษให้เจ็บป่วย และจะต้องมีการรำผีเป็นการขอขมาด้วย

นอกจากชาวมอญจะมีหัวหน้าหมู่บ้านแล้ว ผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่านได้กล่าวว่า ในอดีตยังมีพระสงฆ์โดยเฉพาะเจ้าอาวาสวัดมอญในชุมชน ซึ่งจะมีบทบาทอย่างสูงต่อชาวมอญ กล่าวคือ

พระสงฆ์จะมีบทบาทในด้านการอบรมสั่งสอนเด็กผู้ชายให้ได้เรียนรู้หนังสือพร้อมทั้งอบรมขัดเกลาจิตใจให้เด็ก ๆ ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงาม เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเช่น พิธีเกิด พิธีบวช พิธีแต่งงาน พิธีศพ ตลอดจนเป็นผู้ที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจแก่ชาวมอญในชุมชน นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทในด้านการพัฒนาการศึกษาตั้งเช่นในอดีตที่เจ้าอาวาสวัดฉิมพลีสุทธาวาส พระสุเมธาจารย์ (วร) ได้เป็นผู้อุปถัมภ์และเป็นผู้วางรากฐานในการก่อตั้งโรงเรียนในหมู่บ้านคือ โรงเรียนวัดฉิมพลีสุทธาวาส ท่านได้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาอย่างจริงจัง สำหรับในอดีตบทบาทในด้านการอบรมสั่งสอนลูกหลาน นอกจากจะมีพระสงฆ์ทำหน้าที่นี้แล้ว ยังมีบิดามารดาและผู้เฒ่าผู้แก่ในครัวเรือนคอยดูแลและอบรมสั่งสอนให้เรียนรู้การดำรงชีวิต เช่น การที่มารดาฝึกให้ลูกสาวเรียนรู้งานบ้านงานเรือน การจัดหาอาหารและการดูแลรักษาความสะอาดบ้านเรือนให้เรียบร้อยอยู่เสมอ ส่วนลูกชายนั้นบิดามารดาจะเป็นผู้ที่ยกอบรมสั่งสอนให้รู้จักการดำรงชีวิตและการทำมาหากินเช่น การถ่ายทอดกรรมวิธีในการปั้นเครื่องปั้นดินเผา การหาปลา การทำสวน และผู้เฒ่าผู้แก่จะมีบทบาทในการเลี้ยงดูหลาน และคอยอบรมสั่งสอนลูกหลานให้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมอญ จากลักษณะที่กล่าวมาจะเห็นถึงบทบาทของผู้นำหมู่บ้านที่เปรียบเสมือนผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่ช่วยกันปกครองหมู่บ้าน โดยอาศัยการปกครองแบบจารีตประเพณีดั้งเดิมและความเป็นญาติพี่น้อง เชื้อสายเดียวกันเป็นหลักในการปกครองและอยู่ร่วมกัน จึงทำให้ชาวมอญอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสงบสุข

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญได้เกิดขึ้น กล่าวคือ พระองค์ได้ปฏิรูปการปกครองของไทยขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพบ้านเมืองในสมัยนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดการปกครองบ้านเมืองให้มีข้าหลวงประจำจังหวัด มีนายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านดูแลปกครองตั้งแต่จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านตามลำดับ สำหรับบ้านปากเกร็ดในราวปี พ.ศ. 2427 ได้มีการรวมหมู่บ้านต่าง ๆ บริเวณปากเกร็ดและชุมชนใกล้เคียงขึ้นเป็นหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอขึ้น ดังนั้นถิ่นที่อยู่ของชาวมอญบนเกาะเกร็ดในปัจจุบันจึงขึ้นอยู่กับตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และเนื่องจากคนในท้องถิ่นอำเภอปากเกร็ดส่วนใหญ่เป็นชาวมอญ ดังนั้นการแต่งตั้งผู้ที่จะเป็นนายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในระยะแรกจึงเป็นคนมอญ สำหรับอำเภอปากเกร็ดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ได้ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ "นายเนียม" ซึ่งเป็นชาวมอญเกาะเกร็ดได้เป็นนายอำเภอปากเกร็ดเป็นคนแรก และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "พระรามัญนทเขตคตี" (เนียม นนทนาการ) ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญได้กล่าวว่านายอำเภอนี้มีบ้านอยู่ที่เกาะเกร็ดอยู่ระหว่างวัดปรมย์ยิกาวาสและวัดไผ่ล้อม ในระยะแรกจึงใช้บริเวณบ้านของท่านเองเป็นที่ว่าการอำเภอชั่วคราว อีกทั้งนายอำเภอนี้ยังดำรงตำแหน่งนายอำเภอปากเกร็ดนานที่สุดถึง 25 ปี (พ.ศ. 2427-2452) ต่อมาเมื่อนายอำเภอพระรามัญนทเขตคตีพ้นตำแหน่ง การสร้างที่ว่าว่าการอำเภอจึงย้ายมาสร้างบริเวณแม่น้ำทางทิศเหนือของวัดสนามเหนือ และกล่าวกันว่ามีนายอำเภออีกสี่ท่านเป็นนายอำเภอซึ่งเป็นชาวมอญ โดยนายอำเภอที่เป็นชาวมอญคนสุดท้าย คือ หลวงรามัญนทเขตคตี (เจ๊ก นนทนาการ) บุตรพระรามัญนทเขตคตี (เนียม นนทนาการ) ได้เป็นนายอำเภอปากเกร็ด ตั้งแต่ พ.ศ. 2458-2478 รวมเวลา 20 ปี และหลังจากนั้นเป็นต้นมานายอำเภอเป็นคนไทยตลอดมาจวบจนปัจจุบัน และในระดับหมู่บ้านมีการแต่งตั้งผู้นำอย่างเป็นทางการเพื่อปกครองหมู่บ้าน คือ ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน โดยชาวมอญในหมู่บ้านเป็นผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งขึ้นมา โดยมีผู้ใหญ่บ้านบ้านลาดเกร็ดที่ได้รับเลือกตั้งท่านแรกได้แก่ นายชัยวัฒน์ สอดสว่าง (ปัจจุบันได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว) และเมื่อพูดถึงการดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านโดยอำนาจส่วนกลางพบว่ารัฐยังให้ชาวมอญมีอิสระในการดำรงชีวิตและการทำมาหากิน เพียงแต่การปกครองตนเองในระดับหมู่บ้านจะเป็นทางการมากขึ้น กล่าวคือ การเลือกตั้งตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจะต้องเป็นไปตามระเบียบราชการ โดยลักษณะการเลือกตั้งแบ่งเป็น 2 แบบ คือ

1. แบบเปิดเผย แบบเปิดเผยนี้จะเป็นการโหวตในที่ประชุมคือบริเวณศาลาการเปรียญ วัดปรมย์ยิกาวาส
2. แบบลับ วิธีการจะเหมือนการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรโดยทั่วไป คือ จะมีการหย่อนบัตรลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มีการกาห้วกระดาษและมีตัวอย่างบัตรลงคะแนนแจกให้ชาวบ้านดูหลังจากที่อธิบายให้เข้าใจแล้ว

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่านได้กล่าวว่า ชาวมอญจะเลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านโดยพิจารณาจากผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวมอญในชุมชน มีความรู้ความสามารถ ความซื่อสัตย์และรับผิดชอบ ตลอดจนเป็นผู้ที่เสียสละเพื่อส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นั้นต้องมีความซื่อสัตย์และเป็นผู้ที่รู้และเข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมอญอย่างแท้จริง ซึ่ง

คุณสมบัติเหล่านี้จะคล้ายคลึงกับการที่ชาวมอญในอดีตใช้เลือกหัวหน้าหมู่บ้านนั่นเอง เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการเลือกตั้งแบบเป็นทางการเท่านั้น และผู้ที่จะมีมาลงสมัครรับเลือกตั้งจะต้องมีอายุ 20 ปีขึ้นไป เมื่อได้รับการเลือกตั้งมาแล้วผู้ใหญ่บ้านจะมีหน้าที่ปกครองดูแลทุกข์สุขของประชาชนในหมู่บ้าน และต้องประสานงานกับทางราชการ เมื่อทางราชการมีคำสั่งมาว่าอย่างไร ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นสื่อกลางและนำข่าวสารมาแจ้งให้ลูกบ้านได้ทราบและปฏิบัติตาม เช่น การชักชวนให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน และในทางกลับกันเมื่อลูกบ้านมีปัญหาเดือดร้อนหรือต้องการให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาช่วยเหลือ พวกเขา ก็จะบอกผ่านไปยังผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านจะได้นำเสนอต่อที่ประชุมต่อไป ในระยะแรกมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ ได้เริ่มเข้ามาสำรวจและพบปะพูดคุยกับผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เริ่มจากการพัฒนาทางด้านการศึกษาในราวปี พ.ศ. 2470 โดยการชี้แจงให้ชาวมอญเห็นความสำคัญของการศึกษา เพื่อให้ลูกหลานชาวมอญได้เข้าเรียนหนังสือไทยในระบบโรงเรียน ซึ่งการที่รัฐจะเข้าไปชี้แจงให้ชาวบ้านได้รับทราบนั้น จะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้นำหมู่บ้านทั้งผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ตลอดจนผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวมอญในหมู่บ้าน ให้ช่วยพูดส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวมอญเห็นความสำคัญของการศึกษา เพื่อประโยชน์ในการที่จะนำวิชาความรู้ไปประกอบอาชีพ เพื่อพัฒนาตนเองและหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้าขึ้น ชาวมอญเริ่มเห็นว่าการมีการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของลูกหลานต่อไปในอนาคต ดังนั้นเมื่อทางราชการได้เข้ามาสร้างโรงเรียนในชุมชนในปี พ.ศ. 2472 พ่อแม่หรือผู้ปกครองจึงส่งบุตรหลานทั้งชายหญิง เข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งนับได้ว่าความร่วมมือระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในครั้งนี้ ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง ซึ่งเท่ากับว่าชาวมอญเริ่มมีการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เจ้าหน้าที่ของรัฐนำเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น ต่อมารัฐได้เริ่มมีโครงการพัฒนาต่าง ๆ เข้าสู่หมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก เช่น โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข โดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของรัฐเข้ามาคอยแนะนำปรึกษาปัญหาสุขภาพ โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจะทำหน้าที่ร่วมกับผู้นำหมู่บ้านในการรณรงค์ให้ชาวบ้านรักษาสุขภาพและอนามัย โดยมีการจัดตั้งสถานเฝ้าตรวจโรคขึ้นก่อนในปี พ.ศ. 2504 โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำ 1 คน ต่อมาเมื่อจำนวนคนไข้เพิ่มมากขึ้น จึงได้มีการขยายเป็นการตั้งสถานอนามัยขึ้นที่หมู่ 5 บ้านท่าน้ำในปี พ.ศ. 2514 โดยปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ประจำ 4 คน ทำให้มีผู้มารับรักษาที่เจ้าหน้าที่อนามัยเพิ่มมากขึ้นแทนการรักษาแบบหมอชาวบ้านที่ใช้สมุนไพรในการรักษาแบบเดิมเพียงอย่าง

เดียว นอกจากนี้รัฐยังได้มีโครงการพัฒนาการคมนาคม เช่น การสร้างทางเดินรอบหมู่บ้าน บนเกาะทั้งหมด สร้างสะพานทำน้ำ เพื่อให้เป็นที่ล่ำเสียววัตถุบในการทำเครื่องปั้นดินเผา การ ขุดบ่อบาดาล ตลอดจนโครงการพัฒนาสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น การนำไฟฟ้า น้ำประปา เข้าสู่ชุมชน และจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้ทางเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเข้าไปคลุกคลีและ ขอความร่วมมือจากผู้นำที่เป็นทางการคือ กำนันผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระสงฆ์ ครู และผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ให้ช่วยกระจายข่าวสารให้ชาวบ้านได้รับทราบเพื่อสอบถาม ถึงความต้องการของชาวบ้านก่อนทุกครั้ง และจากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านทำให้ทราบว่า ชาวมอญในสมัยก่อนถ้าได้รับคำชี้แจงและเห็นว่าโครงการพัฒนาของรัฐในด้านต่าง ๆ จะเป็น ประโยชน์ในการทำให้พวกตนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นการพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญทัดเทียม กับภายนอกพวกเขาจะให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นอย่างดี

ในเรื่องของผู้นำที่เป็นทางการของหมู่บ้านคือผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันนั้นจากคำบอกเล่า ของผู้ใหญ่บ้านลัดเกิร์ตคนปัจจุบัน คือ ผู้ใหญ่จำลอง รัตนอุดม ปัจจุบันอายุ 58 ปี เป็นชาวมอญ ในหมู่บ้าน โดยกำเนิดที่มีทั้งบิดาและมารดาเป็นชาวมอญด้วยกันทั้งสองฝ่าย ผู้ใหญ่บ้านได้รับการ เลือกตั้งจากลูกบ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 ซึ่งมาแทนตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านคนก่อนที่เกษียณอายุ ราชการไป ผู้ใหญ่บ้านได้กล่าวถึงภาระหน้าที่ที่มีต่อลูกบ้าน กล่าวคือ มีหน้าที่ดูแลลูกบ้านให้อยู่ อย่างสงบสุข และเป็นผู้ประสานงานระหว่างอำเภอหมู่บ้าน เป็นผู้รับคำสั่งจากอำเภอมาให้ ลูกบ้านได้ รับทราบเพื่อที่จะปฏิบัติตามที่ทางราชการสั่งมาโดยการปิดประกาศ และได้พบปะ พุดคุยกับลูกบ้าน นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยนายทะเบียนตำบลประจำหมู่บ้าน ตลอดจนเป็นพยาน บุคคลกรณีเพิ่มชื่อ จำหน่ายชื่อ หรือแก้ไขทะเบียนบ้าน สำหรับผู้ใหญ่บ้านลัดเกิร์ตคนปัจจุบันนี้ ประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อการจำหน่ายอยู่โดยรับช่วงต่อจากรุ่นพ่อแม่ แต่ในรุ่น ลูกหลานของผู้ใหญ่บ้านนั้นท่านได้กล่าวว่า ปัจจุบันไม่มีลูกหลานอยากจะสืบทอดกิจการการทำ เครื่องปั้นดินเผา เพราะลูกหลานเรียนหนังสือสูงและไปประกอบอาชีพอย่างอื่นกันหมด ส่วนใน ทศนคติของผู้ใหญ่เองนั้นก็ต้องการให้ลูกหลานทำอาชีพที่มั่นคง มีเกียรติ มีตำแหน่ง ดังจะเห็นได้ จากการที่ลูกหลานประกอบอาชีพต่างกันไปดังนี้

นายจำลอง รัตนอุดม ปัจจุบันอายุ 58 ปี ภรรยาชื่อ นางอุไร รัตนอุดม อายุ 55 ปี มีบุตร 5 คน ประกอบอาชีพต่างกัันดังนี้

1. นาวาตรีไพรัช รัตนอุดม อายุ 35 ปี รับราชการทหารอยู่กรุงเทพมหานคร
2. จำลิมเอกพิระ รัตนอุดม อายุ 33 ปี รับราชการทหารอยู่เชียงใหม่
3. นายกฤษณะ รัตนอุดม อายุ 31 ปี รับราชการเทคนิค กรุงเทพมหานคร
4. นางอัญชลี คงแย้ม อายุ 29 ปี อาชีพแม่บ้าน
5. ร้อยโทวัลลภ รัตนอุดม อายุ 27 ปี รับราชการทหารอยู่กรุงเทพ

การดำเนินการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านนั้น ผู้ใหญ่บ้านได้กล่าวว่าเมื่อตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่างลง ผู้ที่ทำหน้าที่แทนผู้ใหญ่บ้านซึ่งอาจเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ประกาศให้ชาวบ้านรู้ทั่วกัน และให้ชาวบ้านที่คิดว่าตนมีความสามารถมาลงรับสมัครเลือกตั้ง พร้อมทั้งประกาศวันเลือกตั้งให้ชาวบ้านรับรู้เพื่อจะได้มาใช้สิทธิ์ในการเลือกตั้ง สำหรับสถานที่ที่ทำการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน ลัดเกร็ดนั้นจะใช้ศาลาการเปรียญวัดปรมัยยิกาวาสเป็นที่ทำการชั่วคราว และสำหรับการเลือกตั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะมี 2 ท่าน คือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่ฝ่ายปกครอง และผู้ช่วยผู้ใหญ่ฝ่ายรักษาความสงบ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะได้รับการคัดเลือกจากผู้ใหญ่บ้านและได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้านด้วย และแจ้งไปยังอำเภอเพื่อออกหนังสือแต่งตั้งเป็นหลักฐานทางราชการ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะอยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 4 ปี โดยจะมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระงานจากผู้ใหญ่บ้านหรือเป็นตัวแทนผู้ใหญ่ในเวลาที่ผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่ รวมทั้งคอยส่งข่าวให้ผู้ใหญ่บ้านทราบถึงเรื่องราวของคนในหมู่บ้าน เพื่อผู้ใหญ่บ้านจะได้ดำเนินงานและประสานงานกับหน่วยงานของตำบลอีกทีหนึ่ง

การเลือกตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านในปัจจุบันนี้ ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้เลือกตั้งร่วมกับชาวบ้าน โดยคัดเลือกจากผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม กรรมการหมู่บ้านคือ กลุ่มบุคคลที่ทำหน้าที่ให้ข้อเสนอแนะและคำปรึกษาแก่ผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านที่เป็นอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน และลูกบ้านจะช่วยกันเลือกตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้น และจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี

1. คณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายสวัสดิการและสังคม ได้แก่ นายมะทอง มากไธ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้ประสบภัยต่าง ๆ โดยดำเนินการตามโครงการที่เกี่ยวข้องกับ

สวัสดิการสังคมในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังดูแลเกี่ยวกับการสร้างที่พักผ่อนหย่อนใจในหมู่บ้านด้วย

2. คณะกรรมการฝ่ายศาสนา ได้แก่ นายสามารถ บุญลอย ทำหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมด้านศาสนาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีในหมู่บ้านของชาวมอญ

3. คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุข ได้แก่ นางสุนีย์ ดิษสง่า ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาอนามัยและการสุขภาพ และการดูแลรักษาสภาวะแวดล้อมภายในหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านจะประชุมกันเดือนละ 1 ครั้ง ที่ศูนย์พัฒนาตำบลซึ่งจะตั้งอยู่บริเวณหมู่ 2 บ้านศาลากุลนอก โดยจะมีการจัดประชุมทุกวันที่ 6 ของเดือน แต่ถ้าวันประชุมไปตรงกับวันเสาร์หรืออาทิตย์ จะเลื่อนการประชุมไปเป็นวันจันทร์แทน

ในเรื่องของผู้ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งได้แก่ ครู พระสงฆ์ และผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวมอญในชุมชน ในปัจจุบันพบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ในบางส่วน กล่าวคือ ในเรื่องของการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานให้รู้หนังสือ ตลอดจนอบรมสั่งสอนความประพฤติและแนะแนวทางในการดำรงชีวิตและการปกครองอาชีพแก่ลูกหลาน ซึ่งแต่ก่อนเป็นเรื่องของพ่อแม่หรือพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอด แต่ในปัจจุบันได้กลายเป็นหน้าที่ของครูที่โรงเรียนสั่งสอนอบรมแทน แต่อย่างไรก็ตามพ่อแม่ยังคงมีบทบาทในด้านการอบรมความประพฤติของบุตรหลานอยู่ ระบบอาวุโสยังมีความสำคัญ ลูกหลานชาวมอญยังให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี บุคคลเหล่านี้สามารถพูด อ่าน และเขียนภาษามอญได้ และเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะได้รับการนับถือจากชาวมอญมาก อีกทั้งยังเป็นทั้งที่พึ่งทางใจและเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น พิธีโกนผมไฟ พิธีบวช พิธีแต่งงาน พิธีศพ

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันบทบาทในด้านการปกครองของกลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากนัก เนื่องจากระบบผู้อาวุโสยังคงมีอยู่อย่างเหนียวแน่น ลูกหลานชาวมอญส่วนใหญ่ยังคงให้ความเคารพนับถือ เชื้อพ้องผู้อาวุโส หรือผู้เฒ่าผู้แก่อยู่ และเมื่อถึงเทศกาลสำคัญทางศาสนา เช่น วันสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา จะพบเห็นลูกหลานชาวมอญที่ถึงแม้จะอยู่อาศัยห่างไกลจากหมู่บ้านก็มักจะกลับมา เข้มเขียนญาติพี่น้องในหมู่บ้านทุกปี

แต่อย่างไรก็ตามสืบเนื่องจากการที่ชาวมอญอยู่ร่วมกับคนไทยในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการได้รับการศึกษาการทำงานหรือการแต่งงานร่วมกับคนไทย ทำให้ชาวมอญรุ่นปัจจุบันเริ่มมีทัศนคติและค่านิยมที่เปลี่ยนไปตามแบบคนเมืองมากขึ้น จนบางครั้งทำให้พวกเขาละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมไปบ้าง เช่น ความเชื่อในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษลดน้อยลงไป จนแทบไม่เหลืออยู่เลยในกลุ่มคนรุ่นปัจจุบัน และในเรื่องของการตัดสินใจเลือกอาชีพและการลงโทษผู้กระทำความผิดชาวมอญในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เนื่องมาจากการจัดการปกครองตามระเบียบราชการที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นในหมู่บ้านมอญ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยรัฐเป็นผู้วางแผนและกำหนดจุดหมายปลายทางเพื่อความเป็นระเบียบของสังคม การตัดสินใจ ความขัดแย้งและกรณีพิพาทจึงต้องการชี้ชัดว่าฝ่ายใดถูกฝ่ายใดผิดมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งต้องใช้ทั้งหลักศีลธรรมและกฎหมาย และจะต่างกับอดีตที่การดำเนินการเกี่ยวกับความขัดแย้งและทะเลาะวิวาท ที่ใช้แนวทางจารีตประเพณีเป็นเครื่องตัดสิน

ในเรื่องของความร่วมมือของชาวมอญในการพัฒนาหมู่บ้านนั้น พบว่าชาวมอญให้ความร่วมมือค่อนข้างดี มีการร่วมมือรักษาสาธารณสมบัติของหมู่บ้าน และให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้ามาพัฒนาหมู่บ้าน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวมอญนั้น ผู้อาวุโสชาวมอญได้กล่าวว่า ชาวมอญมีความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐมากกว่าในสมัยก่อน ประกอบกับการที่มีหน่วยราชการของรัฐได้เข้ามาใกล้ชิดกับพวกเขา ทำให้เกิดความคุ้นเคยตลอดจนการออกไปติดต่อกับราชการภายนอกชุมชนเป็นไปได้อย่างสะดวก แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าชาวมอญบางส่วนไม่เห็นด้วยกับบางโครงการที่ทางราชการนำเข้ามาในหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าสิ่งนั้นขัดกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวมอญดังเช่น ในช่วงวันเฉลิมฉลองสงกรานต์ของชาวมอญ ที่แต่เดิมทุกปีชาวมอญเกาะเกร็ดทั้งสามหมู่บ้านจะมีการจัดงานเฉลิมฉลองเทศกาลสงกรานต์ในระหว่างหมู่บ้านอย่างสนุกสนาน พวกเขาจะมีการจัดขบวนแห่สงกรานต์ โดยชาวมอญแต่ละหมู่บ้านจะเริ่มเดินขบวนแห่จากหมู่บ้านของตนเอง แล้วเดินแห่ไปยังหมู่บ้านมอญใกล้เคียง ในกรณีของชาวมอญบ้านลัดเกร็ดจะเริ่มขบวนแห่ที่หน้าวัดลิมพลีสุทธาวาส และขบวนแห่จะผ่านไปยังหน้าวัดปรมัยยิกาวาสและเดินเข้าสู่หมู่บ้าน 7 บ้านโอง่าง จากนั้นขบวนจะไปสิ้นสุดที่หมู่บ้าน 6 บ้านเสาชงทองจึงเดินกลับหมู่บ้านของตน ส่วนขบวนของหมู่บ้าน 6 และหมู่บ้าน 7 นั้น ทั้งสองขบวนจะเดินไปรวมกันที่หมู่บ้าน 6 บ้านเสาชงทองก่อน จากนั้นจะ

เดินแห่ไปยังหมู่ 1 บ้านลัดเกร็ด ขบวนแต่ละขบวนส่วนใหญ่จะแต่งตัวแบบบรามันญ์ เดินร้องรำทำเพลงพร้อมทั้ง ได้มีโอกาสพบปะทักทายกับชาวมอญต่างหมู่บ้าน แต่ละขบวนจะมีการแห่ข้าวแ่และแห่น้ำหวาน เพื่อถวายพระสงฆ์ทั่วทุกวัดภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีประเพณีปล่อยนกปล่อยปลา ซึ่งพวกเขาถือว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ดังนั้นในแต่ละปีจะพบเห็นลูกหลานชาวมอญ ทั้งจากผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนและผู้ที่ออกไปทำงานนอกชุมชน มักจะเต็มใจมาร่วมพิธีเฉลิมฉลองสงกรานต์ได้อย่างพร้อมเพรียงกัน โดยถือเป็นการพบปะสังสรรค์และร่วมแสดงกิจกรรมรื่นเริงระหว่างกลุ่มพวกน้อง แต่อย่างไรก็ตามในช่วง 2 ปี ที่ผ่านมา (พ.ศ. 2536-2537) ทางราชการได้เข้ามาดำเนินการจัดงานเฉลิมฉลองเทศกาลสงกรานต์ในอีกลักษณะหนึ่ง กล่าวคือ มีการจัดการประกวดขบวนแห่ของหมู่บ้านคนไทยและคนมอญทั้งหมดในชุมชนเกาะเกร็ดให้มารวมกันที่วัดปรมัยยิกาวาส โดยมีการจัดประกวดขบวนแห่สงกรานต์และประกวดการปั้นเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ชาวมอญบางส่วนที่ต้องการจัดงานรื่นเริงตามแบบเดิมในหมู่บ้านเหมือนเช่นอดีตที่ผ่านมาไม่ค่อยเห็นด้วยกับการจัดงานในลักษณะดังกล่าวจนทำให้พวกเขามีการจัดรวมกลุ่มเดินขบวนแห่ระหว่างชาวมอญทั้งสามหมู่บ้านขึ้นอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่ทางราชการจัดงานไปแล้วประมาณ 1 อาทิตย์

ในด้านความสนใจในทางการเมืองนั้น จากการพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านและชาวมอญจำนวนหนึ่ง พบว่าชาวมอญบ้านลัดเกร็ดมีความสนใจในทางการเมืองพอสมควร เฉพาะในกลุ่มผู้ที่ทำงานในวงราชการหรือในบุคคลบางกลุ่ม เช่น พนักงานบริษัท แต่ถ้าผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ รับจ้าง ทำเครื่องปั้นดินเผา หรือพวกแม่บ้าน จะไม่ค่อยมีความสนใจในทางการเมืองมากนัก ถ้าเปรียบเทียบระหว่างการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านกับการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ชาวมอญจะมีความตื่นตัวและสนใจในการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านมากกว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เกิดขึ้นในสังคมมอญด้วยกันเอง โดยจะพิจารณาบุคคลที่จะมาเป็นผู้ใหญ่บ้านเป็นอันดับแรก นอกจากนี้ก็จะพิจารณาในด้านความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ ความเป็นคนดีมีคุณธรรม ฐานะทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความสามารถและความพร้อมที่จะช่วยเหลือ เมื่อเวลาที่ลูกบ้านเกิดความเดือดร้อน

และจากการที่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญเกาะเกร็ดกับชาวมอญในที่อื่นได้เริ่มขยายวงกว้างขึ้นถึงกับมีการจัดตั้งสมาคมไทยรามัญ เพื่อใช้เป็นสถานที่พบปะกันระหว่างหมู่พวกตั้งนั้นในพ.ศ. 2501 จึงได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่งได้ยื่นคำร้องขออนุญาตจัดตั้งสมาคมไทยรามัญต่อกระทรวงวัฒนธรรม และได้รับอนุญาตเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2501 โดยมีพลตรีพระคัลยเวทย์วิเศษ (สาย คชเสนี) เป็นนายกสมาคมสมาคมโดยการจัดตั้งสมาคมมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คนไทยเชื้อสายมอญ และบำรุงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีมอญเป็นหลักสำคัญ สถานที่ตั้งของสมาคมอยู่ที่วัดตรีทศเทพ กทม. จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2523 ได้เริ่มการซื้อที่ดินและปลูกสร้างอาคารของสมาคมใหม่ ณ. ที่หมู่ที่ 2 แขวงสามเฒ่า เขตบางขุนเทียน กทม. และทางสมาคมจะมีกิจกรรมประจำปี เช่น บำเพ็ญกุศลวันสงกรานต์ บำเพ็ญกุศลตักบาตรน้ำผึ้งประมาณเดือน 10 ของทุกปี มีการจัดการแสดงนิทรรศการมอญ ทะแยมอญ และรำมอญไปแสดงที่สังคีตศาลา กรมศิลปากร ในฤดูร้อนของทุกปี (สุจิตลักษณ์ ติงตุงและคณะ, 2526 : 131)

เมื่อมีการตั้งสมาคมไทยรามัญแล้วต่อมามีกลุ่มชาวมอญที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ร่วมกันก่อตั้งชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพฯ ขึ้นในปีพ.ศ. 2518 จากคำบอกเล่าของอาจารย์เฉลิมศักดิ์ ปาลา ชาวมอญบ้านลัดเกร็ดซึ่งปัจจุบันเป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียนวัดบ่อ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี อาจารย์เฉลิมศักดิ์เป็นผู้หนึ่งในการร่วมก่อตั้งชมรมเยาวชนมอญได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพฯ โดยสรุปว่า ชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพฯ เกิดจากการรวมตัวของชาวมอญที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย และได้ร่วมมือกันก่อตั้งเป็นชมรมฯ ขึ้นในวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2518

สำหรับวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งชมรมเยาวชนมอญ มีดังนี้คือ

1. อนุรักษ์และส่งเสริมการพูด การอ่าน การเขียนภาษามอญให้คงอยู่
2. ส่งเสริมและฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมของมอญ
3. ส่งเสริมเยาวชนไทยเชื้อสายมอญให้สัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา เพื่อจะได้ดำเนินงานของชมรม และสืบทอดเจตนารมณ์ต่อไป
4. ส่งเสริมและสนับสนุนงานฟื้นฟูชนชาติมอญให้ยังคงอยู่ในความทรงจำของชาวโลก

5. ส่งเสริมความสามัคคี ความกลมเกลียวและการมีส่วนร่วมระหว่างคนไทยเชื้อสายมอญและส่งเสริมให้เกิดภราดรภาพเพื่อความมั่นคงของสังคมไทย

6. นิทักษ์และปกป้องสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ จรรโลงแนวทางแห่งค่านิยมประชาธิปไตยของประเทศไทยเหนือสิ่งอื่นใด

สถานที่ทำการของชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพฯครั้งแรกได้ไปเช่าตึกแถวอยู่ทางถนนอโศกดินแดง ต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่ห้วยขวาง ในที่สุดก็ต้องเลิกเช่าเพราะค่าเช่าแพงมาก ชมรมไม่มีสถานที่ทำการอยู่ประมาณ 3 ปี จึงต้องใช้ตึกป.ณ. ทำการโต้ตอบจดหมายกับเหล่าสมาชิก การพบปะกันนั้นใช้สถานที่ของ โรงแรมชั้นนำในกรุงเทพฯ เป็นสถานที่พบปะกันปีละ 1 ครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่จะร่วมกิจกรรมการรับประทานอาหารและทำความรู้จักกันระหว่างชาวมอญด้วยกัน โดยมีคณะกรรมการชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพฯเป็นผู้ประสานงาน

นอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของการจัดตั้งชมรมเยาวชนมอญในกรุงเทพฯแล้ว ยังได้มีการขยายการก่อตั้งชมรมเยาวชนมอญกระจายออกไปตามจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย และได้ก่อให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อสังคมของชาวมอญเอง เกิดการช่วยเหลือระหว่างชาวมอญด้วยกันมากขึ้นดังเช่น เมื่อทางชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพฯได้ติดต่อกลุ่มชาวมอญจากปทุมธานี สมุทรปราการ หรือกลุ่มชาวมอญเกาะเกร็ด จ.นนทบุรี นำการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นของตน ให้มาร่วมกิจกรรมกับชาวมอญกลุ่มอื่น กลุ่มชาวมอญที่ได้รับการติดต่อจะมีความเต็มใจและยินดีที่จะร่วมกิจกรรมด้วยดีเสมอมา และจากการที่ชาวมอญแต่ละกลุ่มอาศัยกระจัดกระจายในจังหวัดต่าง ๆ ได้รวมตัวกัน และมีการประสานงานกับชมรมเยาวชนมอญในกรุงเทพฯ เป็นการแสดงให้เห็นถึงสำนึกของความเป็นมอญที่มีอยู่อย่างแน่นแฟ้น นอกจากนี้การก่อตั้งชมรมเยาวชนมอญในจังหวัดต่าง ๆ ยังก่อให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ เช่นการเผยแพร่ข่าวสารไปยังชาวมอญโดยทั่วไป นอกจากนี้ทางชมรมยังมีวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์และส่งเสริมการพูด อ่าน และเขียนภาษามอญเป็นส่วนใหญ่ ทางชมรมจึงได้มีการจัดสถานที่สอน โดยเริ่มทำการสอนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 จนถึงปัจจุบัน พอที่หยิบยกสถานที่ที่สอนมาเป็นตัวอย่างดังนี้

1. สถานที่ที่มีการสอน แต่กระทำไม่สม่ำเสมอมีการสอนเฉพาะบางปี และปีหนึ่ง ๆ สอนประมาณ 2-3 เดือนเท่านั้น ได้แก่ที่วัดบางกะดี แขวงสามเด้า เขตบางขุนเทียน กทม.

วัดลับ ต. เชียงรากใหญ่ อ. สามโคก จ. ปทุมธานี, วัดเจติยทอง ต. คลองถวาย อ. สามโคก จ. ปทุมธานี, วัดปรมัยยิกาวาส ต. เกาะเกร็ด อ. ปากเกร็ด จ. นนทบุรี, วัดสโมสร ต. ไทรใหญ่ อ. ไทรน้อย จ. นนทบุรี, วัดโพธิโสภาราม ต. คุ่งพวยม อ. บ้านโป่ง จ. ราชบุรี, วัดคงคาราม ต. คลองตากคต จ. ราชบุรี เป็นต้น

2. สถานที่ที่มีการสอนสมาธิแบบมอญ คือ วัดบัวงาม ต. บ้านม่วง อ. บ้านโป่ง และราชบุรี มีการสอนทุกปีตลอดมา สอนปีละ 3-6 เดือน มีศิษย์วัดเรียนปีละประมาณ 25-40 คน

3. สถานที่สอนหนังสือมอญให้แก่บุคคลระดับผู้ใหญ่ ในปัจจุบันคือที่วัดอาวุธวิกสิตาราม แขวงบางพลัด เขตบางกอกน้อย กทม. โดยมีพระสงฆ์ชาวมอญเป็นผู้สอนคือพระมหาช่วง อุ่เจริญ (สุจริตลักษณ์ ติฬตงและคณะ, 2526 : 129)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเมื่อชาวมอญอยู่ในหมู่พวกของตนเองภายใต้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทย ชาวมอญยังมีการรวมกลุ่มประกอบกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงความเป็นมอญที่ยังคงมีอยู่อย่างแน่นแฟ้น และในขณะเดียวกันเมื่อพวกเขาต้องอยู่ร่วมกับคนไทยในสังคมไทย พวกเขาจึงมีการปรับตัวและให้ความสนใจในโครงการพัฒนาของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าโครงการนั้น ๆ เป็นสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง พวกเขาก็จะเกิดความเชื่อถือไว้วางใจและค่อย ๆ ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่รัฐนำเข้ามา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ทางรัฐบาลได้ปฏิรูปการปกครอง ทำให้เกิดกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ โดยจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการติดต่อสื่อสารระหว่างชาวมอญกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำให้ชาวมอญมีความคุ้นเคยกับทางราชการเพิ่มมากขึ้น และจากการที่รัฐได้มีนโยบายพัฒนาการศึกษา นับได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสทางสังคมให้ทั้งชาวไทยและชาวมอญมีการยอมรับซึ่งกันและกัน และเมื่อชาวมอญมีการศึกษาและมีโอกาสออกไปทำงานนอกชุมชนเป็นจำนวนมากขึ้น ส่งผลทำให้วิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจของชาวมอญเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ เมื่อจบการศึกษาลูกหลานชาวมอญมีการออกไปประกอบอาชีพหลากหลายนอกชุมชนแทนการสืบทอดอาชีพหลักคือ "การปั้นเครื่องปั้นดินเผา" เหมือนดังเช่นอดีตที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา

การปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจในด้านการผลิตและการจำหน่ายจ่ายแจกเครื่องปั้นดินเผา

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญบ้านลัดเกร็ดที่ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวมอญที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเมื่อครั้งอดีต ทำให้ทราบว่าในอดีตนั้นชุมชนมอญบ้านลัดเกร็ดยังเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็กอยู่กันอย่างสงบเงียบ และมีการติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างชาวมอญด้วยกันในหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้งชาวมอญที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังท้องที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย เช่น ทางจังหวัดปทุมธานี ราชบุรี สมุทรปราการ สำหรับชุมชนมอญบนเกาะเกร็ดทั้งสามหมู่บ้าน ประกอบอาชีพหลักแบบเดียวกัน คือ อาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ทั้งนี้มีนักวิชาการท่านหนึ่งได้กล่าวว่า ในขณะที่ชาวมอญบ้านบางตะนาวศรี อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ทำเครื่องปั้นดินเผาประเภทใช้ในครัวเรือน ได้แก่ หม้อยา กะทะ เต้าหุงข้าว เป็นต้น และชาวมอญที่สามโคก จังหวัดปทุมธานีทำอิฐซึ่งใช้ในการก่อสร้าง สำหรับชาวมอญที่ปักหลักอยู่ที่เกาะเกร็ดนั้น หลังจากที่ทดลองใช้เนื้อดินที่มีอยู่ในอาณาบริเวณประสบผล ก็เริ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทที่เป็นภาชนะบรรจุต่าง ๆ เลย (พงศพันธ์์ อนันตวรดิษฐ์, 2535 : 114) อีกกระแสหนึ่งเป็นคำบอกเล่าของชาวมอญบ้านลัดเกร็ดที่ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ชาวมอญบนเกาะเกร็ดมายึดอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ก็เพราะชาวมอญมีความชำนาญ และความถนัดในการทำเครื่องปั้นมาก่อน เนื่องจากชาวมอญมักจะต้องอพยพหลบหนีพม่าไปในที่ต่าง ๆ อยู่เสมอ เมื่ออพยพไปอยู่แห่งหนึ่งใดก็มักจะทำหม้อไหไว้ใช้สอยในครัวเรือนจนเกิดความชำนาญ ครั้นต่อมาเมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เกาะเกร็ดครั้งแรกในปีพ.ศ. 2317 ในช่วงรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ชาวมอญเหล่านี้ได้พากันตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ และเห็นว่าสภาพดินบนเกาะอำนวย อีกทั้งการคมนาคมขนส่งทางน้ำเป็นไปได้อย่างสะดวก ดังนั้นชาวมอญส่วนใหญ่จึงยึดอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาสืบต่อกันมาจวบจนปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามในสมัยแรกเริ่มที่อพยพเข้ามานั้น การทำเครื่องปั้นดินเผายังเป็นไปในลักษณะการทำเพื่อการยังชีพ หรือเพื่อใช้สอยในครัวเรือนเป็นสำคัญ ในบรรดาเครื่องปั้นดินเผาที่มีการผลิตบนเกาะเกร็ดในช่วงแรกจะมี 3 ชนิดได้แก่ โถ่งน้ำ ซึ่งแยกออกเป็นโถ่งธรรมดา และโถ่งสลัก และมีขนาดต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ โดยจะมีความบรรจุน้ำต่างกันไปตั้งแต่ 4 - 6 - 7 - 10 ปีบ หรือตั้งแต่ 10-200 ลิตร (Foster, 1982 : 15) จนถึงขนาดเล็กที่สุดซึ่งทำเป็นกระปุกใส่น้ำตาล นอกจากนี้ยังมี"อ่าง"ขนาดต่าง ๆ เพื่อใช้บรรจุ

สิ่งของ และโดยมากขนาดของอ่างจะมีความสัมพันธ์กับขนาดของโอ่ง ทั้งนี้เพราะจะใช้อ่างเพื่อปิดโอ่งอีกทีหนึ่ง นอกจากโอ่งและอ่างแล้วชาวมอญในอดีตยังปั้น "ครกตำน้ำพริก" หรือ "ครกทำซ้าง" ซึ่งมีขนาดแตกต่างกัน 5 ขนาด ลดหลั่นกันลงมา โดยที่ขนาดใหญ่ที่สุดมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 นิ้ว เครื่องปั้นทั้ง 3 ชนิดนี้ คือ เครื่องปั้นดินเผาที่มีการผลิตกันเป็นหลักและถือว่าเป็นสินค้าสำคัญของเกาะเกร็ด นอกจากนี้ชาวมอญเกาะเกร็ดยังมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน อันได้แก่ หม้อไห จาน ชาม และนอกจากจะทำเพื่อใช้สอยกันเองในครัวเรือนแล้ว ยังมีเครื่องปั้นดินเผาพิเศษอีกชนิดหนึ่งที่ผลิตบนเกาะเกร็ดในอดีต ได้แก่ "หม้อน้ำลายวิจิตร" หรือที่ชาวมอญเรียกกันว่า "เนิ้ง" โดยจุดประสงค์แล้ว "เนิ้ง" หรือหม้อน้ำลายวิจิตรนี้ถูกทำขึ้นเพื่อถวายแก่เจ้าเมือง โดยที่จะใช้เวลาในยามว่างหรือยามที่เลิกจากการปั้นโอ่ง อ่าง ครก แล้วจึงทำ สำหรับเครื่องปั้นประเภทหม้อไห จาน ชาม ครกนั้น นอกจากจะทำเพื่อใช้สอยในครัวเรือนแล้ว ยังมีการทำขึ้นเพื่อแจกจ่ายหรือแบ่งปันให้กับญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่ไม่ได้ทำการปั้นด้วย บางครั้งเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องจะแลกเปลี่ยนด้วยอาหารแห้งต่าง ๆ เป็นการตอบแทน

การทำเครื่องปั้นดินเผาในอดีตนั้นจะให้แรงงานที่เป็นสมาชิกในครัวเรือนเป็นสำคัญ โดยจะมีการแบ่งแยกหน้าที่ในการทำเครื่องปั้น กล่าวคือ บิดามักจะเป็นช่างปั้นหรือผู้ขึ้นรูปเอง มารดาและบุตรจะเป็นผู้ช่วยเตรียมดินและเป็นแรงงานคอยช่วยเหลือช่างปั้น และถ้าในครอบครัวใดมีผู้เฒ่าผู้แก่ก็มักจะทำหน้าที่คอยดูแลเตาเผา เรื่องการเติมเชื้อเพลิงในเตาเผา นอกจากนี้บางครั้งถ้ามีการปั้นเครื่องปั้นเป็นจำนวนมากจะมีการไหว้วานญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านมาช่วยในการปั้น และถือเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน โดยไม่คิดค่าตอบแทน ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้ามากขึ้น กล่าวคือ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีสินค้าทันสมัยจากเมืองนอกเข้ามา ทำให้เกิดตลาดและเริ่มต้นมีการซื้อขายสินค้าเกิดขึ้น สำหรับการขายสินค้าประเภทเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดพบว่าในระยะแรกช่างปั้นชาวมอญมีทางเลือกในการขายสินค้า 3 ทางด้วยกัน ทางแรกคือ ช่างปั้นจะขายเรือไปตามลำคลอง เพื่อเร่ขายสินค้ากับชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงและผู้ที่ยึดอาชีพทำนาปลูกข้าว โดยบางครั้งมีช่างปั้นหม้อหลายคนนำหม้อ ไห ไปแลกกับข้าวสารเพื่อเก็บไว้บริโภคในปีต่อไป และในปีหนึ่ง ๆ ช่างปั้นชาวมอญจึงมักใช้เวลาถึง 2-3 สัปดาห์ขายเรือออกไปขายหรือแลกเปลี่ยนสิ่งของกับชาวนา

ในช่วงที่ตรงกับฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ทางเลือกที่สองคือ จะมีชาวมอญจากอำเภอสามโคก จ.ปทุมธานี ล่องเรือมารับซื้อสินค้าถึงที่เกาะเกร็ด และจะนำไปเร่ขายต่อทั่วภาคกลางของประเทศ วิธีการขายแบบนี้เป็นที่นิยมมากที่สุดสมัยนั้น ส่วนทางเลือกที่สามคือ จะมีพ่อค้าคนกลางในปากเกร็ด มาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการขายสินค้าต่อให้กับชาวมอญสามโคก พ่อค้าคนกลางจะให้ยืมเงิน หรือออกทุนแก่ช่างปั้น เพื่อซื้อหาวัตถุดิบจำพวกดิน และไม้ฟืน โดยที่คนกลางจะรับซื้อแบบเหมาเตา และจะได้รับส่วนลดราคาในการซื้อสินค้าถึง 25% แต่พ่อค้าคนกลางค่อนข้างจะเสี่ยงเพราะอาจมีสินค้าที่แตกหักเสียหายปนอยู่ด้วย อย่างไรก็ตามพ่อค้าคนกลางมีสิทธิ์ในการปฏิเสธที่จะให้ช่างปั้นหรือผู้ผลิตยืมเงินทุนในกรณีที่ช่างปั้นไม่ทำตามข้อตกลง เช่น นำเงินทุนไปใช้ในการอื่นเมื่อพ่อค้าคนกลางรับซื้อสินค้าไปแล้วพวกเขาจะขายสินค้าต่อให้กับชาวมอญสามโคกในราคาที่สูงกว่าที่ซื้อจากผู้ผลิตหรือช่างปั้นเล็กน้อยแต่ชาวมอญสามโคกจะได้รับความสะดวกและรวดเร็วกว่าซื้อจากผู้ผลิตเอง เพราะพ่อค้าคนกลางจะเตรียมเลือกสินค้ามารอถึงท่าน้ำฝ่งเกาะเกร็ดไว้แล้ว และสำหรับเจ้าของโรงปั้นที่มีฐานะดีพวกเขา มักจะขายสินค้าให้กับพ่อค้าคนกลาง ซึ่งจะเป็นผลดีในกรณีที่ช่างปั้นต้องการเคลียร์พื้นที่โรงปั้นเมื่อมีสินค้ามากเกินไปจนไม่มีห้องวางที่จะเก็บ ต่อมาเมื่อการผลิตต้องทำเป็นจำนวนมากเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด แรงงานซึ่งเป็นสมาชิกในครัวเรือนและญาติสนิทมีจำนวนไม่พอ จึงเกิดการจ้างแรงงานซึ่งเป็นชาวมอญในหมู่บ้านข้างเพื่อนบ้านและญาติห่าง ๆ มาช่วยงาน (Foster, 1982 : 15-16) ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2495 การพัฒนาของรัฐได้แพร่ขยายเข้าสู่ชุมชนเกาะเกร็ด โดยรัฐได้พยายามสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ กล่าวคือ มีการนำไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชน ทำให้ช่างปั้นชาวมอญได้มีโอกาสใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอย่างมาก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่จะขอกกล่าวในที่นี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ในส่วนของแหล่งที่มาของวัตถุดิบ เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการปั้น ตลอดจนกรรมวิธีในการผลิต และการจำหน่ายสินค้า ดังมีรายละเอียดดังนี้

- วัตถุดิบและแหล่งที่มาของวัตถุดิบ

1. ดิน เป็นดินเหนียวซึ่งแต่เดิมขุดจากบริเวณเกาะเกร็ดเองและบริเวณฝั่งตรงข้ามเกาะเกร็ด แต่ปัจจุบันดินบนเกาะหายากเพราะขุดไปใช้กันมากแล้ว ต่อมา มีผู้ค้าดินขุดดินจากอำเภอสามโคก จ.ปทุมธานี มาขายเป็นลำ ๆ ลำละประมาณ 4,000 - 6,000 บาท แต่

ช่างปั้นดั้งเดิมได้กล่าวว่าดินร่วนใหม่นี้คุณภาพด้อยลงเพราะเนื้อดินไม่แน่น สึกก็ผิดไปซึ่งอาจเป็นเพราะผ่านการเพาะปลูกข้าวมาก่อน

2. ทราย เป็นทรายแม่น้ำ มีแหล่งที่มาจากอำเภอบางพูด จังหวัดปทุมธานี โดยมีชาวมอญด้วยกันที่อาศัยอยู่แถบนั้น ล่องเรือมาขายถึงที่เกาะเกร็ดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งราคาขายนั้นจะคิดราคาเป็นคิว คือ คิวละ 200 บาท ทรายจะเป็นส่วนสร้างความแข็งแกร่งให้กับเครื่องปั้น

3. ฟิน แต่เดิมฟินที่ใช้ในการทำเป็นเชื้อเพลิงในการเผาเครื่องปั้น จะเป็นฟินที่ช่างปั้นสามารถหาได้ตามสวนในท้องถิ่นของตนเอง แต่ต่อมาไม้ในสวนซึ่งจะนำมาใช้ทำฟินเหลือน้อยลง ในระยะหลังจึงมีชาวมอญจากอำเภopakลัด จ.สมุทรปราการ นำไม้ฟินที่ได้มาจากไม้ตาตุ่ม ไม้กระบูน และไม้เสมซึ่งเป็นไม้ชายเลน ล่องเรื่อนำมาขายถึงที่เกาะเกร็ด นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าเร่งจะนำทางมะพร้าวแห้ง หรือไม้ที่เหลือจากการก่อสร้างมาขายด้วย ช่างปั้นกล่าวว่าลักษณะของฟินพวกนี้จะเป็นฟินที่มีเนื้อแน่น เผาแล้วให้ถ่านดีหรือคุกรุ่นยาวนาน สำหรับฟินจะขายเป็นลำเรือ ในปัจจุบันค่าฟินถ่านบรรทุกเรือลำเล็กราคา 1,200 บาท ลำใหญ่ราคา 2,000 บาท ส่วนราคาของทางมะพร้าวแห้งจะขายเป็นร้อย คือ ร้อยละ 90 บาท และที่พบเห็นในปัจจุบันอีกประการหนึ่งก็คือ มีพ่อค้าชาวไทยนำเศษไม้ที่เหลือจากการก่อสร้าง หรือพวกโรงงานเครื่องเรือนแถบย่านบางโพ กรุงเทพฯ โดยขนมาทางรถมาส่งทางวัดสนามเหนือ แล้วจึงจ้างเรือบรรทุกลำเลียงสินค้ามาขึ้นฝั่งที่ท่าหน้าเกาะเกร็ดเพื่อมาขายให้กับเจ้าของโรงงานเครื่องปั้นดินเผาแต่ช่างปั้นหลายรายได้กล่าวว่า ฟินประเภทนี้ไม่เป็นที่นิยมมากนัก เพราะฟินใหม่นี้เผาได้อุณหภูมิไม่สูง และเมื่อนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงแล้ว จะทำให้เครื่องปั้นมีสีที่ไม่ค่อยสวยงาม

- เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการปั้น

1. แป้นหมุน ในสมัยก่อนจะใช้แป้นหมุนที่ทำด้วยไม้ โดยใช้กำลังคนถีบหรือสาวเป็นกำลังหมุน และเพื่อให้หมุนได้ลื่นขึ้นก็จะใช้ไขวัวในการหล่อลื่น แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้ก้าวเข้ามาแทนที่ จากการที่มีการนำไฟฟ้าเข้ามาใช้ในหมู่บ้านทำให้มีการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงมีการนำ"แป้นหมุนไฟฟ้า" เข้ามาใช้แทนแป้นหมุนไม้ ซึ่งแป้นหมุนไฟฟ้าจะขับเคลื่อนด้วยมอเตอร์ไฟฟ้าแทนการหมุนด้วยมือแบบดั้งเดิม ทำให้เกิดความรวดเร็วในการผลิตมากขึ้น

2. ไม้จี้ หรือแท่งไม้กลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้ว มีปลายข้างหนึ่งแหลม ใช้ในการขึ้นรูปเหมือนปัจจุบันไม่เปลี่ยนแปลง
3. ไม้วง หรือ วงแหวนกลม ทำด้วยไม้ไผ่เหลาบางแล้วขัดเป็นวงกลม ใช้ในการขัดแต่งผิวให้ได้รูปร่าง ปัจจุบันไม้วงที่จะใช้ในการปั้นครกนั้นทำจากวัสดุแบบเดิมไม่เปลี่ยนแปลง
4. ฝาดิบ ใช้ชุบน้ำเพื่อใช้ในการแต่งผิวให้เรียบ และใช้ในการจับปากเครื่องปั้นให้เป็นรูปร่าง ปัจจุบันก็ยังคงใช้ฝาดิบอยู่
5. ภาชนะสำหรับใส่น้ำเพื่อชุบมือ ทำด้วยวัสดุอย่างใดก็ได้
6. ไม้กระดานมีขนาดต่าง ๆ กัน สมัยก่อนมีการปั้นโอ่งมากก็จะใช้ไม้กระดานแผ่นใหญ่สำหรับวางโอ่งที่ปั้นเสร็จแล้ว แต่ในปัจจุบันชาวมอญไม่นิยมปั้นโอ่งแล้ว ก็จะใช้ไม้กระดานเล็ก ๆ ในการวางเครื่องปั้นจำพวกครกแทน
7. เครื่องรีดดินหรือเครื่องโมดินไฟฟ้า เป็นเครื่องมือที่ใช้ผสมดินและทรายให้เข้ากัน จากนั้นจะรีดดินออกมาเป็นแท่ง โดยเริ่มมีการใช้เครื่องรีดดินในราวปีพ.ศ. 2472

- การเปลี่ยนแปลงในด้านกรรมวิธีในการผลิต

หลังจากที่ตกลงกันที่จะขุดดินขึ้นมาเพื่อเตรียมสำหรับการปั้นแล้ว ในอดีตช่างปั้นจะทำการขุดดินที่สามารถหาได้บนเกาะเกร็ด แต่ต่อมาเมื่อมีคนอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นก็ใช้วิธีตกลงซื้อขาย โดยว่ากันเป็นจำนวนพื้นที่และการขุด การขุดจะเริ่มขึ้นมักทำราว ๆ เดือน 5-6 โดยจะทำการขุดดินลึกลงไปตรง ๆ จากหน้าดินประมาณ 1 วา แล้วก็ "สาด" ขึ้นมารอบบริเวณที่ขุด จากนั้นก็จะปั้นดินให้เป็นก้อน ๆ แล้วนำมากองบริเวณข้าง "โรง" หรือโรงเรือน ซึ่งมีหลังคาคลุมและมีพื้นที่ประมาณ 1 งาน 80 วา โดยจะนำดินที่กองนี้ไว้มาแผ่เรียงออกไป ตามพื้นที่ของโรง พร้อมกับสาดน้ำและสาดทรายไปจนทั่ว ทรายที่สาดจะใช้ปริมาณค่อนข้างมากจนมีความหนาพอควร จากนั้นจะใช้แรงงานซึ่งเป็นคนภายในครัวเรือนหรือคนที่ขอ "เอาแรง" โดยการให้วัวควายตีพื้หรือเพื่อนบ้าน มาช่วยเหยียบย่ำไปบนเนื้อดิน การใช้คนย่ำนี้จะเรียกว่า "การตีหน้าดิน" ระหว่างที่ย่ำไปก็จะใช้พลั่วที่ทำด้วยไม้ "แชะ" ดินไปด้วย หลังจากที่ย่ำเสร็จก็จะใช้ควายย่ำไปบนเนื้อดิน ต่อไปเพื่อให้ดินไม่จับเป็นก้อนใหญ่โดยก่อนที่จะเริ่มเหยียบจะมีการสาดน้ำและสาดทรายก่อน การย่ำดินนี้จะใช้เวลาทำอยู่ประมาณ 7 วันด้วยกัน

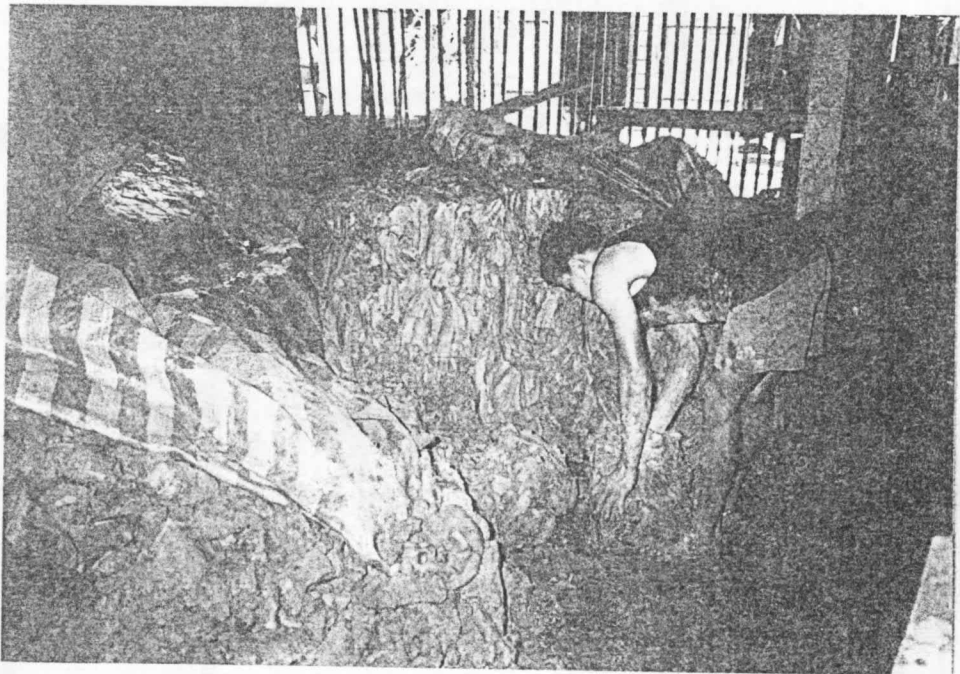
จากนั้นจะถึงขั้นตอนการ "ตักอง" โดยใช้ขี้วัวไม่ แทะหรือตักดินที่ผสมทรายและย่ำแล้วจาก "โรง" ออกเป็นก้อน ๆ แล้วตั้งเรียงกันไว้เป็นกองสูง ใช้ใบตองชุบน้ำมาหุ้มกองดินไว้สำหรับการเตรียมดินขั้นสุดท้ายนั้น ในวันที่จะนำดินไปปั้นจะทำการแซะดินออกมาโดยใช้มือแซะวางดินลงให้เท่าเหยียบให้แผ่ออก แล้วยกเอาแผ่นดินนั้นมาคลึงให้เป็น "กลอน" หรือแท่งดินยาว ๆ ก็เป็นอันเสร็จขั้นตอน จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการเตรียมดินยังเป็นงานที่ยุ่งยากซ้ำซ้อน

แต่ในปัจจุบันขั้นตอนการเตรียมดินจะลดขั้นตอนที่ยุ่งยากซ้ำซ้อนลง กล่าวคือ จะเริ่มจากการหมักดินที่รับซื้อจากพ่อค้า จ.ปทุมธานี แล้วนำไปใส่ "เครื่องโม่ดินไฟฟ้า" ซึ่งเป็นเครื่องโม่ที่ใช้พลังงานไฟฟ้า ทำให้ผลิตเครื่องปั้นได้ในเวลาอันรวดเร็วกว่าเดิม เครื่องโม่ดินจะผสมดินกับทรายพร้อมกับรีดดินออกมาเป็นแท่ง แล้วตัดดินเป็นก้อนเล็ก ๆ ตามขนาดที่พอเหมาะกับขนาดของเครื่องปั้น จากนั้นจะยกไปกองไว้ให้ข้างปั้นเป็นอันเสร็จขั้นตอนการเตรียมดิน ซึ่งนับได้ว่าการเตรียมดินในปัจจุบันโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วย ทำให้ไม่ต้องใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์อีกต่อไป นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วและสามารถเตรียมดินได้เป็นจำนวนมาก

ในเรื่องของกรรมวิธีในการปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมโดยใช้บ้านหมุน ไม่นั้นจะมีผู้เกี่ยวข้องในการปั้นอยู่ด้วยกัน 2 คน คือ คนปั้นหรือที่เรียกว่า "อาจารย์" ซึ่งมักจะ เป็นผู้ชายกับคนที่ทำหน้าที่หมุนหรือชักปั้น เรียกว่า "ลูกศิษย์" 1 คน อาจเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ได้ โดยลูกศิษย์จะเตรียมดินและอุปกรณ์ปั้นหมุนให้อาจารย์ อาจารย์จะเป็นผู้ขึ้นรูปเองขณะเดียวกันลูกศิษย์จะทำหน้าที่ชักปั้นไปด้วย เครื่องปั้นจำพวกโถ่ง อ่าง ครก และเครื่องใช้ที่ทำขึ้นหรือใช้ในครัวเรือน จะได้รับการตกแต่งจนเสร็จสิ้นตั้งแต่ตอนขึ้นรูป กล่าวคือ มีการจับปาก การตีลวดที่ขอบปากและการแต่งส่วนฐานของเครื่องปั้นเท่านั้น การตกแต่งที่นอกเหนือจากนี้ มักจะไม่ค่อยทำกันเนื่องจากเครื่องปั้นพวกนี้ทำขึ้นเพื่อค้าขายและทำเพื่อใช้งานจริง ๆ มากกว่าทำเพื่อจุดประสงค์อื่น นอกจากนี้ถ้าหากมีการตกแต่งเพิ่มเติมจะเป็นการเสียเวลาเพิ่มขึ้นและจะทำให้ต้นทุนสูงขึ้นไปด้วย ซึ่งถ้าต้นทุนสูงแล้วจะทำให้ไม่สามารถขายในราคาสูงได้เพราะราคาเครื่องปั้นนั้นจะต้องสมเหตุผลสมควร สำหรับเครื่องปั้นประเภท "หม้อน้ำลายวิจิตร" หรือที่ชาวมอญเรียกว่า "เน็ง" ขั้นตอนการตกแต่ง "เน็ง" นั้นจะต่างจากการตกแต่งโถ่งสลัก เนื่องจากโถ่งสลักมีรายละเอียดน้อยจึง

ภาพที่ 12 ภาพเครื่องรีดดินหรือเครื่องโม่ดินไฟฟ้า

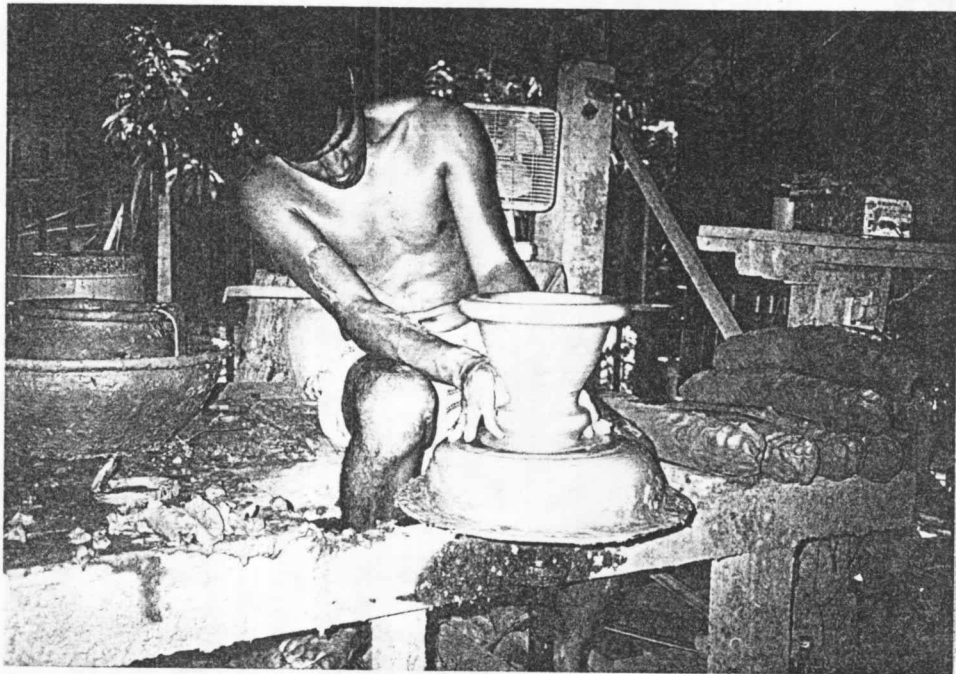
ภาพที่ 13 ภาพแรงงานรับจ้างกำลังเตรียมดิน

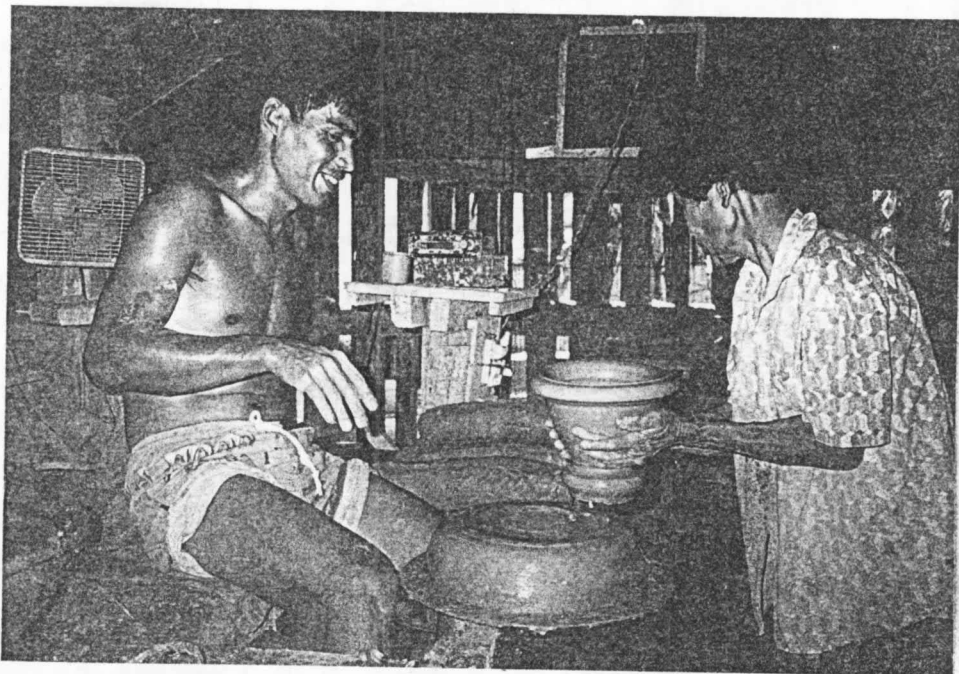
ภาพที่ 14 ภาพแสดงการรีดดินของเครื่องโม่ดินไฟฟ้า

ภาพที่ 15 ภาพแท่งดินที่ผ่านการรีดด้วยเครื่องโม่ดินไฟฟ้า

ภาพที่ 16 ภาพช่างปั้นชาวมอญกำลังขึ้นรูปครกด้วยแป้นหมุนไฟฟ้า

ภาพที่ 17 ภาพผู้ช่วยช่างปั้นกำลังนำครกออกจากแป้นหมุนไฟฟ้า

ใช้เวลาไม่มาก การตกแต่งโถงสลักจะทำขึ้นเฉพาะให้ลูกคำที่ฝังพองใจนำไปใช้และต้องการความสวยงามเป็นพิเศษเท่านั้น การตกแต่ง "เนิ่ง" หรือหมอน้ำลายวิจิตร จะมีรายละเอียดที่มากกว่าและใช้เวลาแกะสลักประดิษฐ์ประดอยนานกว่า กล่าวคือ หมอน้ำลายวิจิตรใบหนึ่งจะต้องประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ฝา ตัวหมอน้ำ และฐาน รูปทรงของหมอน้ำจะมีทรงหลัก ๆ ได้แก่ ทรงตุ่ม ทรงโกษ ทรงโหล ทรงผักทอง ส่วนฝาหมอน้ำจะมีรูปทรงหลัก ๆ ได้แก่ ทรงฉัตร ทรงฝาหมอน้ำ ทรงเจดีย์ ที่จะมีการดัดแปลงหรือประยุกต์ออกไปจากทรงหลัก ส่วนตัวฐานจะมีทั้งสูงและต่ำ แต่โดยมากจะเป็นลักษณะของฐานที่มีส่วนบนแคบ ส่วนล่างฐานจะมีทั้งฐานทึบและฐานโปร่ง อุปกรณ์ที่ใช้ในการตกแต่งก็จะใช้ช่างไม้เหมือนการแกะสลักโถง แต่ถ้าเป็นการแกะสลักหมอน้ำลายวิจิตรจะใช้ "ลูกสะบ้า" เพื่อใช้ในการขัดผิวเครื่องปั้นให้มันด้วย อย่างไรก็ตามกรรมวิธีการตกแต่งเครื่องปั้นประเภทหมอน้ำลายวิจิตรเป็นกรรมวิธีที่มีขั้นตอนไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับลักษณะการทำงานของช่างปั้นในแต่ละโรงปั้น รวมไปถึงความชำนาญของเครื่องปั้นด้วยการทำหมอน้ำลายวิจิตรในอดีตนี้จะไม่มีการทำเพื่อการจำหน่ายแต่อย่างใด กล่าวคือจะทำกันเพื่อถวายพระสงฆ์หรือให้บุคคลที่ตนเองเคารพนับถือเป็นพิเศษเท่านั้น

ขั้นตอนต่อไปเมื่อตกแต่งเสร็จคือ "การตากแห้ง" คือ การทิ้งระยะเวลาให้ปริมาณน้ำในเนื้อดินระเหยออกไปจนดินมีความแห้งเพียงพอที่จะนำไปเผา การตากแห้งเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมคือ การนำไปผึ่งแดดให้แห้ง โดยที่เครื่องปั้นประเภทครก อ่าง และเครื่องใช้ในครัวเรือนจะทำโดยการยกไม้กระดานที่วางเครื่องปั้นแล้วนำออกไปตากแดดกลางแจ้งเลย และถ้าเป็นโถงที่ไม่มีการสลักลายก็ยกโถงไปพร้อมทั้งกระดานรองโถงไปผึ่งแดด แต่ต้องคอยให้ทุกด้านรับแดดเท่ากันจนแห้ง แล้วจึงนำเข้าโรงเก็บเพื่อเตรียมการเผาต่อไป ในกรณีที่มีลมแรงช่างปั้นในสมัยก่อนจะใช้ใบตองห่อโถงแล้วจึงนำไปผึ่งแดด ซึ่งสาเหตุที่ต้องใช้ใบตองห่อโถงไว้ ช่างปั้นให้เหตุผลว่า ใบตองจะช่วยป้องกันไม่ให้น้ำในเนื้อดินระเหยออกไปเร็วจนเกินไป ไม่เช่นนั้นโถงจะแตกเสียหายได้ แต่ในระยะเวลาต่อมาช่างปั้นจะใช้ถุงพลาสติกคลุมแทนการห่อด้วยใบตองเพราะสะดวกสบายกว่า การปั้นโถงเป็นงานที่หนักและต้องอาศัยทักษะรวมทั้งประสบการณ์ในการปั้นเป็นเวลาหลายปี ไม่เช่นนั้นอาจแตกเสียหายได้ (Foster, 1982 : 70) ส่วนการตากแห้งเครื่องปั้นประเภทหมอน้ำลายวิจิตรนั้นมีขั้นตอนแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ หลังจากขึ้นรูปเสร็จแล้ว จะนำไปผึ่งในโรงเรือนที่ค่อนข้างมืดชื้น ใช้ใบตอง

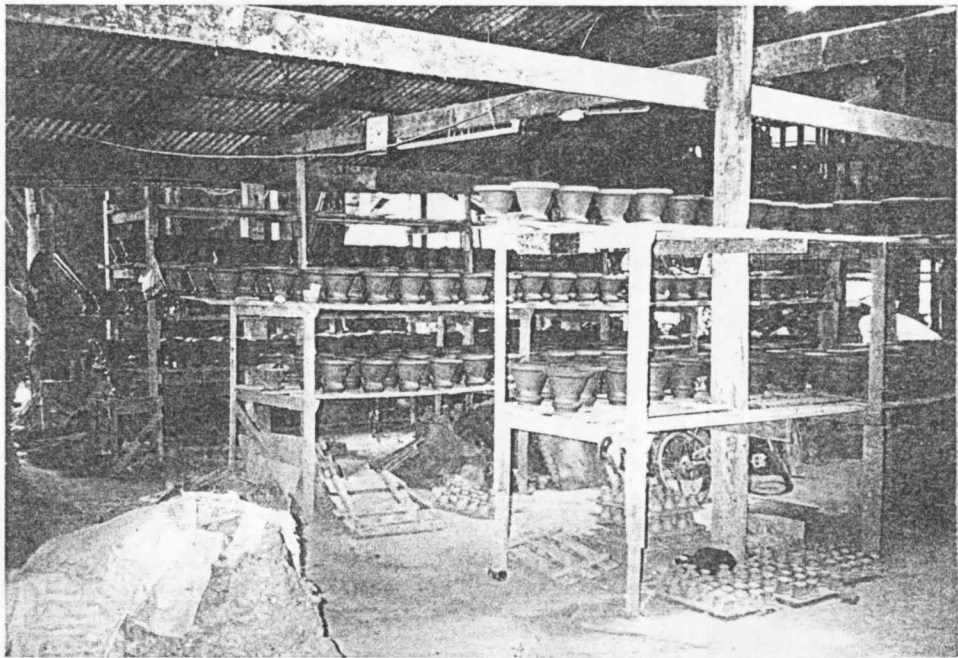
หรือพลาสติกหุ้มห่อเอาไว้ให้ เนื้อดินแห้งตัวช้า ๆ พอเนื้อดินหมาดแห้งได้ที่จึงจะนำมาสลักลายได้

ขั้นตอนต่อไปคือ "การเผา" ในสมัยก่อนช่างปั้นส่วนใหญ่จะเป็นหัวหน้าครัวเรือนและลูกศิษย์หรือผู้ช่วยช่างปั้นซึ่งเป็นคนในครอบครัว จำนวนการปั้นจะใช้เวลาที่ค่อนข้างยืดหยุ่น กล่าวคือ การปั้นจะใช้ระยะเวลาประมาณ 1-3 เดือน และจะบรรจุของเข้าเตาเผาครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ขนาดของเตาก็มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก ถ้าเตามีขนาดใหญ่ก็จะใช้เวลานานขึ้น ดังนั้นจึงมีอยู่บ้างที่มีการว่าจ้างหรือการเอาแรงช่างปั้นจากโรงอื่น ๆ มาช่วยเพื่อเป็นการเร่งให้เต็มเตาและเตาเผาแบบดั้งเดิมนั้นจะเป็นเตามอญที่ช่างปั้นมักเรียกกันว่า "เตาทรงแมลงป่อง" และจะมีช่องไว้เพื่อใส่ไฟทางด้านหน้าเตา หลังคาเตาจะสูง ทั้งนี้เพื่อบรรจุของได้มาก ๆ ขนาดของเตาเผานั้นจะมีขนาดแตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกำลังผลิตของแต่ละครัวเรือน ดังนั้นจำนวนเครื่องปั้นที่จะบรรจุได้จึงขึ้นอยู่กับขนาดของเตาเผาด้วย เตามอญหรือเตาทรงแมลงป่องนี้จะก่อสร้างด้วยอิฐมอญซึ่งมีก้อนใหญ่และเป็นอิฐที่ทำจากขามอญแถบอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เตามอญแบบดั้งเดิมจึงบรรจุของประเภทโอ่งได้คราวละ 100 กว่าใบ (พงศัพนธ์ อนุสารนิพนธ์, 2535 : 128) และจากการสอบถามช่างปั้นหลายรายทำให้ทราบว่า ลักษณะของเตาเผาครกแบบมอญจะมีลักษณะต่างจากเตาเผากระถางหรือ "เตาทรงสิงโต" ของชาวจีนเนื่องจากเตาเผาครกแบบมอญจะมีขนาดกว้างและใหญ่กว่า

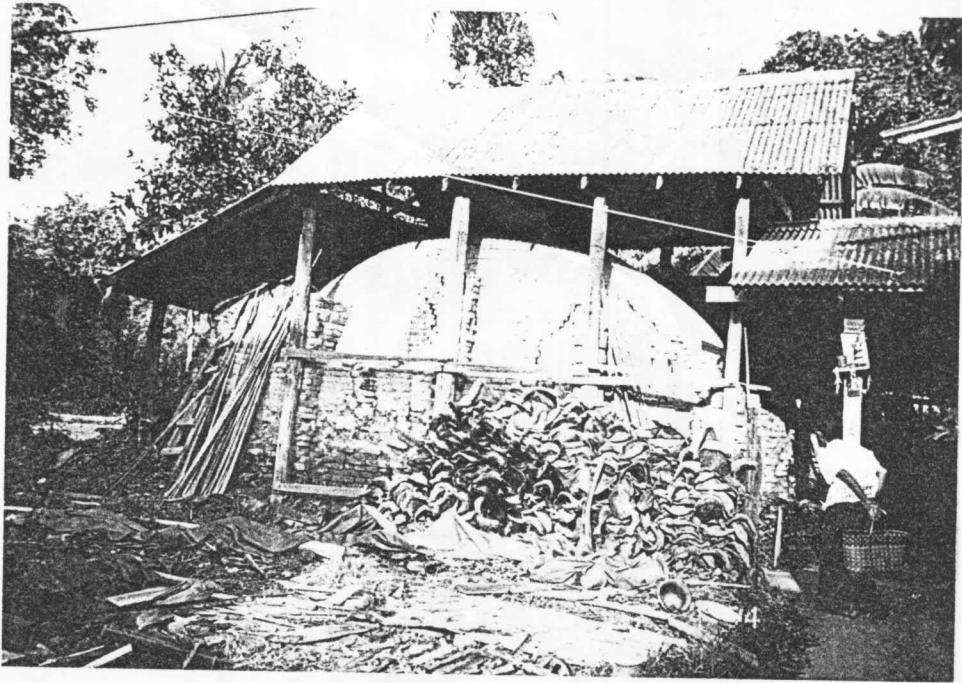
การบรรจุของเข้าเตานั้นจะใช้วิธีการเรียงเอาเครื่องปั้นขนาดใหญ่ที่ตากแห้งดีแล้วเข้าไปก่อนที่พื้นเตา จากนั้นก็จะเรียงขนาดลดหลั่นกัน โดยซ้อนขึ้นไปจนเกือบถึงเพดานเตา ขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่ช่างปั้นจะเป็นผู้เรียงเอง ทั้งนี้เพราะช่างปั้นจะเป็นผู้มีความชำนาญและเข้าใจการจัดวาง หลังจากเรียงของใหญ่แล้วก็จะใช้ของเล็กจำพวกครก อ่าง เรียงเข้าไปจนเต็ม แต่จะต้องเหลือช่องว่างข้างเตาไว้พอสมควร เพื่อให้ความร้อนผ่านทั่วเตา สำหรับขั้นตอนการเผาจะมี 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนแรกใช้เวลาประมาณ 7 วัน เป็นการเผารมโดยเริ่มใส่ฟืนที่ละน้อยเมื่อครบ 7 วัน จะทำการเช่นไหว้เจ้าแม่เตา โดยจะมีเครื่องเช่นคือ อาหาร ขนมหวาน ผลไม้ ดอกไม้ รูปเทียน ทั้งนี้ช่างปั้นชาวมอญกล่าวว่า เพื่อเป็นการเช่นไหว้เจ้าแม่เตาให้ช่วยให้การเผาเครื่องปั้นในครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ ขั้นตอนที่สองจะใช้เวลาประมาณ 5 วัน เป็นการใส่ไฟและขั้นตอนที่สามใช้เวลาประมาณ 3 วัน เป็นการขึ้นปล่อง กล่าวคือ ช่างปั้นชาวมอญจะ

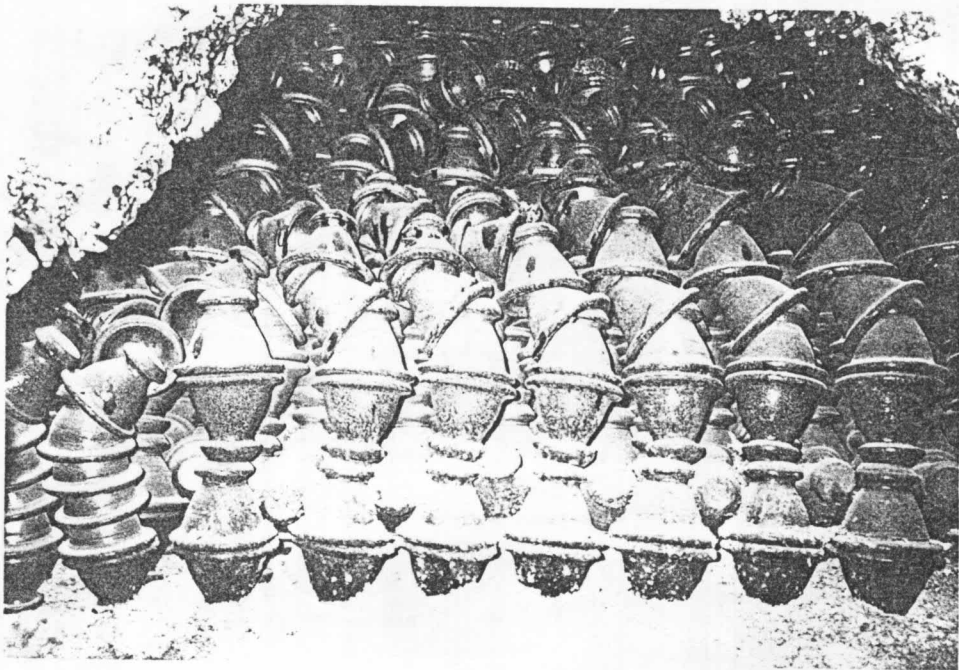
ภาพที่ 18 ภาพการตั้งครกในที่รมก่อนที่จะนำไปเข้าเตาเผา

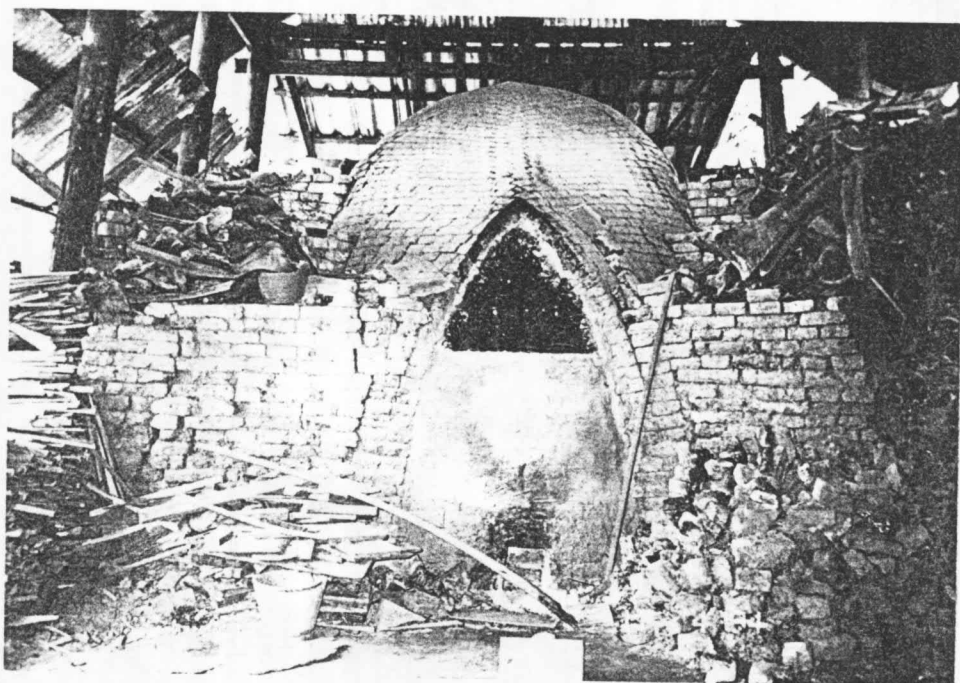
ภาพที่ 19 ภาพโรงที่ใช้เก็บครกก่อนที่จะนำไปเผา

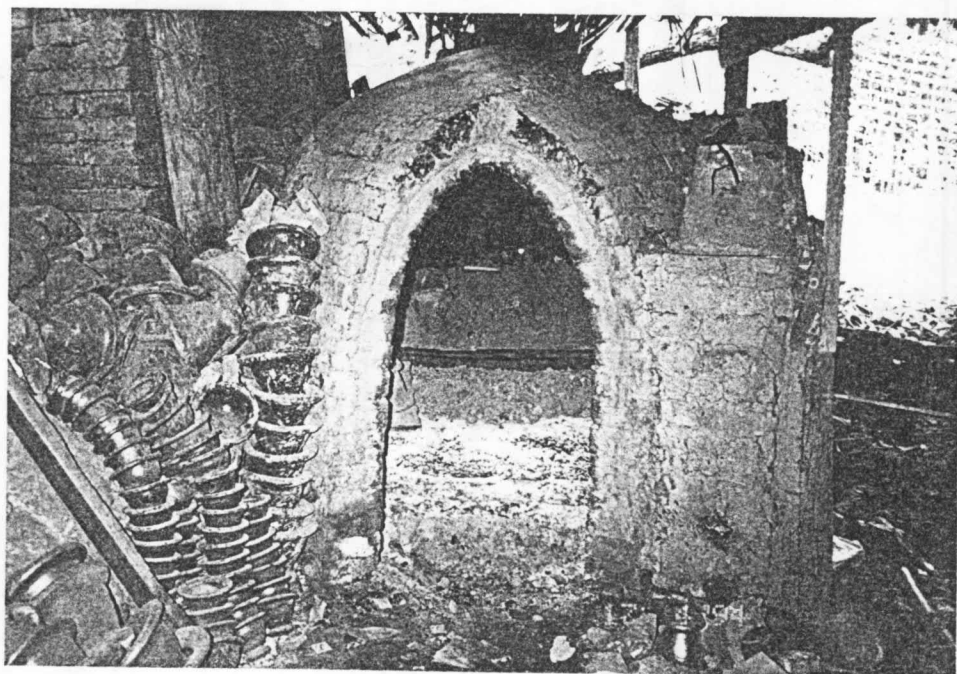
ภาพที่ 20 ภาพโรงเผาถ่านภายในหมู่บ้านลัดเกร็ด

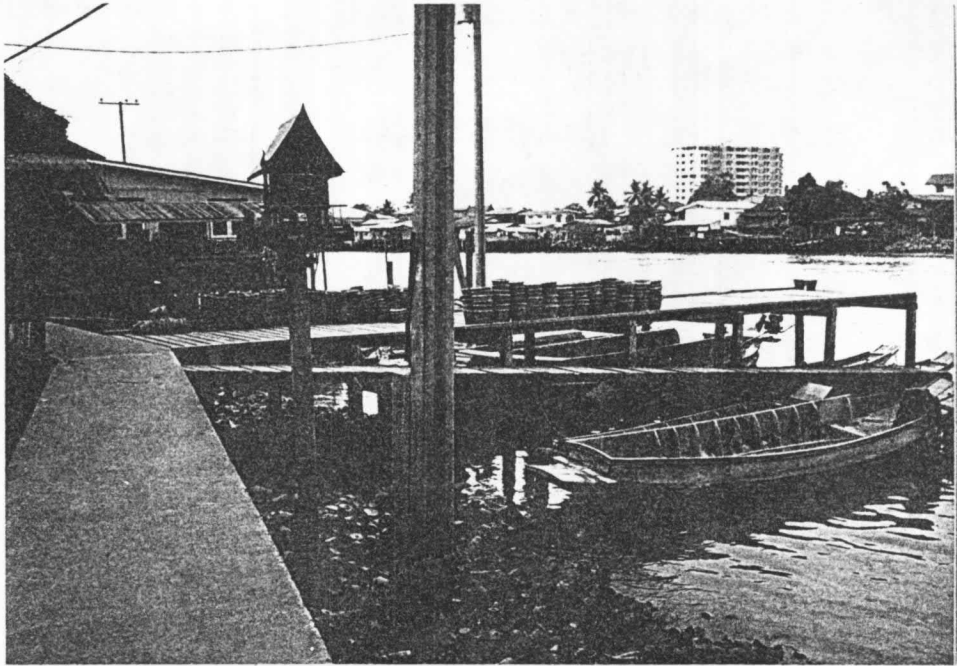
ภาพที่ 21 ภาพการเรียงรายถ่านภายในเตาเผา

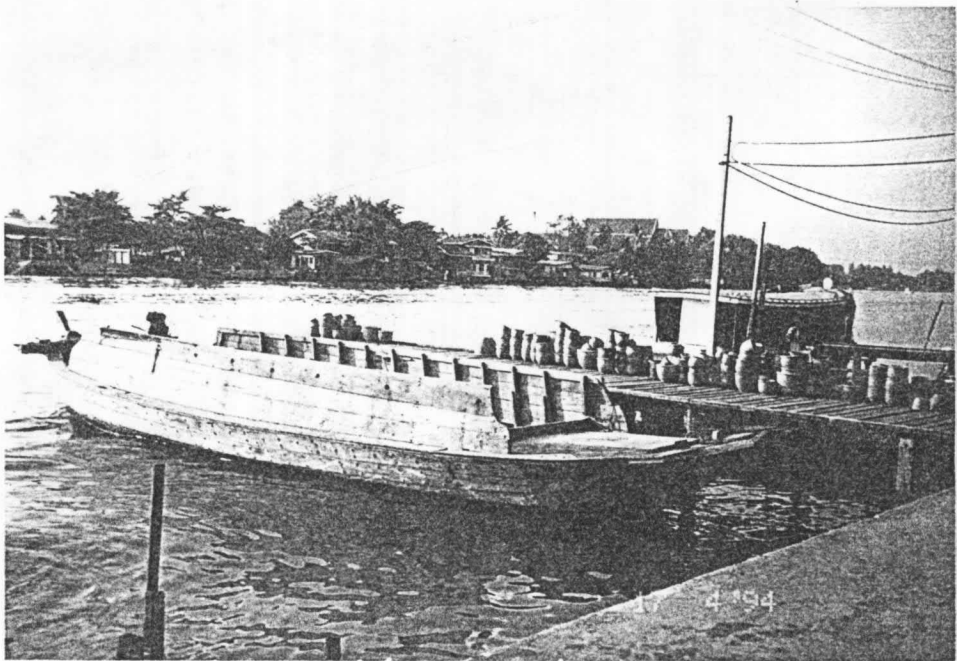
ภาพที่ 22 ภาพเตาเผาถนายนาคใหญ่ (เตาทรงแมลงป่อง)

ภาพที่ 23 ภาพเตาเผาถนายนาคเล็กสุด

ภาพที่ 24 ภาพท่าหน้ากลางหมู่บ้านลัดเกร็ดที่ใช้ขนส่งสินค้า

ภาพที่ 25 ภาพเรือที่ใช้สำหรับขนส่งสินค้า

โหมใส่พินจนความร้อนสูงขึ้นและมีเปลวไฟพุ่งออกจากปล่อง ช่างปั้นจะคอยสังเกตดูสีของเครื่องปั้น และภายในเตาจนดูสว่างไปทั่วแล้ว จึงเลิกใส่พินและทำการปิดเตาด้วยอิฐและดินเลน โดยจะปิดเตาทิ้งไว้ 2-3 วัน หรือถ้าเป็นเตาใหญ่จะต้องใช้เวลานานกว่านี้ พออุณหภูมิลดลงจะค่อย ๆ เปิดเตาทีละน้อย โภยชี้เต้าออกแล้วลำเสียงเครื่องปั้นออกจากเตา ซึ่งขนาดของเตาจะแตกต่างกันไปตามกำลังการผลิตของแต่ละโรงปั้น การบรรจุครกจะบรรจุได้ครั้งละประมาณ 500-3,000 ใบ ตามขนาดของเตาที่อยู่ในปัจจุบัน แต่จะมีที่ดัดแปลงในสมัยปัจจุบันคือ มีการเพิ่มช่องแห่ไฟเล็ก ๆ ขึ้นมาที่ด้านข้างของเตาเพื่อช่วยใส่พินให้เร่งเร็วขึ้น และในปัจจุบันการเผาเครื่องปั้นในหมู่ช่างปั้นชาวมอญบ้านลัดเกร็ดจะทำการเผาครกเพียงอย่างเดียว โดยใช้เวลาประมาณ 7 วัน โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ วันที่ 1-3 เป็นการใส่ไฟรม คือใส่พินเล็ก ๆ ค่อย ๆ สุมไฟขึ้นให้ความร้อนไปทั่วเตา ช่วงที่สอง วันที่ 4-5 เป็นการใส่ไฟเพื่อให้ไฟแรงขึ้น ช่วงที่สาม วันที่ 6-7 เป็นการขึ้นปล่องโดยจะเร่งไฟด้านหน้าเตารวมทั้งแห่ช่อง เพื่อช่วยให้อุณหภูมิในเตาสูงขึ้นโดยใช้ทางมะพร้าวช่วย สุดท้ายคือการปิดเตาและทิ้งประมาณ 1-2 วัน แล้วจึงเปิดเตาโภยชี้เต้าออกและขนของออกจากเตา จากการศึกษาจะพบเห็นได้ว่าช่วงเวลาในการเผาจะเป็นช่วงเวลาที่สำคัญมาก แรงงานในครัวเรือนจะผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันเพื่อดูแลเตาตลอด 24 ชั่วโมง แต่ในช่วงเวลากลางคืนผู้ดูแลเตาเผา มักจะเป็นช่างปั้นหรือแรงงานที่เป็นเพศชาย ทั้งนี้เพื่อดูแลเรื่องไฟที่ให้ความร้อน ต้องคอยเติมเชื้อพิน และดูอุณหภูมิภายในเตาทิ้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟอ่อนหรือแรงเกินไป ซึ่งอาจทำให้เครื่องปั้นเกิดความเสียหายได้

การจำหน่าย

ในปัจจุบันการจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาจะจำหน่ายให้กับพ่อค้าชาวมอญจาก อ.สามโคก จ.ปทุมธานี ที่เข้ามาคอยรับซื้อของโดยตรงจากโรงปั้น โดยพ่อค้าจากสามโคกจะนำออกไปเร่ขายอีกทอดหนึ่ง พ่อค้าเหล่านี้จะเป็นพ่อค้าขาประจำมาสั่งซื้อ เมื่อถึงกำหนดเวลา ก็จะมารับสินค้าไป ซึ่งเวลาสั่งซื้อสินค้านั้นจะสั่งซื้อแบบเหมาทั้งเตาและจะรับซื้อพร้อมทั้งให้ราคาตามที่ได้ตกลงกันไว้ เช่น ในการเผาครกแต่ละเตานั้นจะได้ครกประมาณ 2,000-3,000 ใบ ลูกคาก็จะสั่งซื้อเหมาทั้งเตา โดยจะขายได้ในราคาประมาณสองหมื่นกว่าบาท ลูกค้าจะคัดเลือกสินค้าที่ไม่มีตำหนิหรือสินค้าระดับเกรดเอไปสำหรับสินค้าที่เกรดต่ำลงมา ราคาจะลดลงตามส่วน

สำหรับราคาซื้อขายครกนั้น จะคิดราคาตามขนาดของครกซึ่งมีดังต่อไปนี้

ครกเบอร์ 0	ขนาดใหญ่ที่สุดพ่อค้าจะรับซื้อในราคาใบละ	15 บาท
ครกเบอร์ 1	ขนาดใหญ่ธรรมดาพ่อค้าจะรับซื้อในราคาใบละ	14 บาท
ครกเบอร์ 2	ขนาดกลางพ่อค้าจะรับซื้อในราคาใบละ	13 บาท
ครกเบอร์ 3	ขนาดเล็กพ่อค้าจะรับซื้อในราคาใบละ	10 บาท
ครกเบอร์ 4	ขนาดเล็กสุด(ครกเด็กเล่น)คนกลางรับซื้อในราคาใบละ	5 บาท

การที่มีพ่อค้ามารับซื้อถึง โรงบั่นนั้นทำให้ช่างบั่นมีความสะดวกในการขาย และสามารถตั้งราคาเองได้ โดยราคาที่ตั้งนี้จะเป็นราคาเดียวกับที่ช่างบั่นรายอื่นในหมู่บ้านตั้งไว้ หรืออาจแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย นอกจากพ่อค้าจะรับซื้อสินค้าจากช่างบั่นโดยการจ่ายเป็นเงินสดแล้ว ในปัจจุบันมีการจ่ายเป็นเช็คเงินสดอีกด้วย พ่อค้าชาวมอญสามโคกจะนำเรือมารับสินค้าถึงท่าเรือและจะจ้างคนขนเครื่องบั่นออกจากโรงบั่นเองและจะนำสินค้าไปขายต่อให้กับพ่อค้าจากต่างจังหวัดอีกทอดหนึ่ง เช่น ทางจังหวัดปทุมธานี ราชบุรี สมุทรปราการ

ค่าใช้จ่ายในการทำเครื่องบั่นดินเผาแต่ละเตาในปัจจุบันมีดังนี้

1. ค่าดินเหนียว พ่อค้าชาวมอญจากจังหวัดปทุมธานี ล่องเรือมาขายถึงที่เกาะเกร็ด จะคิดราคาดินล่ำเรือละประมาณ 4,000 - 6,000 บาท
2. ค่าทราย พ่อค้ามอญจากจังหวัดปทุมธานีล่องเรือมาขายในราคาคิวละ 200 บาท และมีเจ้าของโรงบั่นบางรายซื้อจากผู้ล่องเรือมาขายจากจังหวัดอ่างทอง ในราคาลำเรือละประมาณ 4,000 บาท
3. ค่าฟืน ซื้อจากอำเภอปากลัด จ.สมุทรปราการ ในราคาลำเรือละ 2,000 บาท ซึ่งในการเผาแต่ละเตานั้นจะใช้ค่าฟืนประมาณ 5,000 บาท และถ้าจะให้เครื่องบั่นดินเผา มีสีสวยเป็นเงามันจะต้องใช้ไฟแรงและให้ใช้เชื้อเพลิงเพิ่มคือ ทางมะพร้าว จะซื้อได้ในราคาเรือละ 90 บาท โดยชาวสวนเป็นผู้นำมาขาย แต่สำหรับเจ้าของโรงบั่นบางรายจะรับซื้อเศษไม้จากโรงเลื่อยย่านบางโนและจะมีพ่อค้าประจำมาขายถึงที่

4. ค่าจ้างคนปั้นจะจ้างในราคาตามจำนวนการปั้น คือ ร้อยละ 70 บาท สำหรับผู้ช่วยในการปั้นจะจ้างในราคาตามจำนวนการปั้นเช่นเดียวกันคือ ร้อยละ 35 บาท และบวกค่าอาหารให้อีกคนละ 15 บาทต่อวัน

5. ค่าจ้างคนใส่ฝืนในเตาเผา ถ้าหากช่างปั้นไม่มีคนช่วยก็จะจ้างคนใส่ฝืน ซึ่งส่วนมากจะเป็นคนเผ่าคนแก่โดยคิดในราคาเหมาทั้งเตา เตาละ 700 บาท จนกว่าการเผาจะแล้วเสร็จ

จะเห็นได้ว่าค่าใช้จ่ายในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาแต่ละครั้งนั้น ต้องใช้ค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง อีกทั้งราคาค่าใช้จ่ายในการทำกรปั้นนั้นวันจะมีราคาสูงขึ้นในทุก ๆ ปี จึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านผลิตเครื่องปั้นดินเผาจำนวนหนึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพนี้ได้

รายได้ของช่างปั้นในการขายสินค้าจะตกประมาณเดือนละ 20,000 บาท และเมื่อหักต้นทุนและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แล้วจะได้กำไรประมาณ 5,000 - 6,000 บาท ต่อเดือนต่อเตา สำหรับการขายปลีกนั้นมีบ้างแต่ไม่มาก ส่วนใหญ่จะเป็นการขายให้กับเพื่อนบ้านหรือคนที่รู้จักกันในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด และการขายปลีกนั้นเจ้าของโรงปั้นจะขายก็ต่อเมื่อมีเครื่องปั้นดินเผาเหลือจากที่มีลูกค้าประจำสั่งไว้แล้วเท่านั้น

ในเรื่องของการถ่ายทอดความรู้ในการปั้นนั้น ช่างปั้นชาวมอญได้กล่าวว่าในสมัยก่อนลูกหลานช่างปั้นจะเรียนรู้กรรมวิธีในการปั้นจากพ่อแม่ หรือจากช่างปั้นที่เป็นผู้มีฝีมือก็ได้แล้วแต่ความต้องการของผู้เรียน และผู้เรียนจะไม่มีกัณฑ์กำหนดเพศว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เมื่อต้องการที่จะเรียนรู้ขั้นตอนต่าง ๆ ก็จะไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับช่างปั้นหรือที่เรียกกันว่า "อาจารย์" แต่ทั้งนี้ผู้ที่ฝากตัวเป็นลูกศิษย์จะต้องมีความอดทน เนื่องจากการทำงานที่ถ่ายทอดฝีมือหรือวิธีการปั้นนั้น จะทำได้ยากลำบากและต้องเป็นเวลาที่ว่างจากการผลิตจริง ๆ ประกอบกับกรรมวิธีในการปั้นนั้นไม่สามารถเรียนได้จากการจดจำหรือการดูเพียงอย่างเดียว ยังจำเป็นต้องลงมือทำและนัดนาฝีมือไปเรื่อย ๆ ซึ่งจะต้องใช้เวลาและใช้ความอดทนค่อนข้างสูง ผู้ที่เป็นลูกศิษย์จะเรียนรู้ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน ผสมดิน นวดดิน จากอาจารย์ซึ่งเป็นช่างปั้น เพื่อให้รู้อัตราส่วนในการผสมดินให้ได้สัดส่วนตามความเหมาะสมก่อน จากนั้นจึงเรียนรู้เทคนิคในการขึ้นรูป และการดูแลเวลาเผาเครื่องปั้นด้วย ซึ่งการเรียนรู้เทคนิคต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องมีการฝึกฝนฝีมืออยู่

เสมอ และต้องอาศัยพรสวรรค์ประจำตัวพอสมควร เพราะไม่ใช่ทุกคนจะปั้นได้สวยงามเหมือนกันหมด การปั้นในอดีตจะเป็นการปั้นเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้สอยในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่เช่น อ่าง โอ่ง ครก และจะแจกจ่ายไปยังญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน หรือมิตรสหายที่ไม่ได้ทำการปั้น หรือไปแลกเปลี่ยนข้าวของหรืออาหารกับเพื่อนบ้าน ต่อมาเมื่อมีการซื้อขายเครื่องปั้นดินเผาขึ้นในราว ปีพ.ศ. 2440 มีพ่อค้าชาวมอญจากจังหวัดปทุมธานีล่องเรือมารับซื้อถึงที่เกาะเกร็ด ดังนั้น เจ้าของโรงปั้นจึงมีความต้องการแรงงานในการทำเครื่องปั้นมากยิ่งขึ้นเพื่อผลิตให้พอเพียงกับความต้องการของลูกค้า แรงงานในครอบครัวจึงเป็นแรงงานหลักที่สำคัญ กล่าวคือ แรงงานในครอบครัวทั้งพ่อ แม่ ลูก จนถึงคนเฒ่าคนแก่หรือผู้อาวุโสภายในครัวเรือนจะร่วมมือช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี เด็กชาวมอญในสมัยก่อนหลังจากไปเรียนหนังสือกับพระที่วัดแล้วจะรีบกลับมาช่วยเหลืองานพ่อแม่ที่โรงปั้น แต่ต่อมาเมื่อทางรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา เพื่อให้เด็กชายหญิงสัญชาติไทยทุกคนได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาอย่างทั่วถึง เด็กชาวมอญทั้งชายและหญิงจึงมีโอกาสรับการศึกษาโดยเท่าเทียมกัน และในระยะแรกเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้วก็ยังคงช่วยพ่อแม่ทำเครื่องปั้นต่อไป ต่อมาเมื่อความเจริญจากสังคมเมืองได้แพร่กระจายเข้าสู่หมู่บ้านมากขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกเกิดขึ้นมากมาย ค่านิยมแบบคนในสังคมเมืองเริ่มแพร่เข้ามา เด็กเมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้วเริ่มเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น กล่าวถึงเมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาในชุมชนแล้วก็มักจะไปเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา หรืออาชีวศึกษา และจะออกไปประกอบอาชีพต่าง ๆ กันไปตามสาขาวิชาที่เล่าเรียนกันมา เช่น รับราชการ รับจ้าง ทำงานบริษัท ลูกหลานไม่ต้องการที่จะยึดอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาอีกต่อไป เพราะเห็นว่าเป็นงานที่หนักและมีรายได้ที่ไม่แน่นอนดังนั้นจึงเกิดการขาดแคลนแรงงานในการผลิต ปัจจุบันจึงพบว่าคงเหลือแต่รุ่นพ่อแม่และผู้เฒ่าผู้แก่เท่านั้นที่ยังคงยึดอาชีพนี้อยู่ครอบครัวช่างปั้นเมื่อขาดแคลนแรงงานและไม่มีลูกหลานสืบทอดประกอบกับมีบางครอบครัวประสบปัญหาด้านเงินทุนหมุนเวียนทำให้เริ่มเลิกกิจการกันไป จนปัจจุบัน(พ.ศ. 2537) เหลือโรงปั้นแค่ 7 โรง ซึ่งจะต้องมีการจ้างแรงงานจากผู้ที่เคยประกอบอาชีพทำงานปั้นมาก่อน หรือจ้างแรงงานญาติพี่น้องที่ไม่ได้ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบว่ามีการจ้างแรงงานจากคนนอกชุมชนเข้ามาทำงานด้วย โดยเฉพาะแรงงานจากภาคอีสาน ต่อมาในช่วงประมาณปีพ.ศ. 2500 การขยายตัวของตลาดแรงงานภายนอกหมู่บ้านมีเพิ่มมากขึ้นตามกระแสการพัฒนากิจการเศรษฐกิจของชาติที่มุ่งขยายงานอาชีพทางด้านอุตสาหกรรมและการค้า บริการ ประกอบกับจำนวนลูกหลาน

ชาวมอญที่ทำงานในเมืองช่วงก่อน ๆ มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของหนุ่มสาวและชาวมอญที่อาศัยอยู่ใน
 หมู่บ้าน และจากการที่ประชากรในหมู่บ้านที่นับวันจะมากขึ้นอีกทั้งยังมีคนอพยพเข้ามาอาศัยในหมู่
 บ้านเพิ่มมากขึ้น ประชากรส่วนที่เพิ่มขึ้นจึงต้องออกไปทำงานในเมืองมากขึ้นตามไปด้วย การทำ
 เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดในแบบดั้งเดิมจึงเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ในช่วงต้นปี พ.ศ.
 2500 ทั้งนี้มีหลายสาเหตุ เช่น การขาดแคลนดินที่มีคุณภาพเนื่องจากในบริเวณโดยรอบ
 เกาะเกร็ดและฝั่งตรงข้ามเริ่มมีผู้คนอาศัยหนาแน่นขึ้นและมีการทำเรือกลสวนไร่นากันมากขึ้น
 กอปรกับช่างปั้นที่มีฝีมือเริ่มลดน้อยจำนวนลงอีกทั้งลูกหลานช่างปั้นเริ่มที่จะเข้าไปเรียนหนังสือใน
 เมืองกันมากขึ้น นอกจากนี้เริ่มมีคู่แข่งที่เป็นสินค้าประเภทเดียวกันโดยเฉพาะโอ่งและอ่างจาก
 ราชบุรีเข้ามาตีตลาด จากสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้โรงปั้นดั้งเดิมค่อย ๆ ลดจำนวนลง
 การปั้นโอ่งเริ่มหยุดไปเพราะต้องใช้ดินมากกว่าเครื่องปั้นชนิดอื่น ส่วนที่เหลืออยู่ก็เริ่มลดขนาด
 การผลิตของตนเอง โดยส่วนใหญ่จะกลายเป็นโรงปั้นครกอย่างเดียวเสียมาก อย่างไรก็ตาม
 ในช่วงระยะเวลาที่เกิดปรากฏการณ์อย่างหนึ่งคือ ช่างปั้นชาวจีนซึ่งเคยอยู่แถวราชเทวีหรือ
 สะพานหัวช้างถูกราชการไล่ที่ทำกินออกมา ทำให้ช่างปั้นราชเทวีเหล่านี้บางส่วนได้ย้ายเข้ามา
 แถวอำเภอปากเกร็ด โดยช่างปั้นชาวจีนบางกลุ่มจะเลือกที่อยู่อาศัยทำกินบนเกาะเกร็ด และ
 บางกลุ่มจะอยู่ฝั่งตรงข้ามเกาะเกร็ดคือทางฝั่งวัดสนามเหนือเรื่อยไปจนถึงวัดกลาง นอกจากนี้
 ช่างปั้นชาวจีนยังนำเอาเครื่องปั้นแบบของตนเข้ามาทำด้วย กล่าวกันว่า เครื่องปั้นที่ช่างราชเทวี
 นำเข้ามาคือกระถางต้นไม้เป็นหลัก และในระยะต่อมายังพบว่ามีช่างปั้นบางส่วนย้ายถิ่นฐานมา
 จากนครชัยศรี และราชบุรี การที่มีการเคลื่อนย้ายเข้ามาทำที่เกาะเกร็ดนี้ช่างปั้นชาวมอญกล่าว
 ว่าอาจเป็นเพราะเกาะเกร็ดเป็นแหล่งที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเนื้อแดงที่มีคนรู้จักกันทั่วไปประกอบ
 กับมีความสะดวกต่อการหาวัตถุดิบจากผู้ที่เคยมาส่งสินค้าที่เกาะเกร็ด ช่างปั้นชาวจีนจะมาตั้งถิ่น
 ฐานอยู่ในเขตหมู่ 6 และหมู่ 7 โดยหลังจากที่เริ่มทำกระถางขึ้นมากจนเป็นที่ยอมรับ มีผู้มาซื้อมา
 หากันมากขึ้นทำให้โรงปั้นชาวมอญดั้งเดิมในเขตหมู่ 6 และ 7 บางโรงเริ่มหันมาทำกระถาง
 ตามแบบช่างปั้นชาวจีน และจากการสอบถามถึงสาเหตุที่มีชาวจีนมาตั้งโรงงานทำกระถางกัน
 มากมากในหมู่ 6 และ 7 นั้น ช่างปั้นชาวมอญกล่าวว่า เนื่องจากในสมัยก่อนที่ดินทางหมู่ 6, 7
 มีที่ว่างให้เช่ามาก ส่วนทางหมู่ 1 บ้านลัดเกร็ดจะมีที่ดินให้เช่าน้อยมาก ทำให้พบว่าในเขต
 หมู่ 1 ที่ผู้วิจัยศึกษาอยู่เมื่อประมาณ 30 กว่าปีที่ผ่านมามีชาวจีนเข้ามาทำโรงกระถาง 1 โรง
 ส่วนโรงปั้นของชาวมอญในปัจจุบันเหลือทั้งหมด 7 โรงนั้น ทางบ้านบนของหมู่บ้านมีชาวมอญหันมา

ทำกระถางอย่างเดี่ยว 1 โโรง ส่วนอีก 6 โโรง เป็นโโรงปั้นของชาวมอญที่ยังคงทำครกเพียงอย่างเดี่ยว

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบันถึงแม้จะยังคงเป็นการผลิตแบบหัตถอุตสาหกรรมในครัวเรือน แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปคือ ระบบการผลิตแบบเดิมทั้งในแต่ละกรรมวิธีในการปั้นที่จะต้องใช้แรงงานคนเป็นหลัก นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2495 เป็นต้นมา เมื่อรัฐได้นำไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเทคโนโลยีในการปั้น กล่าวคือ มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในระบบการผลิต นับตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดินในปัจจุบันมีเครื่องจักรที่ใช้ระบบมอเตอร์ไฟฟ้าที่เรียกว่า "เครื่องไมดิน" หรือเครื่องรีดดิน ซึ่งใช้สำหรับนวดและผสมดินกับทรายให้ละเอียดเข้ากัน การใช้เครื่องนวดดินนั้นช่วยให้ดินมีความละเอียดยิ่งขึ้นและช่วยให้ดินที่ปั้นไม่เกิดฟองอากาศ เพราะถ้ามีฟองอากาศในเนื้อดินที่ปั้นแล้วจะทำให้เครื่องปั้นแตกง่าย การใช้เครื่องนวดดินจะทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วกว่าในอดีตที่การเตรียมดินต้องผ่านหลายขั้นตอน เช่นการล้างดิน การแท่งดินหรือสีดิน การเหยียบดิน และการนวดดินด้วยมือ แต่ในปัจจุบันนำดินไปผสมกับทรายละเอียดแล้วใส่ในเครื่องนวดดินได้เลยจนถึงความสะดวกในการขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งในอดีตเป็นการขึ้นรูปด้วยปั้นที่ใช้เท้ากับแต่ในปัจจุบันใช้วิธีการขึ้นรูปด้วยปั้นหมุนโดยใช้ระบบมอเตอร์ไฟฟ้าขับเคลื่อน ซึ่งในปัจจุบันปั้นหมุนจะมีราคาประมาณ 4,000 - 5,000 บาท ทำให้การผลิตเป็นไปได้อย่างสะดวกและผลิตได้เป็นจำนวนมากภายในเวลาอันรวดเร็วส่วนขั้นตอนการผึ่งและการเผาเครื่องปั้นในอดีตและปัจจุบันจะมีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกัน

ในเรื่องของปัญหาของช่างปั้นชาวมอญ คือ หากเจ้าของโโรงปั้นไม่สามารถชักจูงลูกหลานให้สืบทอดการปั้นเครื่องปั้นดินเผาได้ก็ต้องปิดโโรงไป แต่ถ้าจะทำต่อไปก็ต้องหาแรงงานรับจ้างจากคนท้องถิ่นที่อยู่อาศัยบนเกาะเกร็ดโดยเป็นพวกที่เคยทำโโรงปั้นมาก่อน นอกจากนี้ยังมีการจ้างวานแรงงานที่มาจากทางภาคอีสานและทางภาคกลาง เช่น ทางจังหวัดราชบุรี ช่างปั้นชาวมอญจะหัดแรงงานที่เป็นชาวอีสานให้ปั้น ซึ่งการหัดนั้นจะทำกันเป็นขนาด ๆ ของเครื่องปั้นไป ประกอบกับการที่ขาดแคลนแรงงานช่างฝีมือที่มีความสามารถและชำนาญงานจึงทำให้เครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบันขาดมาตรฐานที่แน่นอน และอาจทำให้เกิดความเสียหายใน

การผลิตได้มาก เพราะการสืบทอดที่ไม่ครบถ้วนเหมือนในอดีตนั่นเอง นอกจากนี้ช่างปั้นชามมอญยังประสบปัญหาทางด้านการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพกล่าวคือ ราคาที่ดิน ราคาทราย และราคาเชื้อเพลิงที่ใช้ในการปั้นสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งในปัจจุบันคนที่เคยมีผู้เฒ่ามาขายจากอำเภอสามโคก จ.ปทุมธานีเริ่มลดน้อยลง ทำให้ผู้ขายดินบางรายต้องไปขุดไกลถึงบางไทร จ.อยุธยา ซึ่งอยู่ห่างไกลจากปทุมธานีออกไป ทำให้ราคาดินจากเดิมราคาลำเรือละ 2,000 - 3,000 บาทกลายเป็นราคาลำเรือละ 4,000 - 6,000 บาท นอกจากนี้ปัญหอันสืบเนื่องมาจากสภาพนิเวศวิทยาของชุมชนมอญบ้านลาดเกร็ดในปัจจุบันที่เกิดจากขยายตัวของชุมชน กล่าวคือมีประชากรเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่มากขึ้น โดยเฉพาะเริ่มมีคนไทยเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความหนาแน่นของบ้านเรือนในหมู่บ้าน จากปัญหาดังกล่าวนอกจากจะทำให้พื้นที่ที่จะประกอบอาชีพโรงปั้นต้องลดน้อยลงแล้ว ยังมีปัญหาในเรื่องการลงทำน้ำในหลายส่วนของเกาะถูกยึดครองโดยบ้านพักอาศัยและทำให้เกิดความยากลำบากในการขนส่งวัตถุดิบและขนส่งสินค้า ในขณะที่เดียวกันการเพิ่มขึ้นของที่พักอาศัยก็ทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้นไปด้วย จึงมีส่วนชักจูงให้ผู้ประกอบอาชีพเหล่านี้เอาที่ดินของตนเองปลูกเป็นบ้านเช่า เพื่อให้คนเช่าแทน ส่วนปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ปัญหาการพึ่งพาอาศัยคนกลางในการนำสินค้าออกสู่ตลาด กล่าวคือ การกำหนดราคาสินค้าทำให้ช่างปั้นขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของตลาด

สรุปได้ว่าจากปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้คาดว่าแนวโน้มในการประกอบอาชีพช่างปั้นจะลดน้อยลงเรื่อย ๆ ในอนาคต ประกอบกับในระยะหลังบทบาทของรัฐในด้านการพัฒนาการศึกษา มีมากขึ้น จึงมีส่วนผลักดันให้ลูกหลานชาวมอญในปัจจุบันได้รับการศึกษาสูงขึ้น เกิดค่านิยมในการประกอบอาชีพที่มีตำแหน่งและรายได้มั่นคง ลูกหลานชาวมอญไม่คิดอยากจะทำเครื่องปั้นดินเผาอีกต่อไป และจากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันลูกหลานชาวมอญประกอบอาชีพหลากหลายกันออกไป เช่น รับราชการ รับจ้าง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าบทบาทของรัฐในด้านการจัดการศึกษามีผลทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวมอญในด้านต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา

ในอดีตการศึกษาของลูกหลานชาวมอญบ้านลัดเกร็ดจะเป็นเรื่องที่จำกัดวงอยู่เฉพาะ เด็กผู้ชาย โดยผู้ปกครองหรือพ่อแม่จะนำมาฝากตัวให้เป็นศิษย์กับพระสงฆ์ที่วัดมอญทั้งสองวัด คือ วัดนิมพลีสุทธาวาสและวัดปรมย์ยิกาวาส ส่วนเด็กผู้หญิงจะขาดโอกาสที่จะเรียนกับพระ เพราะโดยประเพณีของชาวมอญแล้ว ผู้หญิงจะไม่สามารถขึ้นไปบนกุฏิพระสงฆ์ได้เลย เด็กผู้หญิงจึงมักอยู่ดูแลบ้านและได้รับการถ่ายทอดสิ่งสอนอบรมจากมารดาในเรื่องเกี่ยวกับงานบ้านงานเรือน และบางครั้งก็ต้องเป็นแรงงานช่วยเหลือในการปั้นเครื่องปั้นด้วย แต่สำหรับเด็กผู้ชายเมื่อมีอายุได้ 7-8 ขวบ พ่อแม่จะส่งไปเรียนหนังสือกับพระที่วัด การเรียนการสอนในสมัยก่อนจะหนักไปในทางหนังสือเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมีวัตถุประสงค์หลักอยู่ที่การอ่านออกเขียนได้ เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนตามกรอบประเพณีและวัฒนธรรมตามแบบชาวมอญ และจะเน้นหนักในการสอนภาษามอญ พร้อมทั้งการถ่ายทอดแบบแผนความประพฤติตามประเพณีของชาวมอญ นอกเหนือจากนี้ยังมีการสอนวิชาพิเศษคือ โหราศาสตร์ แต่เป็นการสอนแบบไม่บังคับกล่าวคือ จะสอนให้แก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาเท่านั้น ดังนั้นพ่อแม่จึงมักจะพาลูกหลานมาฝากเป็นศิษย์วัดเพื่อให้มีโอกาสใกล้ชิดพระสงฆ์ เพื่อจะได้รับการอบรมสั่งสอนขัดเกลาด้านจิตใจพร้อม ๆ กับการเรียนรู้อาษามอญ บทสวดมนต์ ตลอดจนแบบแผนความประพฤติตามประเพณีและวัฒนธรรมมอญ

การนำเด็กไปฝากพระเพื่อให้สอนหนังสือนั้นจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญ ได้กล่าวว่าต้องทำตามตำราประเพณีของชาวมอญที่กล่าวว่า เมื่อวันที่จะนำเด็กไปฝากนั้น ตามปกติต้องเลือกวันคือวันพฤหัสบดีแล้วจะนำไปก่อนเพลคือหลังจากพระฉันข้าวแล้ว เด็กที่จะนำไปฝากมีอายุอยู่ในราว 7 ขวบ ตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาแต่ก่อนมักจะโกนผมให้เรียบร้อย บิดามารดาต้องจัดสำหรับคาวหวาน ดอกไม้รูปเทียน และบุหรี่ปากพลูใส่พานไปด้วย นอกจากนี้ก็มีกระดานชนวนและดินสอ เมื่อไปถึงบิดามารดาและเด็กก็ทำความเคารพ และถวายดอกไม้รูปเทียน หมากพลู ตลอดจนอาหารหวานคาวที่เตรียมมาต่อเจ้าอาวาส เมื่อถวายแล้วก็จะมีการกล่าวมอบบุตรเป็นภาษารามัญ และเมื่อกล่าวฝากบุตรกับเจ้าอาวาสแล้ว พ่อแม่จะตักเตี๊ยนบุตรให้อยู่ในโอวาท นอกจากนี้ชาวมอญจะมีการไหว้ครูที่แปลกกว่าของไทย คือ มีเครื่องสังเวย เช่น มะพร้าวอ่อน กล้วย อ้อย กุ้ง ปู ปลา และขนมต่าง ๆ หลายอย่าง มีการนิมนต์พระมา

สวด ในระหว่างสวดให้เอากระดานชนวนมาวางลงแล้วเอาใบตองปูบนกระดานชนวนและเอา
ชนวนเมเนยที่เตรียมไว้วางบนใบตองพอเป็นพิธี ต่อจากนั้นก็กล่าวเชิญเทพยดามาในพิธี (ส.
พลาายน้อย, 2515 : 251-252) เด็กนักเรียนในสมัยก่อนหลังเลิกเรียนแล้วจะช่วยงานที่วัด
ด้วย และเมื่อเรียนจบแล้วถึงวัยบวชก็จะบวชเรียนอีกอย่างน้อย 1 พรรษา

นอกจากนี้จากคำบอกเล่าของพระสงฆ์วัดปรมัยยิกาวาสได้กล่าวว่าในอดีตเกาะเกร็ด
ยังเป็นศูนย์กลางการศึกษาของพระสงฆ์ในอำเภอปากเกร็ดและจังหวัดใกล้เคียง วัดต่าง ๆ
ทั้งในเกาะเกร็ดและบริเวณฝั่งตรงข้ามเกาะได้แก่ วัดปรมัยยิกาวาส วัดนิมพลี วัดเสารงทอง
และวัดบ่อ ยังเป็นแหล่งการศึกษาของชาวบ้านด้วย โดยมีพระสงฆ์หลายรูปได้ตั้งสำนักเรียนขึ้น
ภายในวัดหรือในกุฏิ เพื่อสอนหนังสือไทยและมอญให้แก่ลูกหลานชาวมอญโดยเฉพาะได้ผู้ชาย
และได้รับความสนใจจากชาวมอญมาก นอกเหนือจากพระสงฆ์จะมีบทบาทในด้านการศึกษาแล้ว
เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2455 ยังมีชาวมอญเกาะเกร็ดอีกท่านหนึ่งที่ได้อุทิศตน เพื่อให้ลูกหลานชาว
มอญให้รู้หนังสือ "ครูทิม" เป็นชื่อที่ชาวมอญใช้เรียกกันติดปากในสมัยนั้น ท่านเป็นชาวมอญ
เกาะเกร็ดโดยกำเนิด บ้านอยู่ใกล้วัดนิมพลี เป็นผู้บุกเบิกเรื่องการศึกษาคนแรกที่เป็นฆราวาส
ท่านเปิดโรงเรียนสอนหนังสือแก่ลูกหลานชาวมอญโดยใช้บ้านของท่านเป็นสถานที่ทำการสอน
และไม่คิดค่าเล่าเรียนใด ๆ ครูทิมเป็นบุคคลที่มีความคิดกว้างไกล มีความมุ่งมั่น และอุทิศตน
อย่างเต็มที่ในการสอนหนังสือ เพื่อให้ลูกหลานชาวมอญได้มีความรู้ ปรากฏว่าผู้ปกครองเด็กให้
ความเชื่อถือและส่งบุตรหลานของตนมาเรียนกับครูทิมเป็นจำนวนมาก

ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติการประถมศึกษาขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2464) เพื่อให้เด็กชายหญิงสัญชาติไทยทุกคนได้รับการศึกษาในระดับประถม
ศึกษาอย่างทั่วถึง และในปีพ.ศ. 2472 ก็ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนชั้นประถมศึกษาขึ้นในหมู่บ้าน
ลัดเกร็ดขึ้นเป็นครั้งแรก โดยความริเริ่มของพระสงฆ์ผู้นำทางศาสนาในหมู่บ้าน คือ พระ
ไตรสรณรัช (แสน) และส่วนราชการ ด้วยความร่วมมือดังกล่าวจึงทำให้สามารถสร้างอาคาร
เรียนแยกออกจากศาลาวัดที่เดิมเคยใช้เป็นสถานที่เรียน และได้แยกการเรียนการสอนออก
มาจัดการต่างหากโดยสอนตามหลักสูตรที่กำหนดโดยกระทรวงศึกษาธิการ ทำให้ครูมีบทบาทต่อ
การศึกษาของเด็กมากขึ้น ขณะเดียวกันบทบาทของพระสงฆ์เริ่มลดน้อยลงเรื่อย ๆ แต่สำหรับ

"ครูทิม" ยังคงเปิดสอนหนังสือต่อไปโดยรับสอนเด็กก่อนเกณฑ์ ดังนั้นลูกศิษย์ของ"ครูทิม" เมื่อเข้าเรียนในโรงเรียนประชาบาลแล้ว ส่วนใหญ่จะเรียนดีและเรียนรู้ได้เร็ว เพราะมีพื้นฐานมาจากครูทิมมาแล้วเป็นอย่างดี ครูทิมได้สอนหนังสือต่อมาอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยแม้อายุจะมากแล้ว และได้ทำการสอนจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตท่าน เมื่อครูทิมถึงแก่กรรมไป ลูกหลานชาวมอญจึงเริ่มเข้าเรียนที่โรงเรียนในเขตหมู่บ้านต่อไป โดยทางโรงเรียนได้ใช้หลักสูตรที่กำหนดให้ความสำคัญต่อความรู้ทางวิชาการมากขึ้น การเรียนการสอนจึงไม่ใช่เพียงแค่การอ่านออกเขียนได้เหมือนเมื่อครั้งอดีตที่วัดและพระสงฆ์มีบทบาทในการศึกษา การที่มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นภายในชุมชนนั้น นับได้ว่ามีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวมอญเป็นอย่างมาก กล่าวคือเด็กผู้หญิงสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนได้เช่นเดียวกับเด็กชาย และเด็กนักเรียนทุกคนจะมีโอกาสเรียนตามหลักสูตร โดยใช้ตำราการเรียนการสอนที่ทางรัฐบาลเป็นผู้กำหนด ส่วนภาษาที่ใช้เรียนใช้ภาษาไทยเป็นหลัก เพราะการศึกษาชั้นประถมในปัจจุบันได้กลับกลายเป็นการถ่ายทอดวิชาความรู้เพื่อการมีชีวิตอยู่ในสังคมภายนอกชุมชน ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนจึงเป็นเรื่องการถ่ายทอดวัฒนธรรมสมัยใหม่ โดยยึดมาตรฐานจากวิถีชีวิตของสังคมไทยในส่วนที่เป็นสังคมเมือง และเมื่อพิจารณาในด้านการเปลี่ยนแปลงในเรื่อง เศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องการประกอบอาชีพที่ชาวมอญบ้านลัดเกร็ดต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสังคมเมืองมากขึ้นแล้ว จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษาในปัจจุบันน่าจะมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับชีวิตทางสังคมมากกว่าที่เคยทำกันในอดีต พ่อแม่หรือผู้ปกครองจึงมักนิยมส่งลูกหลานให้มีการศึกษาสูง ๆ และหลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้วก็จะส่งให้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนภายนอกชุมชนมากยิ่งขึ้น จากการสอบถามพ่อแม่หรือผู้ปกครองชาวมอญส่วนใหญ่ตอบว่ามีความต้องการที่จะให้ลูกหลานได้มีโอกาสทำงานดี ๆ มีเกียรติ มีตำแหน่ง เช่น อาชีพรับราชการ ทำงานบริษัท เนื่องจากเห็นว่า เป็นงานที่สบายกว่างานทำเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นงานที่หนักและมีรายได้ไม่แน่นอน

ในปัจจุบันชาวมอญบ้านลัดเกร็ดนิยมส่งบุตรหลานให้เข้าเรียนอย่างต่ำจนจบการศึกษาภาคบังคับคือประถมปีที่ 6 และจะสนับสนุนให้บุตรหลานเรียนให้มากที่สุดตามแต่ความสามารถของแต่ละคน ลูกหลานชาวมอญแต่เดิม ส่วนใหญ่จะเริ่มเข้าเรียนในระดับชั้นอนุบาลที่โรงเรียนอนุบาลวิริยะนิพิตยาซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณเขตหมู่บ้านลัดเกร็ดเอง โรงเรียนวิริยะนิพิตยานี้เป็นโรงเรียน

เอกชนโดยเปิดรับเฉพาะนักเรียนชั้นเด็กเล็กจนถึงชั้นอนุบาลสอง และเปิดรับเด็กเล็กที่มีอายุ 3 ปีขึ้นไป และได้เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา แต่เมื่อต้นปี พ.ศ. 2536 ที่ผ่านมานี้ โรงเรียนได้ปิดการทำการกิจการโรงเรียนลง สาเหตุเนื่องจากขาดผู้บริหารงานโรงเรียน ดังนั้นเด็กนักเรียนในชั้นเด็กเล็กจึงต้องเดินทางข้ามฝากไปเรียนที่โรงเรียนอนุบาลทางฝั่งอำเภอเมืองปากเกร็ด สำหรับโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาชั้นชาวมอญบ้านลัดเกร็ดมักจะส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อระดับประถมที่โรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาส (แสนสวัสดิ์วิทยาคาร) ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตหมู่ 7 บ้านโองอ่าง บริเวณทางทิศเหนือของบ้านลัดเกร็ด

สำหรับประวัติโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาส (แสนสวัสดิ์วิทยาคาร) จากคำบอกเล่าของครูใหญ่คนปัจจุบันคือนายชูชาติ จิตรอำไพ ได้กล่าวถึงว่าแต่เดิมโรงเรียนตั้งอยู่ที่วัดฉิมพลีชื่อ "โรงเรียนประชาบาล ตำบลอ้อมเกร็ด 1 (วัดฉิมพลี)" ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2472 เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นมูล (เตรียมประถม) ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อตั้งขึ้นแล้วได้อาศัยศาลาการเปรียญวัดฉิมพลีเป็นสถานที่เรียน แต่ศาลานี้เล็กแคบมากและจำนวนนักเรียนก็เพิ่มขึ้นทุกปี ทางราชการจึงประกาศย้ายโรงเรียนวัดฉิมพลีมาเปิดสอนที่วัดปรมย์ยิกาวาสในปี พ.ศ. 2480 และได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนจากเดิมคือโรงเรียนประชาบาลมาเป็นชื่อ "โรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาส (แสนสวัสดิ์วิทยาคาร)" เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้สร้างโรงเรียนคือ พระไตรสรณรัช (แสน) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดฉิมพลีในสมัยก่อน และหลวงสวัสดิ์สารศาสตร์พุทธอธิบดีผู้ร่วมก่อตั้งโรงเรียน ต่อมาในปีพ.ศ. 2492 ทางโรงเรียนได้รับงบประมาณจากกระทรวงศึกษาธิการมาจัดสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติม แต่เดิมโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาสเปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมปีที่ 6 ต่อมาได้ขยายระดับการศึกษาไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เมื่อปีพ.ศ. 2534 ที่ผ่านมา และภายในปีพ.ศ. 2538 จะเปิดระดับการสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปัจจุบัน (พ.ศ. 2537) มีจำนวนนักเรียนรวมทั้งสิ้น 351 คน เป็นชาย 173 คน หญิง 178 คน จากการพูดคุยกับครูใหญ่โรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาสได้กล่าวว่าในบรรดานักเรียนทั้งหมดร้อยละ 40 เป็นเด็กที่มีเชื้อสายมอญ (มีพ่อหรือแม่เป็นมอญ) โดยเป็นเด็กจากหมู่บ้านมอญบนเกาะเกร็ดทั้งสามหมู่บ้าน คือ หมู่ 1 บ้านลัดเกร็ด หมู่ 6 บ้านเสาธงทอง และหมู่ 7 บ้านโองอ่าง ส่วนอีกร้อยละ 60 เป็นเด็กไทยจากหมู่บ้านใกล้เคียง คือ หมู่ 2, 3, 4 และหมู่ 5 และหมู่บ้านฝั่งตรงข้ามเกาะเกร็ด ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2537) มีจำนวนครูรวมทั้งสิ้น 12 คน ครูมีภูมิลำเนา

อยู่นอกชุมชน 9 คน และอาศัยอยู่บนเกาะเกร็ดจำนวน 3 คน มีครูจำนวน 5 คนที่จบการศึกษา
ระดับปริญญาตรี อีก 7 คนจบการศึกษาระดับ ปกศ.และหลักสูตรพิเศษมัธยมศึกษา (พ.ม)

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนนักเรียนที่ศึกษาในโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาส (แสนสวัสดิ์วิทยาคาร)
สำรวจเดือนพฤษภาคม 2537

จำนวนนักเรียน ระดับชั้นเรียน	ชาย	หญิง	รวม
อนุบาล 1	9	20	29
อนุบาล 2	8	6	14
ป. 1	18	13	31
ป. 2	17	18	35
ป. 3	14	14	28
ป. 4	17	18	35
ป. 5	17	21	38
ป. 6/1	14	14	28
ป. 6/2	13	13	26
ม.1/1	15	10	25
ม.1/2	14	11	25
ม.2	17	20	37
รวม	173	178	351

ในปัจจุบันประธานคณะกรรมการศึกษาโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาสคือ นายชาติรี รัตนรงค์ และมีรองประธานกรรมการศึกษาอีก 2 ท่าน คือ นายเขตต์ สุขศีลธรรม และนายสุรจิตต์ ชื่นพันธ์ โดยมีคณะกรรมการศึกษารวม 9 ท่าน คณะกรรมการศึกษาส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ลัดเกร็ด และหมู่บ้านใกล้เคียง

จากการพูดคุยกับครูโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาสทำให้ทราบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ทางโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาสได้เข้าโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ โดยได้เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอีกระดับหนึ่ง และถ้านักเรียนคนใดมีความต้องการจะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไป คณะครูก็จะมีการจัดสอนพิเศษในรายวิชาต่าง ๆ เพื่อเป็นการเตรียมตัวให้เด็กนักเรียนไปสอบแข่งขันกับโรงเรียนต่าง ๆ ที่อยู่นอกชุมชน สำหรับเด็กนักเรียนส่วนใหญ่ของโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาสเป็นนักเรียนในชุมชน เกาะเกร็ด นอกจากนี้ยังมีนักเรียนจากหมู่บ้านฝั่งตรงข้ามเกาะเกร็ดมาเรียนเป็นบางส่วน คณะครูโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาสได้กล่าวว่าเด็กนักเรียนส่วนใหญ่ที่ศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้มีสองประเภท กล่าวคือประเภทแรกจะเป็นเด็กที่มีฐานะยากจนถึงปานกลางและส่วนใหญ่เป็นนักเรียนที่พลาดการสอบเข้าจากโรงเรียนต่าง ๆ จึงได้เลือกเข้ามาศึกษาที่โรงเรียนแห่งนี้ เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่ไม่ต้องมีการสอบคัดเลือกเพื่อเข้าศึกษา ส่วนเด็กที่พ่อแม่มีฐานะเศรษฐิกจค่อนข้างดีมักจะส่งบุตรหลานไปเรียนต่อในเมืองเป็นส่วนใหญ่ นักเรียนอีกประเภทหนึ่งคือเป็นเด็กนักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่บนเกาะเกร็ดและพ่อแม่ไม่ต้องการให้ไปเรียนยังที่ห่างไกลบ้าน และจากคำบอกเล่าของคณะครูทำให้ทราบอีกว่า ครูใหญ่คนปัจจุบัน คือ นายชูชาติ จิตรอำไพ เมื่อก่อนเคยสอนอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้มาก่อน ต่อมาได้ลาไปศึกษาต่อระดับปริญญาโททางด้านศึกษาศาสตร์จากมหาวิทยาลัษครินครินทรวิโรฒบางแสน และเมื่อจบการศึกษาก็กลับมารับราชการในตำแหน่งครูใหญ่ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2531 จนถึงปัจจุบัน ครูใหญ่คนปัจจุบันได้พัฒนาระบบการเรียนการสอนให้ทันสมัยและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ทำให้โรงเรียนพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ และทางโรงเรียนได้รับรางวัลหลายอย่างทั้งจากการประกวดห้องสมุดและโครงการอาหารกลางวันได้เป็นอันดับ 1 ของจังหวัดนนทบุรี ติดต่อกันเป็นเวลาหลายปี โดยโครงการอาหารกลางวันนั้นทางโรงเรียนจะจัดให้มีทุกวัน โดยมีครูสง่า ทองกำเนิดเป็นหัวหน้าคอยดูแลโครงการ และมีแม่ครัวประจำอยู่ 2 คน สำหรับเด็กชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมจะเก็บค่าอาหารกลางวันวันละ 3 บาท ส่วนเด็กมัธยม

จะเก็บค่าอาหารวันละ 5 บาท แต่เด็กมัธยมมักจะซื้อเพิ่มในราคา 8 บาท นอกจากนี้ทางโรงเรียนได้เปิดสอนวิชาชีวะที่ถือได้ว่าเป็นการช่วยสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญบนเกาะเกร็ดไว้ กล่าวคือเป็นวิชาที่สอนเกี่ยวกับ "การปั้นหม้อน้ำลายวิจิตร" มีการจ้างวิทยากรพิเศษซึ่งเป็นชาวมอญเกาะเกร็ด ได้แก่ อาจารย์เฉลิมพล นทนาคาร เข้ามาเป็นครูสอนเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 2 ให้ปั้นเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก เช่น ปั้นเป็นรูปแจกันหรือภาชนะดินเผาที่ทำไว้เพื่อเป็นของประดับบ้าน โดยฝึกให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์และเรียนรู้วิธีการปั้นเอาไว้เป็นความรู้ และพบว่าเด็กส่วนใหญ่สามารถออกแบบการปั้นเครื่องปั้นดินเผาได้อย่างสวยงาม จนทำให้ทางโรงเรียนได้รับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนต้นแบบในการปลูกฝังค่านิยมและเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นของจังหวัดนนทบุรี

นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังมีโครงการพัฒนาอาชีพเครื่องปั้นดินเผา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "โครงการปั้นอิสระ" เป็นโครงการที่ทางโรงเรียนภายใต้การดูแลของครูใหญ่คนปัจจุบันได้จัดขึ้น โดยเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านการปั้นเครื่องปั้นประเภทสิ่งประดิษฐ์ที่สวยงามคือ บ้าสำรวาย ชื่นพันธุ์ ปัจจุบันอายุ 64 ปี เป็นชาวมอญบ้านลาดเกร็ด เข้ามาสอนเด็กชั้นประถม 5-6 โดยมาสอนอาทิตย์ละ 1 ครั้งในทุกวันพุธ จากคำบอกเล่าของคุณบ้าสำรวาย ทำให้ทราบว่าสาเหตุที่เรียกกันว่า "โครงการปั้นอิสระ" เนื่องจากเป็นการสอนปั้นเครื่องปั้นดินเผาที่ทำด้วยมือเท่านั้น เช่น ประดิษฐ์เป็นรูปดอกไม้ ของเล่นเด็กเล็ก ๆ เข็มกลัดติดเสื้อ รวมทั้งปั้นเป็นของชำร่วยต่าง ๆ และถึงแม้ว่าในปัจจุบันคุณบ้าสำรวายจะเกษียณอายุราชการแล้ว แต่ก็ยังได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรพิเศษสอนการปั้นอยู่ที่ศูนย์ศิลปาชีพในพระบรมราชูปถัมภ์ อันเป็นงานนอกเหนือจากสอนการปั้นให้เด็กนักเรียนโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาสโดยไม่รับค่าตอบแทนการสอน และผลงานของเด็กนักเรียนที่ฝึกการปั้นเครื่องปั้นดินเผาด้วยมือ นั้น ทางโรงเรียนจะคัดเลือกผลงานไปจำหน่ายแก่ผู้สนใจในช่วงงานแสดงนิทรรศการของโรงเรียนประจำจังหวัดในทุก ๆ ปี และเป็นที่สนใจของประชาชนที่เข้าชมเป็นอย่างมาก

ในส่วน of นักเรียนที่ไปศึกษาต่อข้งนอกชุมชนนั้น จากการสอบถามคณะครูโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาส ทำให้ทราบว่าปัจจุบันมีเด็กไปศึกษาต่อนอกชุมชนมากกว่าในอดีต โดยเด็กนักเรียนส่วนใหญ่มักจะไปศึกษาต่อที่โรงเรียนปากเกร็ด โรงเรียนโพธิ์นิมิตร และโรงเรียน

คลองพระอุดม ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับมัธยมที่อยู่ในตัวอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ส่วนเด็กที่พ่อแม่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี มักนิยมส่งบุตรหลานศึกษาต่อยังโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร และส่งเสียให้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไป

จากการที่มีลูกหลานชาวมอญออกไปศึกษาต่อในเมืองเพิ่มมากขึ้น ทำให้ต้องไปใช้ชีวิตร่วมกับคนไทย ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารและปฏิบัติตามค่านิยมของคนไทย ชาวมอญค่อย ๆ ยอมรับและปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทย และเมื่อมีโอกาสพบปะกับคนไทยภายนอกชุมชนมากขึ้นจึงทำให้คนหนุ่มสาวสามารถเลือกคู่ครองซึ่งเป็นคนต่างถิ่นได้ง่าย ประกอบกับขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมอญก็ไม่ได้ขัดขวางการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์จึงไม่มีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้น นอกจากนี้จากปัจจัยทางด้านการศึกษา และการประกอบอาชีพร่วมกับคนไทย ทำให้พวกเขาซึมซับเอาวัฒนธรรมเมืองเข้ามา และเกิดค่านิยมในการทำงานที่สบาย มีเกียรติ มีตำแหน่ง โดยที่พวกเขาเริ่มมองเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษา จนภายหลังได้มีการตื่นตัวทางการศึกษาที่ค่อนข้างสูง

จากการศึกษาพบว่าหัวหน้าครัวเรือนชาวมอญบ้านลัดเกร็ดส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษา และระดับปริญญาตรีตามลำดับ (ดูตารางประกอบ)

ตารางที่ 4.2 แสดงร้อยละของระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนชาวมอญบ้านลัดเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ช่วงอายุ ระดับการศึกษา	20-39 ปี	40-59 ปี	60-79 ปี	รวม	ร้อยละ
ประถมศึกษา	4	12	23	39	43.33
มัธยมศึกษาตอนต้น-มัธยมศึกษาตอนปลาย	8	17	4	29	32.22
อนุปริญญา-ปริญญาตรี	10	11	1	22	24.45
รวม	22	40	28	90	100.00

จากตารางแสดงระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนชาวมอญบ้านลัดเกร็ดในครั้งนี ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาหัวหน้าครัวเรือนชาวมอญในช่วง 3 อายุ คือ ช่วงอายุ 20-29 ปี 40-59 ปี และ 60-79 ปี เพื่อต้องการศึกษาถึงระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนชาวมอญ เพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยมในการศึกษาต่อ พบว่า ช่วงอายุ 60-79 ปี คือหัวหน้าครัวเรือนรุ่นปู่ย่าตายายส่วนใหญ่จบระดับการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา ช่วงอายุ 40-59 ปี เป็นหัวหน้าครัวเรือนรุ่นกลางคนหรือรุ่นพ่อแม่เริ่มมีค่านิยมในการศึกษาต่อสูงขึ้นกล่าวคือ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นถึงปลาย และในช่วงอายุ 20-39 ปี คือกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนรุ่นปัจจุบันมีค่านิยมในการศึกษาที่สูงขึ้นกว่าสองช่วงอายุที่ผ่านมา กล่าวคือ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับชั้นอนุปริญญา-ปริญญาตรี

ตารางที่ 4.3 แสดงร้อยละของการประกอบอาชีพในปัจจุบันของหัวหน้าครัวเรือนชาวมอญ บ้านลัดเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ช่วงอายุ อาชีพ	20-39 ปี	40-59 ปี	60-79 ปี	รวม	ร้อยละ
รับจ้าง*	12	19	13	44	48.89
รับราชการ	7	10	6	23	25.55
ค้าขาย	2	7	7	16	17.78
เจ้าของโรงงาน	1	4	2	7	7.78
รวม	22	40	28	90	100.00

* อาชีพรับจ้างในที่นี้หมายถึง พนักงานบริษัท ลูกจ้างในร้านและโรงงาน และผู้ใช้แรงงานรับจ้างทั่วไป

จากตารางแสดงการประกอบอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนชาวมอญใน 3 ช่วงอายุ คือ ช่วงอายุ 20-39 ปี 40-39 ปี และ 60-79 ปี พบว่า สำหรับหัวหน้าครัวเรือนชาวมอญในช่วงอายุ 20-39 ปี มีข้อน่าสังเกตว่าผู้ที่มีการศึกษาอยู่ในระดับสูงมักจะทำราชการหรือรับจ้าง และเกือบ 50% ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งสามช่วงอายุมีอาชีพรับจ้าง แต่มีแนวโน้มว่าในระยะหลังหัวหน้าครัวเรือนชาวมอญเริ่มมีการศึกษาและมีการประกอบอาชีพราชการราว 25%

จากการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาใหม่ นับได้ว่ามีผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านลัดเกร็ดไปอย่างมาก เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวมอญแต่เดิมที่เคยรวมกลุ่มอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ไม่ว่าจะ เป็นทางด้านการศึกษาที่เด็กผู้ชายจะถูกพ่อแม่หรือผู้ปกครองนำไปฝากตัว เป็นลูกศิษย์เล่าเรียนหนังสือจากพระสงฆ์หรือเด็กชายชาวมอญคนอื่น ๆ ส่วนเด็กผู้หญิงก็จะดูแลเรื่องงานบ้านงานเรือน และเมื่อถึงวัยที่จะมีเหย้ามีเรือนก็มักจะแต่งงานกับชาวมอญที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อแต่งงานแล้วก็ช่วยกันประกอบอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นอาชีพที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ พ่อแม่จึงมีโอกาสน้อยที่จะได้เวลาที่จะอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดวิชาความรู้ในการปั้นให้แก่ลูกหลาน ต่อมาเมื่อทางรัฐบาลได้ริเริ่มให้มีการสร้างโรงเรียนรัฐบาลขึ้นภายในหมู่บ้าน ระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาใหม่ได้เข้ามาแทนที่การเรียนการสอนแบบเดิม การมีโรงเรียนทำให้เด็กชายและเด็กหญิงชาวมอญมีโอกาสเรียนหนังสือในระดับประถมศึกษาโดยเท่าเทียมกัน และการที่ได้รับการศึกษาตามหลักสูตรที่รัฐบาลไทยเป็นผู้กำหนดและให้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน ทำให้เด็กชายและเด็กหญิงชาวมอญได้มีโอกาสเล่าเรียนภาษาไทย และหันมายอมรับการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น ครูได้เข้ามามีบทบาทในการอบรมสั่งสอนความรู้แก่เด็กแทนพระสงฆ์และบิดามารดา และการที่มีการเรียนร่วมกับคนไทย ทำให้ชาวมอญมีการยอมรับความเป็นไทยมากขึ้น สิ่งที่เห็นได้ชัดคือ พ่อแม่มีความต้องการส่งเสียบุตรหลานให้จบการศึกษาในระดับสูง และจากการได้สัมผัสกับบุคคลกับหัวหน้าครัวเรือนชาวมอญบ้านลัดเกร็ดทั้งสามกลุ่มช่วงอายุพบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการให้บุตรหลานของตนประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ใช่การทำเครื่องปั้นดินเผา โดยให้เหตุผลต่าง ๆ กันว่า

- การทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานที่เหนื่อย หนัก และลำบาก
- การทำเครื่องปั้นดินเผาปัจจุบันมีต้นทุนที่สูงขึ้น รายได้ที่เป็นส่วนกำไรมีไม่มากนัก

เหมือนสมัยก่อน

- ต้องการให้ลูกหลานทำงานมีเกียรติ มีตำแหน่ง เช่น รับราชการครู ทหาร
- ต้องการให้ลูกหลานมีอาชีพที่มีรายได้มั่นคง แน่นนอน

เมื่อจบการศึกษาลูกหลานก็มักจะออกไปประกอบอาชีพอื่นนอกชุมชนและส่วนใหญ่ต้องทำงานร่วมกับคนไทย ทำให้พวกเขาซึมซับวัฒนธรรมหลักจากคนไทยในด้านต่าง ๆ เช่น การนวด การแต่งกาย การประกอบอาชีพ และในเรื่องของการกลับมาทำประโยชน์ให้กับชุมชนนั้น จากการศึกษาพบว่าเมื่อนักเรียนที่เรียนต่อได้งานทำ พวกเขาจะกลับมาทำประโยชน์ต่อชุมชน โดยทางอ้อม ได้แก่ การนำผ้าป่ามาทำบุญที่วัดเพื่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ถวายวัดในชุมชน ดังเช่นในปัจจุบันได้มีผู้ที่จบการศึกษาจากในเมืองได้กลับมาสอนนักเรียนในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามพ่อแม่ไม่ได้คาดหวังที่จะต้องให้ลูกหลานกลับมาทำประโยชน์ให้กับชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากมีค่านิยมที่ให้ลูกหลานของตนมีความรู้สูง ๆ เพื่อจะได้มีโอกาสที่จะหางานดี ๆ ที่สร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูล

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า "การศึกษา" มีส่วนสำคัญในการทำให้ชาวมอญค่อย ๆ หันมายอมรับการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันมากขึ้นกว่าเดิม และมีความสามารถในการใช้ "ภาษาไทย" ในการติดต่อสื่อสารได้ดี พวกเขาได้มีโอกาสรับการศึกษาในระบบเดียวกับคนไทย ย่อมทำให้ชาวมอญเกิดการเปลี่ยนระบบความคิดให้ค่อย ๆ ยอมรับความเป็นไทยมากขึ้น จะเห็นได้จาก การที่พ่อแม่ต้องการให้ลูกหลานได้รับการศึกษาในระดับสูง และเมื่อเรียนจบพ่อแม่ก็หวังจะให้ลูกหลานทำงานราชการหรือบริษัทต่าง ๆ เช่นเดียวกับคนไทยเพราะเป็นงานที่สังคมทั่วไปยอมรับและมีรายได้มั่นคงกว่าอาชีพงานปั้นเครื่องปั้นดินเผา อีกทั้งการศึกษายังมีส่วนสำคัญต่อการเลือกประกอบอาชีพชาวมอญในปัจจุบันด้วย นอกจากนี้ "การศึกษา" ยังมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวมอญจากที่เคยอยู่แต่ในกลุ่มของสังคมชาวมอญด้วยกัน ให้ต้องมีส่วนสัมพันธ์กับคนไทย ทำให้วิถีชีวิตทางด้านครอบครัวและเครือญาติเปลี่ยนแปลงไป จนเกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ในหมู่ครอบครัวและเครือญาติ

การปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ในหมู่ครอบครัวและ เครือญาติ

ในสมัยก่อนราว 80-90 ปีล่วงมาแล้ว ที่ชาวมอญบ้านลัดเกร็ดยังคงมีการนับถือผีบรรพบุรุษและผีประจำตระกูล เช่น ผีงู ผีไก่ ผีเต่า จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญ ทำให้ทราบว่า สำหรับชาวมอญบ้านลัดเกร็ดในอดีตส่วนใหญ่แล้วจะนับถือผีงู รองลงมาคือ ผีเต่า และผีไก่ กล่าวคือ ถ้าครัวเรือนใดนับถือผีงูในพิธีรำผีจะต้องเอางูมาทำอาหารเพื่อเซ่นบรรพบุรุษก่อน ผีไก่อีกก็เช่นเดียวกันถ้าเวลาจะนำมาแกง เพื่อทำเป็นอาหารรับประทานกันในครัวเรือนแล้วจะต้องตัดหัวไก่เซ่นบรรพบุรุษก่อน ถ้านับถือผีเต่าเวลาที่เดินออกจากบ้านแล้วไปพบเต่ากลางทาง หากไม่อยากจะทำบาปก็ต้องออกปากว่า "เต่าเนา" หรือ "เต่าเหม็น" แล้วเดินเลี่ยงไปทางอื่น เพราะถ้าไม่พูดเช่นนี้ผีงูจะต้องเอาเต่าไปฆ่าเพื่อทำเป็นอาหารและจะต้องเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษด้วยเนื้อเต่าก่อน

ในเรื่องของผีบรรพบุรุษนั้นจากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญหลายท่านได้เล่าว่า ในอดีตชาวมอญเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษจะสิงสถิตย์อยู่ที่เสาเอกของเรือน โดยจะมีสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเสาผี ได้แก่ หีบหรือกระบุงใส่ผ้าผี ได้แก่ สไบ ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า แหวนหัวพลอยแดง แหวนไว้ที่เสาผี และยังมีตะกร้าบรรจุกระบองไม้ไผ่ แต่ละกระบองจะใส่น้ำซึ่งจะต้องคอยเติมน้ำให้เต็มอยู่เสมอ และการสืบทอดผีบรรพบุรุษนั้น ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญเล่าว่า บุตรชายคนโตของตระกูลจะเป็นผู้รับผิดชอบจากบิดาที่ล่วงลับไปและถือได้ว่าเป็น "ต้นผี" ถ้าบุตรคนโตเป็นผู้หญิงก็สามารถมอบให้แก่บุตรชายคนต่อมาได้ ดังนั้นในตระกูลหนึ่ง ๆ จะมีบ้านที่มีเสาผีเพียงบ้านเดียวเท่านั้นคือ บ้านของต้นผี และเมื่อถึงเวลาประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเช่น การเลี้ยงผี การรำผี ทุกคนในตระกูลจะต้องมารวมที่บ้านต้นผี สำหรับคนที่ถือว่าอยู่ในตระกูลเดียวกันก็คือ คนที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน และในเดือน 6 ข้างขึ้นของทุกปี ยกเว้นวันพระหรือวันเสาร์ที่บ้านของต้นผีจะต้องทำพิธีเลี้ยงผีที่เสาเอกของบ้าน ของที่ใช้เช่น ไหว้เนียม ใช้ขนมทอดต่าง ๆ ปลาย่างกล้วย มะพร้าว น้กกทอง แต่ถ้าครัวเรือนใดไม่มีบุตรชายสืบทอดการเป็นต้นผี จะถือว่าหมดผีตระกูล และจะต้องถอนเสาเอกไปถวายวัด ในการถอนเสาเอกต้องประกอบพิธีรำผี โดยผีบรรพบุรุษจะถูกเชิญให้ไปอยู่ที่ศาลเพียงตาซึ่งสร้างขึ้นใหม่ในบริเวณบ้าน และตามปกติจะ

มีการเลี้ยงอาหารที่ศาลเพียงตาปีละครั้งติดต่อกัน 3 ปี หลังจากนั้นจึงเลิกเลี้ยงแต่ไม่รื้อศาล
ทิ้ง

นอกจากจะมีการประกอบพิธีรำผีในพิธีถอนเสาเอกแล้ว ชาวมอญในอดีตจะทำพิธีรำผี
ในอีกหลายกรณี เช่น เป็นการขอขมาเมื่อมีการผดผื่นเกิดขึ้นเป็นต้นว่า มีคนที่ตั้งครรภ์หรือสามภรรยา
ที่เป็นผีอันมาแค้นค้ำคินในบ้าน ขอขมาผีในกรณีที่ไม่ทราบสาเหตุ เช่น เกิดเหตุเภทภัยใด ๆ
ที่ร้ายแรงขึ้นในบ้าน เจ้าบ้านไปหาหมอดูแล้วหมอดูมักจะเสี่ยงทายโดยการเสียบกระดูกไก่ลงใน
สมุดเสี่ยงทาย ถ้าบังเอิญกระดูกไก่ไปเสียบตรงกับหน้าที่บ่งว่าเหตุเภทภัยนั้นเป็นเพราะผีทำ ก็
จะต้องทำพิธีรำผีเป็นการขอขมา นอกจากนี้ในกรณีที่เป็นการแก้บน เป็นต้นว่าลูกหลานของ
เจ้าบ้านป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุหรือสูญหายไป เจ้าบ้านจะทำการบนบานศาลกล่าวต่อผีบรรพบุรุษ
ว่าถ้าช่วยให้หายเจ็บป่วยหรือช่วยให้คนหายกลับคืนมาได้ จะทำการรำผีถวาย สำหรับเวลาส่วน
ใหญ่ที่ชาวมอญจะทำพิธีรำผี ผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวว่า มักทำให้ฤดูแล้งประมาณตั้งแต่เดือน 4 ถึงเดือน
6 แต่จะไม่ทำพิธีในวันพระ สิ่งแรกที่จะต้องทำคือการบอกกล่าวญาติพี่น้องและเชิญญาติพี่น้อง
หรือเพื่อนบ้านให้มาร่วมในพิธี จัดซื้อสิ่งของและปลูกโรงพิธีภายในบริเวณบ้านของตน โรงพิธีจะ
ปลูกด้วยเสา 6 ต้นและมุงหลังคา บรรดาเครือญาติในตระกูลเดียวกันจะมาช่วยกันปลูกโรงพิธี
ด้านหลังของโรงพิธีจะทำเป็นห้องยาวสำหรับวางของเพื่อใช้ในการรำผีซึ่งจัดไว้เป็นชุด ๆ บรรจุ
อยู่ในอ่างดินเผาในอ่างเหล่านี้จะวางเครื่องสังเวทต่าง ๆ ได้แก่ ปลาย่าง ไก่ต้ม กุ้ง อ้อย
ขนมชนิดต่าง ๆ และมีอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีรำผี ได้แก่ ใบสั้นรำมอญ ดาบ 2 หรือ 3 คู่
ทางด้านหน้าของโรงพิธีจะปลูกต้นหว้าไว้ 1 ต้น ตรงโคนต้นจะมีอ่างดินเผาใส่น้ำสำหรับใช้
อาบน้ำให้ต้นผีในพิธีจะมีวงพิณพาทย์มอญบรรเลงประกอบพิธี สำหรับผู้อำนวยการรำผีอาจจะเป็น
หญิงหรือชายก็ได้และเป็นผู้ทำงานนี้เป็นอาชีพ

เกี่ยวกับการเลี้ยงผีของชาวมอญได้มีตำนานหรือนิทานปรัมปราเล่าถึงมูลเหตุไว้ว่า
แต่ก่อนมีผีกินคน ทำให้กษัตริย์เกิดความสงสัยว่า เพราะเหตุใดพลเมืองนับวันจึงน้อยลง โหระได้
ทำนายว่าเป็นเพราะมีผีมากินวันละคน กษัตริย์จึงทรงประกาศหาคนที่ปราบผี มีการตีฆ้องร้องป่าว
ต่อมามีโพธิสัตว์ท่านหนึ่งขึ้นอาสาด้วยทราบบว่าผีชื่อ "กิริ" (ชื่อไทยว่า "คิริ") เหาะมาจาก

หิมพานต์ในตอนเที่ยง เพื่อจะมากินคน ถ้าเงาของผิวนั้นไม่ถูกตกเงาก็จะเหาะไม่ได้และตกลงมา โพรสิสัตว์จึงขอร้อมสีดำจากกษัตริย์ 1 คัน และไปยืนกางร่มอยู่ในที่โล่งแจ้ง เมื่อผีเหาะผ่านมาถึงในตอนเที่ยง เงาของมันไม่สามารถถูกโพรสิสัตว์จึงหล่นลงมาตรงหน้า และได้ร้องถามด้วยความสงสัยว่าเพราะเหตุใดโพรสิสัตว์จึงทำเช่นนั้น โพรสิสัตว์จึงขอร้องไม่ให้กินคน ผีรับปากว่าได้ แต่โพรสิสัตว์ต้องเลี้ยงผีนั้นต่อไป โพรสิสัตว์จึงบอกให้ผีไปอยู่ที่โรงสีข้าว และได้กราบทูลต่อกษัตริย์ว่าผีจะไม่กินคนอีกแล้ว แต่กษัตริย์ต้องทรงเลี้ยง กษัตริย์ทรงดีพระทัยและจัดส่งอาหารเลี้ยงให้ผีกินทุกวัน ต่อมาผีแจ้งกับโพรสิสัตว์ว่าโรงสีข้าวคนมาก หนวกหู ขอไปอยู่ที่อื่น โพรสิสัตว์จึงกราบทูลต่อกษัตริย์ซึ่งได้ตรัสว่าเดี๋ยวนี้ผีไม่กินคนแล้ว จะไปอยู่ที่ไหนก็ได้แล้วแต่ใครจะเอาไปเลี้ยง คนมอญจึงนำมาแขวนไว้ที่เสาเอก คนไทยนำมาเป็นศาลพระภูมิ คนจีนนำไปไหว้เจ้า รวมทั้ง พม่า ชาว เชียงตุง ลาว ญวน ล้วนมีเลี้ยงผีกันทั้งสิ้น สำหรับคนมอญการมีผีเต่า ผีไก่ ผีปลา ผีม้า ผีงู โดยแท้จริงแล้วก็คือผีตัวเดียวกัน ขึ้นอยู่กับคนที่นำไปสักการะขอบอะไรก็เลี้ยงอย่างนั้น (อมวาลี ยัมอำนวย, 2536 : 223-224)

ในปัจจุบันจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญบ้านลัดเกร็ดทำให้ทราบว่า นิธิกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผีมีการเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่เดิม โดยผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวว่า การเลี้ยงผีในอดีตที่เคยทำกันตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย แต่พอมาถึงรุ่นลูกหลาน ไม่มีใครสืบทอดการเป็นต้นผีมานานประมาณ 80-90 ปีล่วงมาแล้ว กล่าวคือ ไม่มีการทำการเลี้ยงผีทั้งประเภทปีละครั้งหรือสามปีครั้งอีกต่อไป มีการย้ายเสาผีไปถวายวัดกันหมด โดยจัดทำศาลหรือหิ้งบูชาบรรพบุรุษขึ้นในบ้านแทน แต่ที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่คือ การเช่นไหว้บูชาบรรพบุรุษด้วยดอกไม้ธูปเทียนและอาหารคาวหวานต่าง ๆ ในช่วงเทศกาลสำคัญทางศาสนา เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา หรือในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฏจักรของชีวิต เช่น การแต่งงาน งานศพ เป็นต้น ซึ่งจากถามถึงสาเหตุที่ไม่มีลูกหลานสืบทอดการเป็นต้นผีอีกต่อไปก็เพราะหาผู้รู้จริงในการประกอบพิธีไม่ค่อยได้ เนื่องจากคนรุ่นก่อนก็ล้มหายตายจากไป และการรำผีหรือการทำพิธีเกี่ยวกับผิวนั้น ถ้าไม่รู้จักและทำไปอย่างผิด ๆ ถูก ๆ ก็จะเป็นโทษ ลูกหลานเลยคิดว่าไม่ทำเสียเลยจะดีกว่า ประกอบกับการแต่งงานข้ามกลุ่มกันคนไทยมีมากขึ้น ทำให้ลูกหลานละเลยและไม่คิดจะสืบทอดการเป็นต้นผีอีกต่อไป

ในเรื่องของความสัมพันธ์ในหมู่ครอบครัวและเครือญาตินั้น จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุชาวมอญได้กล่าวว่า ในอดีตสมาชิกครัวเรือนเดียวกันจะมีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือสมาชิกทุกคนในครัวเรือนจะเป็นแรงงานหลักในการทำงานบ้าน และมีการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ บิดาจะทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดกรรมวิธีในการปั้นและเป็นช่างปั้น มารดาจะเป็นผู้ช่วยเตรียมดินและช่วยงานปั้นเท่าที่พอจะทำได้ส่วนลูก ๆ จะเป็นแรงงานช่วยเหลือ และถ้ามีผู้เฒ่าผู้แก่อาศัยอยู่ในครัวเรือนด้วยก็จะเป็นแรงงานในการช่วยเหลืองานเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น คอยเติมเชื้อเพลิงในเวลาเผา เป็นต้น นอกจากนี้บิดามารดายังมีบทบาทหน้าที่ในการฝึกอบรม และสั่งสอนบุตรหลานให้รู้จักการทำมาหากิน รู้จักการช่วยเหลือตนเองและครอบครัว โดยบิดามักจะเป็นผู้อบรมสั่งสอนลูกชายให้รู้จักการดำรงชีวิต เช่น การถ่ายทอดความรู้ในการปั้น การทำสวน การหาปลา ส่วนมารดาจะอบรมสั่งสอนลูกสาวในเรื่องงานบ้านงานเรือน เช่น การทำงานบ้าน และการหุงหาอาหาร ส่วนผู้อาวุโสหรือผู้เฒ่าผู้แก่ไม่ว่าจะเป็นปู่ ย่า ตา ยาย นอกจากจะช่วยเลี้ยงดูบุตรหลานแล้ว ยังทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีประจำท้องถิ่นแก่ลูกหลานอีกด้วย จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าสภาพสังคมหมู่บ้านในอดีตนั้น สมาชิกในครัวเรือนจะมีโอกาสอยู่ร่วมกันและมีความใกล้ชิดกันมาก เนื่องจากการติดต่อกับชุมชนภายนอกยังมีไม่ค่อยมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษาหรือการประกอบอาชีพในอดีตที่ยังจำกัดอยู่ในระดับชุมชน ทำให้โอกาสในการรวมกลุ่มของสมาชิกในแต่ละครัวเรือนมีมาก อันก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนที่สนิทแนบแน่น

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติในอดีตนั้นจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญกล่าวว่า ในอดีตความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติค่อนข้างจะแน่นแฟ้น และเป็นการนับถือญาติแบบสองฝ่าย (bilateral descent) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวมอญเกาะเกร็ดส่วนใหญ่แล้วมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตและการแต่งงาน หรือนับถือเป็นการส่วนตัวเสมือนญาติ ความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติจะสะท้อนออกมาในรูปของการไปมาหาสู่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านการแข่งขันแลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือเมื่อญาติพี่น้องเดือดร้อนหรือต้องการแรงงาน เช่น การสร้างบ้าน หรือเมื่อญาติพี่น้องขอแรงให้มาช่วยงานทำ

เครื่องปั้นดินเผา เพื่อให้เสร็จทันเวลาและการช่วยเหลือกันเมื่อถึงเวลาจำเป็น เช่น เมื่อญาติพี่น้องป่วยหรือตาย โดยเฉพาะในงานศพชาวมอญถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องไปช่วยเหลือหรือร่วมงานให้ได้ ตลอดจนการไปร่วมงานอื่น ๆ เช่น งานโกนผมไฟ งานบวช งานแต่งงาน นอกจากนี้จากความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษหรือผีประจำตระกูลในอดีตยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่าผีบรรพบุรุษมีบทบาทอยู่ในกลุ่มเครือญาติหรือตระกูล และยังสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น โดยมีเครือญาติหรือตระกูลเป็นพื้นฐานสำคัญในการรวมกลุ่มคนในตระกูลเดียวกัน และจากการมีบรรพบุรุษร่วมกัน การร่วมอยู่ในระบบข้อห้าม รวมถึงการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี พิธีกรรมเหล่านี้จะช่วยนำกลุ่มคนในตระกูลเดียวกันให้มารวมตัวกันอย่างพร้อมเพรียง เป็นการย้ำเตือนถึงความเป็นพวกพ้องที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อีกทั้งในกรณีที่มีการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุในอดีตที่มีจะถูกอธิบายว่าเป็นการกระทำผิดเกี่ยวกับกฎระเบียบหรือข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษ การรักษาอาการเจ็บป่วยจะกระทำโดย "พิธีรำผี" สมาชิกในกลุ่มเครือญาติที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันจะมาร่วมในพิธีนี้อย่างพร้อมเพรียงกัน แสดงให้เห็นถึงการให้กำลังใจผู้ป่วยซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของกลุ่มเครือญาติ นอกเหนือไปจากการย้ำเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของข้อห้ามและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ นอกจากนี้การสืบทอดผีบรรพบุรุษยังเป็นการกำหนดสถานภาพของลูกชายคนโตที่จะต้องเป็นผู้สืบทอดการเป็น "ต้นผี" สืบต่อไป นอกจากนี้จะมีการนับถือผีประจำตระกูลแล้วชาวมอญบ้านลัดเกร็ดยังนับถือเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน คือ "เจ้าพ่อหนุ่มเกตุแก้วชัยฤทธิ์" และในวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 6 ของทุกปี ชาวมอญทั้งสามหมู่บ้านบนเกาะเกร็ดจะร่วมจัดพิธีบูชาศาลเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านหรือที่ชาวมอญเรียกว่า "พิธีรำเจ้าประจำปี" (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในเรื่องพิธีรำเจ้าประจำปีในบทที่ 5) แต่อย่างไรก็ตามในช่วง 80-90 ปี ที่ผ่านมาพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาผีบรรพบุรุษได้สูญหายไป แต่ก็ไม่ได้ทำให้การพึ่งพาระหว่างญาติพี่น้องในตระกูลเดียวกันหมดไป พวกเขายังคงมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อเครือญาติในตระกูลเดียวกันมีเรื่องเดือดร้อนหรือขอความช่วยเหลือ

ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในหมู่บ้าน ที่มีทั้งคนมอญและคนไทย อยู่อาศัยปะปนกันนั้น ผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวว่าชาวมอญมีความสัมพันธ์เป็นปกติระหว่างพวกน้องชาวมอญด้วยกันหรือกับคนไทย แต่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญด้วยกันย่อมจะแน่นแฟ้นมากกว่า ทั้งนี้

อาจเป็นเพราะความเป็นพี่น้อง ความมีเชื้อชาติและภาษาเดียวกัน ส่วนความขัดแย้งอันเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การแตกแยกหรือแบ่งพรรคแบ่งพวกระหว่างคนในหมู่บ้านเท่าที่สอบถามนั้นพบว่ายังไม่เคยปรากฏ เพราะถึงแม้จะมีคนไทยอพยพเข้ามาอยู่ภายหลังมากก็ตาม แต่ทุกคนก็อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวมอญบ้านลัดเกร็ดเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในช่วง 30-40 ปีมานี้ ลูกหลานชาวมอญรุ่นปัจจุบันเดินทางออกมาศึกษาต่อหรือทำงานนอกหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น จากการสังเกตจะพบเห็นได้ว่า วิถีชีวิตของชาวมอญบ้านลัดเกร็ดในทุก ๆ เช้า จะเหมือนกับคนไทยทั่วไป กล่าวคือ เด็ก ๆ หรือผู้ที่อยู่ในวัยศึกษาไปโรงเรียนในหมู่บ้านและในเมือง หนุ่มสาวออกจากบ้านเพื่อทำงานในช่วงกลางวันจึงมักจะพบเห็นผู้เฒ่าผู้แก่และบรรดาแม่บ้านอยู่กับบ้าน หมู่บ้านจะเริ่มตึกคักอีกครั้งในช่วงเวลาเย็นหลังจากที่ทุกคนกลับจากเรียนหนังสือหรือกลับจากทำงาน ภาพวิถีชีวิตเช่นนี้จะดำเนินเป็นวัฏจักรในเกือบทุกวัน ยกเว้นวันหยุดราชการที่ส่วนใหญ่ทุกคนจะพักผ่อนอยู่กับบ้าน นอกจากนั้นบทบาทของพ่อแม่เริ่มเปลี่ยนแปลง เนื่องจากมีสถาบันการศึกษาเข้ามามีบทบาทแทนสถาบันครอบครัวมากขึ้น อีกทั้งการเรียนในโรงเรียนยังมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และความชำนาญต่าง ๆ แก่สมาชิกในครัวเรือน อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าสู่โลกสมัยใหม่ ได้เรียนรู้การปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่ต่างไปจากที่ตนเคยชินในครอบครัว ทำให้มีการซึมซับเอาค่านิยมตามแบบอย่างคนไทย เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย การประกอบอาชีพ สิ่งเหล่านี้ทำให้ลูกหลานชาวมอญในรุ่นหลังมีความคิด ความเชื่อและทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไป ลูกหลานมีอำนาจตัดสินใจด้วยตัวเองมากขึ้น เช่น เรื่องการเลือกคู่หรือการแต่งงาน แต่ยังคงอยู่ในความเห็นชอบของพ่อแม่ การอบรมสั่งสอนบุตรหลานเกี่ยวกับการครองเรือนยังมีอยู่ในปัจจุบันในเรื่องของการเลือกที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงานในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังคงเป็นแบบวัฏจักร กล่าวคือ หลังจากที่อยู่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายหญิงระยะหนึ่ง หลังจากนั้นส่วนใหญ่จะแยกย้ายออกไปตั้งบ้านเรือนนอกชุมชน ทั้งนี้เพราะปัจจุบันมีข้อจำกัดในพื้นที่อยู่อาศัยมากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ดินที่เหมาะสมสำหรับทำเป็นที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านเริ่มหมดไป ประกอบกับหนุ่มสาวบางคนต้องการมีที่อยู่อาศัยอยู่ในเมืองเพื่อความสะดวกในการทำงาน และจากการที่ชาวมอญในปัจจุบันได้มีโอกาส

อยู่ร่วมกับคนไทยมาเป็นเวลานาน ทำให้พวกเขามีการรับวัฒนธรรมหลักจากคนไทยไว้มาก ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติ ค่านิยมและประเพณีบางอย่างจากคนไทย จนทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (assimilation) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังเช่นงานประเพณีของชาวมอญ บางส่วนได้มีการดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของไทย โดยมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมกันไป เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันจะคล้ายกับคนไทย แต่อย่างไรก็ตามชาวมอญก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญซึ่งปรากฏให้เห็นในพิธีกรรมและประเพณีบางอย่าง (ดังจะขอกกล่าวต่อไปในบทที่ 5 ในหัวข้อเรื่องการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ)

- การเปลี่ยนแปลงในเรื่องพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฏจักรของชีวิต

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฏจักรของชีวิตที่ผู้วิจัยจะขอกกล่าว ณ ที่นี้ ได้แก่ พิธีการเกิด การบวชนาค การแต่งงาน และงานศพนั้น จากการศึกษาพบว่า ในอดีตนั้นชาวมอญจะมีขั้นตอนในการประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผี เนื่องจากพวกเขาถือว่าการปฏิบัติตามพิธีกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งนอกเหนือจากภาษาที่แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของมอญ แต่ในปัจจุบันจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญซึ่งเป็นผู้ที่มีโอกาสได้พบเห็นขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมในสมัยก่อนเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันจะพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรายละเอียดของพิธีกรรมไปมากเช่นพิธีการเกิด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำคลอด หรือ การโกนผมไฟแบบดั้งเดิมเริ่มหมดไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสาเหตุหลายอย่างได้แก่ การบริการของรัฐที่เกี่ยวข้องกับด้านสาธารณสุข ได้เผยแพร่เข้าไปในหมู่บ้านมากขึ้น โดยมีแพทย์ประจำตำบลและมีสาธารณสุขประจำตำบล กอปรกับพวกเขามีความเลื่อมใสในบริการที่รัฐจัดหาให้มากขึ้น เมื่อเจ็บป่วยก็ไปหาเจ้าหน้าที่อนามัยประจำตำบลหรือไม่ก็ไปหาหมอที่คลินิกหรือโรงพยาบาลในตัวเมือง นอกจากนี้การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตอย่างอื่น เช่น พิธีบวช พิธีแต่งงาน และพิธีทำศพ จะพบว่าการประกอบพิธีดังกล่าวในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบคนไทยมากยิ่งขึ้น

- พิธีเกิด

ในสมัยก่อนชาวมอญบ้านลัดเกร็ดจะมีความเชื่อและข้อห้ามต่าง ๆ ทั้งที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ สำหรับพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดของเด็กชาวมอญก็มีความเชื่อต่าง ๆ มากมาย นับตั้งแต่เมื่อมีการตั้งครรภ์เกิดขึ้นชาวมอญบ้านลัดเกร็ดจะมีความเชื่อที่ว่าห้ามญาติพี่น้องที่สนิททำพิธีมงคลใด ๆ คือในระหว่างนี้จะแต่งงานหรือบวชขาดไม่ได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังถือกันว่าไม่ให้คนต่างถิ่นมาอนค้ำที่บ้านหญิงมีครรภ์ เนื่องจากเกรงว่าจะเป็นการผิดผีบ้านผีเรือน เมื่อมีทารกที่เกิดใหม่จะมีการนำผ้าขาวมาปูตั้งแต่ประตูหัวบันไดบ้านจนถึงที่ที่จะทำการคลอด ซึ่งสาเหตุที่ต้องกระทำเช่นนี้ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญได้กล่าวว่า เพื่อให้พระพรหมได้เสด็จลงมาดำเนินบนผ้าขาวเพื่อเป็นการต้อนรับท่านให้มาลิขิตหน้าผากเด็ก สำหรับช่างที่นอนของทารกนั้นพ่อของเด็กจะหามะพร้าวมา 1 ลูก กล้วย 1 หวี แบ่งหอม น้ำมันหอม ดินสอ สมุด ใส่พานไว้ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นการเตรียมให้พระพรหมได้ใช้ในการลิขิตหน้าผากเด็ก เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัวเด็กเองและครอบครัวของเด็ก

เมื่อถึงเวลาคลอดผู้เฒ่าผู้แก่ได้แล้วว่าในสมัยก่อนจะมีหมอต้าแยเป็นผู้ทำคลอดให้ เมื่อเด็กเกิดก็จะตัดรกและนำสายสะดือเด็กไปฝังไว้ที่เตาที่ใช้สำหรับอยู่ไฟหรือภายนอกบ้านก็ได้ จากนั้นนำเด็กไปอาบน้ำให้ร่างกายสะอาดและนำไปวางไว้ในกระดัง ซึ่งมีลูกนกกแฝงวางไว้ในกระดังด้วย ทั้งนี้ชาวมอญเชื่อกันว่าเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข และจะมีการทำพิธีรับขวัญเด็กโดยแม่เด็กจะเป็นคนร่อนกระดังแล้วกล่าวว่า "สามวันลูกผี สี่วันลูกคน ลูกของใครใครรับเอาไปนะ" ผู้ใหญ่ที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในตระกูลของเด็กก็จะตอบว่า "ลูกฉัน" แม่เด็กก็จะส่งกระดังให้แก่ญาติผู้ใหญ่ผู้นั้น สาเหตุที่ต้องมีการร่อนกระดังนี้เชื่อกันว่าถ้าร่อนกระดังเด็กส่งให้ใครเด็กจะได้เป็นคนดีเหมือนคนที่ตอบรับเด็ก หลังจากนั้นจะนำเด็กในกระดังวางบนโต๊ะ มีผ้ามุ้งครอบข้างบนเพื่อกันยุง เด็กจะนอนอยู่ในกระดังจนกระทั่งมารดาอยู่ไฟจนครบกำหนดคือประมาณ 9-15 วันหลังจากวันคลอด สำหรับขั้นตอนการอยู่ไฟนั้นจะต้องมีการอยู่ไฟแบบใช้ฟืน ฟืนที่ใช้เป็นพวกไม้มะม่วง ไม้สะแก การตัดฟืนจะต้องตัดให้เสร็จภายในวันเดียวกัน ส่วนเตาที่ใช้สำหรับอยู่ไฟนั้นจะใช้ต้นกล้วยมาทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมแล้วเอาดินใส่ลงไป โดยพ่อเด็กจะไปเป็นผู้ขุดดินนอกบ้านมาทำเป็นก้นเตา วางไม้กระดานแผ่นเดียวข้าง ๆ เตาไฟโดยให้แม่ของเด็กนอนบน

ไม้กระดาน แต่งกายโดยการนุ่งโจงกระเบนและไม้ใส่เสื้อ สำหรับสาเหตุที่มารดาต้องอยู่ไฟนั้น เชื่อกันว่าเนื่องเป็นการขับไล่ของเสียที่ยังค้างค้างอยู่ในร่างกายออกมา เมื่ออยู่ไฟจนครบกำหนดก็ จะมีการเริ่มทำพิธีออกจากไฟ โดยเตรียมสิ่งของที่ใช้สำหรับเช่น เทวดาผู้รักษาไฟประกอบด้วย ข้าวสวย ไม้ผายคนข้าว หวดนึ่งข้าวเหนียว และถ่านจากเตาที่ใช้อยู่ไฟ นำสิ่งของทั้งหมดนี้วาง ลงบนพื้นดินหน้าบ้านแล้วราดน้ำลงบนไฟ พร้อมทั้งกล่าวคำอัญเชิญเทวดาผู้รักษาเตาไฟ เพื่อบอก กล่าวว่าเป็นการเสร็จสิ้นการอยู่ไฟ จากนั้นพ่อแม่เด็กจะทำข้าวแช่เพื่อนำมา เช่น ผีบรรพบุรุษเป็น ชั้นตอนต่อไป

ทารกเมื่อเกิดได้ประมาณ 1-2 เดือน จะมีการจัดพิธีโกนผมไฟ ซึ่งมีกฎเกณฑ์ข้อห้าม เกี่ยวกับการนับถือผีคือ ถ้ามีคนในวงศ์ตระกูลเดียวกันตาย ในปีนั้นจะโกนผมไฟบุตรไม่ได้ และ ถ้ามีคนในวงศ์ตระกูลกำลังตั้งครรรภ์ เด็กในตระกูลเดียวกันจะโกนผมไฟไม่ได้ ต้องรอให้หญิงนั้น คลอดและโกนผมไฟพร้อมกันทีเดียว การโกนผมไฟนั้นจะต้องทำก่อนเวลาเพลและห้ามทำใน วันพระ โดยชาวมอญบ้านลัดเกร็ดนิยมไปหาเจ้าอาวาสวัดปรมาภิไธยกาฬเป็นผู้ทำพิธี สำหรับ เดือนที่นิยมโกนผมไฟคือ เดือน 4-5-6 และเดือน 12 ผู้ร่วมพิธีจะประกอบด้วย บิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ หมอตำแย หมอขวัญ และจะนิมนต์พระสงฆ์มา เจริญพระพุทธรูปเพื่อความ เป็นสิริมงคล สำหรับพิธีที่สำคัญที่สุดสำหรับการเกิด ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญกล่าวว่าคือ "พิธีสู่ขวัญเด็ก" กล่าวคือ หลังจากทีพระสงฆ์เจริญพระพุทธรูปแล้ว พ่อเด็กจะนำเด็กไปให้พระรูปที่เป็นประธานในการทำ พิธีตัดผมเด็กพอเป็นพิธี หลังจากนั้นขณะที่พระฉันภัตตาหาร หมอขวัญจะเริ่มสวดบทสู่ขวัญเด็ก เมื่อเสร็จพิธีบรรดาญาติมิตรทั้งหลายจะมอบสิ่งของหรือเงินทอง ของเล่น ของกิน ของใช้ต่าง ๆ แก่เด็กเพื่อเป็นการรับขวัญเด็ก ประเพณีโกนผมไฟนอกจากจะเป็นการสู่ขวัญเด็กแล้วยังเป็น การสู่ขวัญบิดา มารดา ญาติมิตรให้เกิดความสบายใจ อีกทั้งทำเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ ตัวเด็กให้มีอายุมั่นขวัญเย็น นอกจากนี้ยังเป็นการบอกกล่าวญาติมิตรให้มารับทราบถึงการมีสมาชิก ใหม่ของครอบครัวด้วย เมื่อโกนผมไฟแล้วจะมีการรดศีรษะด้วยน้ำขมิ้นน้ำส้มป่อย ซึ่งชาวมอญ บ้านลัดเกร็ดมีความ เชื่อกันว่าน้ำขมิ้นน้ำส้มป่อยมีสรรพคุณ ใช้ป้องกันและขับไล่โรคภัยไข้เจ็บได้

เมื่อโกนผมไฟเสร็จแล้ว ในสมัยก่อนเด็กทุกคนจะต้องไว้จุกไว้แกละ จนถึงอายุประมาณ 8 ขวบ พ่อแม่ของเด็กจะนำเด็กไปหาพระที่วัดเพื่อปรึกษานัดวันทำพิธีโกนจุก เมื่อได้ฤกษ์แล้ว เด็กที่จะทำพิธีโกนจุกจะแต่งตัวสวยงาม ใส่เครื่องประดับจำพวกแหวน สร้อยหรือเครื่องประดับต่าง ๆ พ่อแม่ของเด็กจะเตรียมอาหาร ดอกไม้ รูปเทียนไปถวายพระ จากนั้นพระจะทำพิธีโกนจุกให้ เมื่อโกนจุกเสร็จแล้วก็จะนำใบมะขาม ใบส้มป่อย นำไปต้มแล้วราดที่ศีรษะถือเป็นการไล่โรคร้ายไข้เจ็บ ส่วนผมที่ตัดแล้วจะนำไปลอยในแม่น้ำเป็นอันเสร็จพิธี

ในปัจจุบันการโกนผมไฟของเด็กชาวมอญส่วนใหญ่พ่อแม่จะให้พระภิกษุสงฆ์และผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ทำพิธีโกนผมเท่านั้น ในเรื่องการไว้จุกไว้แกละนั้น จากการศึกษาพบว่ามียุคชาวมอญส่วนน้อยเท่านั้นที่ไว้ผมจุกและผมแกละ จากการสอบถามพ่อแม่เด็กถึงสาเหตุที่ไม่ให้เด็กไว้จุกไว้แกละ เนื่องจากเด็กต้องไปโรงเรียนตั้งแต่เล็ก ๆ การไว้ผมจุกผมแกละไปโรงเรียนจะทำให้เด็กมักถูกเพื่อน ๆ ล้อเลียน ส่วนเรื่องการอยู่ไฟนั้นจากการสอบถามชาวมอญในหมู่บ้านทำให้ทราบว่า ปัจจุบันมีน้อยคนเท่านั้นที่ยังคงอยู่ไฟหลังการคลอดบุตร เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วมักนิยมไปคลอดที่โรงพยาบาลมากขึ้น และจากเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ทันสมัยทำให้ไม่ต้องพึ่งการอยู่ไฟเหมือนสมัยก่อน

- พิธีการบวช

แต่เดิมพวกเด็ก ๆ ชาวมอญต้องไปเรียนหนังสือกับพระสงฆ์ที่วัด และเมื่อมีอายุครบ บวชคือประมาณ 20 ปี พ่อแม่จะจัดพิธีบวชให้ลูกชาย โดยก่อนบวชพ่อแม่จะให้ลูกชายนำดอกไม้ รูปเทียนไปขอขมาญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านที่รู้จักสนิทสนม เพื่อเป็นการขอโทษกรรมที่อาจได้เคยทำผิดพลาดมาก่อนตอนเป็นฆราวาส เมื่อกำหนดวันที่จะบวชพ่อแม่จะไปปรึกษาหาฤกษ์ยามบวชกับเจ้าอาวาสที่วัดมอญประจำหมู่บ้านทั้งสองแห่ง คือ วัดฉิมพลีสุทธาวาส และวัดปรมัยยิกาวาสผู้ที่บวชต้องไปอยู่ที่วัดเป็นการเตรียมและฝึกขั้นต้นและหัดขานนาค เป็น"ภาษามอญ" และไม่ให้ผู้ที่จะบวชไปท่องบทขานนาคที่บ้าน แต่ก่อนที่จะทำพิธีบวชนาคนั้นนาคจะต้องทำพิธีที่ชาวมอญเรียกว่า "พิธีตะละทาน" ก่อนคือ ทำพิธีไหว้พระภูมิเจ้าที่ พระภูมิจะอยู่ที่วัด (บ้านชาวมอญจะไม่มีการตั้งศาลพระภูมิเหมือนบ้านคนไทย ทั้งนี้เพราะพวกชาวมอญถือว่ามีผีบ้านผีเรือนคุ้มครองอยู่แล้ว)

เมื่อไหว้พระภูมิเสร็จจะมีการแห่เนาคเวียนรอบโบสถ์ 3 รอบ คือเวียนทักษิณาวัตรหรือเวียนขวา

ผู้เฒ่าผู้แก่ของมอญเล่าว่าในสมัยก่อนการทำขวัญนาคแบบชาวมอญนั้น จะนิยมทำขวัญนาคตอนพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพลในวันบวช โดยจะมีหมอทำขวัญจะทำพิธีชมนมเทวดาและแห่เป็นภาษามอญ เจ้าภาพจะต้องจัดเครื่องสังเวยดังนี้

1. อาคารควา 3 สำหรับ สำหรับละ 1 ถ้วย และมีแกงที่จะขาดไม่ได้ 4 อย่างคือ แกงซี่เหล็ก แกงลูกชิ้นปลา แกงผักทอง แกงผักเขียว และอาหารควาอื่น ๆ จนครบ 10 อย่าง
2. ขนม 3 จาน เป็นขนมทอดที่ทำเป็นรูปเครื่องประดับกาย ขนมหูช้าง และ ข้าวเหนียว (พร้อมทั้งปักเทียนลงไปในขนมทั้ง 3 อย่าง)
3. มะพร้าวอ่อน 3 ผล
4. กล้วยน้ำหวาน 3 หวี
5. หมากพลู 3 จาน
6. พานใส่ธูปเทียน ดอกไม้ และเงินบูชาครู
7. คันเบ็ดโดยให้ปลายเชือกผูกแหวนทองหัวพลอย

เมื่อหมอขวัญกล่าวชมนมเทวดาจนจบแล้วจะแห่ส่อนาค 10 ข้อ เมื่อแห่ส่อนาคข้อหนึ่งก็จะใช้คันเบ็ดซึ่งปลายเชือกผูกแหวนทองหัวพลอย นำแหวนจุ่มลงในจานหมากพลู ผลไม้ อาหารควาและขนม นำมาจุ่มลงในน้ำที่ขุ่นนั้นแล้วจึงนำไปใส่มีอนาคให้ถือไว้ เมื่อแห่จบคำสอนข้อหนึ่งก็จะนำแหวนไปจุ่มลงในเครื่องพิธีและให้นาคจับไว้จนครบ 10 ข้อ เมื่อเสร็จพิธีเครื่องสังเวยในการทำขวัญนาคจะต้องแบ่งออกเป็น 3 ส่วน มอบให้พระอุปัชฌาย์หรือหมอต้าแย 1 ชุด หมอขวัญ 1 ชุด และมารดา 1 ชุด การบวชถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของชีวิตที่จะเปลี่ยนสถานภาพของชายหนุ่ม ในพิธีนี้จึงต้องมีการนำอาหาร เครื่องเช่นไปบูชาบอกกล่าวผีบรรพบุรุษที่เสาะเรือน เพื่อให้ปู่ ย่า ตา ยาย ได้รับทราบเป็นการแสดงความเคารพ และต้องไปทำพิธีบอกกล่าวขอขมาลาโทษต่อเจ้าพ่อที่รักษามุมบ้าน คือ เจ้าพ่อหนุ่มเกตุแก้วชัยฤทธิ์ ที่ศาลเจ้าประจำหมู่บ้านด้วย

ปัจจุบันชาวมอญบ้านลัดเกร็ดนิยมบวชลูกชายเมื่ออายุครบ 20 ปี และให้พระสงฆ์เทศน์ในตอนหัวค่ำของวันสุกดิบแทนการทำขวัญนาคแบบเดิม เนื่องจากหม่อมท่าขวัญนาคหายากที่มีชีวิตอยู่อายุมากแล้วไม่สามารถประกอบพิธีกรรมได้ จึงให้พระสงฆ์เทศน์แทน และเมื่อทำขวัญนาคแล้วถ้าเจ้าภาพค่อนข้างมีฐานะ เจ้าภาพอาจจะจัดให้มีการแสดงมหรสพ สำหรับนาคที่จะบวชที่วัดปรมัยยิกาวาสจะต้องหัดขานนาคเป็นภาษามอญให้ได้ก่อนบวช และนาคจะมากกราบไหว้ที่ศาลเจ้าพ่อหนุ่มเกตุแก้วชัยฤทธิ์ เพื่อเป็นการบอกกล่าวขอขมาลาโทษเหมือนเช่นอดีตที่ผ่านมา

- พิธีแต่งงาน

ในอดีตการแต่งงานของชาวมอญบ้านลัดเกร็ด ส่วนใหญ่มักจะแต่งงานกับชาวมอญด้วยกันเอง ทั้งในหมู่บ้านเดียวกันและชาวมอญในหมู่บ้านใกล้เคียง แต่งงานแล้วก็มาอยู่บ้านพ่อแม่ฝ่ายหญิง (matrilocal) ช่วงระยะหนึ่ง ต่อมาเมื่อลูกสาวคนถัดไปแต่งงาน ครอบครัวของลูกสาวคนที่แต่งงานก่อนก็จะแยกย้ายออกมาตั้งครอบครัวต่างหาก (neolocal) โดยมักจะสร้างบ้านเรือนปลูกอยู่บริเวณใกล้ ๆ บ้านพ่อแม่ฝ่ายหญิง โดยพ่อแม่จะแบ่งทรัพย์สินให้ อาจเป็นโรงปั้นเครื่องปั้นดินเผาหรือที่ดินทำกิน แต่ถ้าในกรณีที่ฝ่ายชายเป็นลูกคนเดียวก็มักจะพาฝ่ายหญิงไปอยู่บ้านพ่อแม่ของฝ่ายชายด้วย การแต่งงานในอดีตนั้นมักเกิดจากการที่หนุ่มสาวชาวมอญจะรู้จักกันในเวลาที่มืงงานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น งานวัด งานสงกรานต์ เป็นต้น โดยเฉพาะในเวลาที่มีการละเล่นต่าง ๆ เช่น การละเล่นสะบ้ามอญ ทะแยมมอญ ที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้รู้จักพบปะพูดคุยและเกี้ยวพาราสีกัน ถ้าเกิดชอบพอกันจะมีการติดต่อไปมาหาสู่กันจนถึงขั้นที่จะแต่งงาน ฝ่ายชายจะให้พ่อแม่เป็นเจ้าแก่ไปสว่ขอให้ ทางพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะพิจารณาดูความประพฤตินิสัยใจคอเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเป็นคนดีขยันทำมาหากินพ่อแม่ก็มักจะยินยอมยกลูกสาวให้ เมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงเรื่องการสว่ขอแล้วฝ่ายหญิงจะเรียกเงินสินสอดจำนวนหนึ่งพร้อมทองหมั้น และอาจมีเงินกองทุนที่พ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายตกลงจะวางรวมกันให้เป็นทุนแก่คู่บ่าวสาวต่อไปในอนาคต พอถึงวันแต่งงาน พิธีจะจัดขึ้นที่บ้านฝ่ายหญิง แขกหรือญาติพี่น้องจะถูกเชิญมาในงาน ฝ่ายหญิงจะรับภาระในการซื้อเชิญแขก จัดสถานที่และตระเตรียมอาหารการกิน โดยให้เงินสินสอดที่ได้จากฝ่ายชายเป็นค่าใช้จ่าย เมื่อเวลาประกอบพิธีสว่ขอก็ต้องการไหว้ผีเรือน หรือผีประจำตระกูลของฝ่ายหญิงก่อน (กรณีคู่แต่งงานที่เป็นชาวมอญด้วยกันทั้งสองฝ่าย) การไปไหว้ผีประจำตระกูล

ฝ่ายหญิงนั้นเท่ากับเป็นการเคารพและขอโทษเจ้าของบ้านนั่นเอง เมื่อฝ่ายหญิงตกลงยกลูกสาวให้ ก็จะกำหนดวันทำพิธีแต่งงาน โดยมักจะไปปรึกษาเจ้าอาวาสที่วัด ในวันแต่งงานนี้ก็ต้องมีการไหว้ผี เครื่องเช่นไหว้ผีเรือนจะประกอบด้วย กุ้ง ไข่ (ซึ่งไข่จะต้องมีหัว ปีก ตับ ขา ครบ) ปลาเสียบ (ปลาย่าง) แกงผัก และที่ขาดไม่ได้คือ เหล้าขวดหนึ่ง เครื่องเช่นเหล่านี้จะต้องไปวางไว้ที่เสาคอกของบ้านเจ้าสาว

ในอดีตผู้หญิงที่แต่งงานและแยกออกไปอยู่กับสามี จะมีการจัดพิธีคืนผี เพื่อบอกกล่าวแก่ผีบรรพบุรุษของตนว่า ต่ไปตนจะต้องไปนับถือผีบรรพบุรุษของทางฝ่ายสามีตน ซึ่งก็จะทำให้ทุกคนที่เป็นญาติทางฝ่ายของตนยอมรับได้ว่าต่อแต่นี้ไปตนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษของฝ่ายสามีในฐานะสมาชิกในกลุ่ม ขณะที่อาจจะเข้ามาพร้อมกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษเดิมของตนที่ตนได้ทำพิธีคืนผีแล้วเสมือนผู้ร่วมงานเท่านั้น พิธีกรรมดังกล่าวนี้เท่ากับเพื่อการยอมรับและเปิดโอกาสให้แก่ผู้หญิงที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกและทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวและกลุ่มญาติฝ่ายสามีอย่างเต็มที่ ขณะที่ยังคงมีโอกาสที่จะร่วมในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษเดิมของตนได้เหมือนผู้มาช่วยงานคนอื่น ๆ มีผลให้ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วสามารถมีสัมพันธภาพที่ดีได้ ทั้งต่อกลุ่มญาติเดิมของตนและครอบครัวใหม่ของตนและกลุ่มญาติฝ่ายสามี นอกจากนี้ในอดีตชาวมอญยังมีความเชื่อที่ว่าสามีและภรรยาที่เป็นคนนอกครอบครัวที่ไม่ได้นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันกับเจ้าของบ้าน เมื่อเข้ามาพักค้างคืนที่บ้านเจ้าของบ้านจะมีการหลับนอนกันในห้องเดียวกันไม่ได้ แม้กระทั่งลูกสาวเจ้าของบ้านที่แต่งงานแล้วออกเรือนและคืนผีแล้วก็ต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ข้อนี้ด้วย ยิ่งไปกว่านั้นลูก ๆ ที่เคยแยกเรือนออกไปทำมาหากินที่อื่นเมื่อประสงค์จะกลับเข้าอาศัยในบ้านของพ่อแม่ที่ตนเคยใช้ชีวิตและทำมาหากินร่วมกันมากับพี่น้อง ก็จะต้องจุดธูปเทียนบอกกล่าวผีบรรพบุรุษก่อน โดยมีพ่อแม่และพี่น้องทุกคนที่อยู่อาศัยในบ้านหลังนั้นเป็นผู้ประกอบพิธีโดยพร้อมเพรียงกัน

ปัจจุบันหนุ่มสาวอาจรู้จักกันอีกทางหนึ่ง โดยการออกไปศึกษาหรือทำงานนอกหมู่บ้านร่วมกับคนไทย ทำให้มีการรู้จักชอบพอจนถึงขั้นที่จะแต่งงานกัน การแต่งงานจึงมีส่วนที่ทำให้มีการโยกย้ายเปลี่ยนแปลงประชากรในหมู่บ้านเสมอ คนนอกซึ่งมักจะเป็นผู้ชายเข้ามาอยู่ใน

หมู่บ้าน ขณะเดียวกันผู้หญิงบางคนก็อาจจะตามสามีไปอยู่ที่อื่น ด้วยเหตุนี้ญาติพี่น้องของคู่แต่งงาน จึงมีอยู่ที่ทั้งในและนอกหมู่บ้าน ค่านิยมในเรื่องการแต่งงานระหว่างชาวมอญด้วยกันเริ่มลดน้อยลงไป มีการแต่งงานข้ามกลุ่มกับคนไทยมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นหนุ่มสาวในปัจจุบัน คนที่แต่งงานข้ามกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้ที่มีโอกาสออกไปนอกชุมชนมากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการออกไปศึกษาหรือทำงาน ทำให้มีโอกาสพบปะกับคนไทย ปัจจุบันการแต่งงานของลูกหลานชาวมอญถือปฏิบัติคล้ายกับธรรมเนียมไทยคือ ฝ่ายชายจะส่งผู้ใหญ่ไปสู่ขอ หากฝ่ายหญิงตกลงก็จะมีการเรียกสินสอดทองหมั้นซึ่งอาจเป็นเงิน ทอง หรือทรัพย์สินประเภทอื่น จากนั้นทางญาติผู้ใหญ่จะไปหาฤกษ์ยามที่วัด ซึ่งส่วนใหญ่จะไปดูฤกษ์ยามกับท่านเจ้าอาวาสที่วัด ปรมัยยิกาวาส ในวันแต่งงานจะมีขบวนแห่ขันหมากมาบ้านเจ้าสาว บางครอบครัวที่ยังคงถือปฏิบัติตามประเพณีแบบชาวมอญอยู่ก็จะมีการจัดหมากพลู กล้วย อ้อย เหล้า หมู สำหรับไหว้ผีบรรพบุรุษ คู่บ่าวสาวจะไหว้ญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ชายด้วยผ้าขาวม้า และไหว้ญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิงด้วยผ้าถุง หลังจากนั้นจะมีพิธีรดน้ำสังข์และญาติผู้ใหญ่ผูกข้อมือบ่าวสาว จากการศึกษาพบว่า ชาวมอญในปัจจุบันส่วนใหญ่แต่งงานกับคนไทยมากขึ้น ทำให้พิธีแต่งงานของชาวมอญแบบดั้งเดิมที่จะต้องมีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษและการสืบทอดผีประจำตระกูลเริ่มหมดลงไป ในพิธีแต่งงานจึงมีขั้นตอนการจัดพิธีตามแบบอย่างคนไทยแทบทั้งสิ้น คือ นิมนต์พระสงฆ์มา ๑ รูป เพื่อทำพิธีทางศาสนา ญาติผู้ใหญ่ผูกข้อมือบ่าวสาว รดน้ำสังข์ และเลี้ยงอาหารแขกผู้มาร่วมงานเป็นอันเสร็จพิธี

ในเรื่องการแบ่งมรดกนั้นในอดีตพ่อแม่มักจะแบ่งมรดกเป็นที่ดินหรือกิจการโรงบั่น แก่ลูกชาย ส่วนลูกสาวจะได้มรดกเป็นที่ดิน และทรัพย์สินเงินทองต่าง ๆ ในกรณีที่พ่อแม่มีลูกสาวคนเล็กก็มักจะอยู่เลี้ยงดูพ่อแม่สืบต่อไป พ่อแม่จะจัดเตรียมการแบ่งทรัพย์สินและที่อยู่อาศัยให้ลูกคนที่เลี้ยงดูพ่อแม่มากกว่าลูกคนอื่น ๆ แต่ในกรณีที่ครัวเรือนใดมีลูกชายเพียงคนเดียว ลูกชายมักจะนำภรรยามาอยู่บ้านพ่อแม่และจะได้รับมรดกในฐานะเลี้ยงดูพ่อแม่สืบต่อไป สำหรับการแบ่งมรดกในปัจจุบันนั้น พ่อแม่มักจะแบ่งเป็นทรัพย์สินเงินทองให้โดยเท่าเทียมกัน กิจการโรงบั่นใด ถ้าไม่มีผู้สืบทอดก็ต้องปิดโรงลงไปโดยบางครอบครัวก็รื้อมาทำเป็นที่อยู่อาศัยให้ลูกหลานแทน

- ประเพณีการทำศพ

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีญาติพี่น้องตายจากไป บรรดาญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านมักจะมารวมแรงร่วมใจและช่วยเหลือในงานศพไม่ว่าใครจะติดธุระอยู่ที่ใดก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากพวกเขาถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่โบราณว่า เรื่องตายเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่สุด พวกเขาจะละทิ้งกิจการส่วนตัวไว้ชั่วคราวแล้วรีบไปบ้านคนตายทันที สำหรับข่าวคราวการตายนั้นโดยมากเจ้าภาพจะบอกกล่าวให้บรรดาเพื่อนบ้านใกล้เคียงก่อน แล้วเพื่อนบ้านก็จะบอกข่าวกันต่อ ๆ ไป โดยไม่ต้องไปขอร้องหรือออกบัตรเชิญ

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญบ้านลัดเกร็ด กล่าวว่า ในสมัยก่อนการทำศพของชาวมอญในหมู่บ้านจะมีขั้นตอนการประกอบพิธีที่ซับซ้อนกว่าในปัจจุบันนี้มาก กล่าวคือ ในสมัยก่อนถ้ามีการตายเกิดขึ้นจะเก็บศพไว้ในบ้านได้ถ้าเป็นคนที่ตายดี เช่น คนสูงอายุตายด้วยโรครชรา แต่ถ้าตายไม่ดี เช่น จมน้ำตาย ฆูกัดตาย หรือเป็นโรคปัจจุบัน รวมทั้งศพเด็กที่อายุต่ำกว่า 12 ขวบ ไม่ว่าจะตายด้วยเหตุใด คนเหล่านี้ไม่มีการเผามีแต่จะทำการฝังเพียงอย่างเดียว และจะเอาศพออกจากบ้านอย่างรีบด่วน ไม่มีการทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน แต่สามารถให้ทานด้วยอาหารดิบ เช่น ข้าวสาร เกลือ พริก น้ำมันได้ ถ้าอยากทำบุญต้องทำหลังจากตายเกิน 7 วัน หรือในเดือนปีที่ถัดจากนั้นไป สำหรับศพที่ตายดีจะมีการอาบน้ำศพโดยรอเวลาประมาณบ่ายโมงจนถึงค่ำ แล้วแต่ความสะดวก การอาบน้ำศพชาวมอญในอดีตจะมีขั้นตอนต่าง ๆ มากมาย กล่าวคือ มีการนำเอาหม้อใหม่ 2 ใบ ใบหนึ่งใส่น้ำเย็น อีกใบหนึ่งใส่น้ำอุ่น (อาบด้วยน้ำเย็นก่อนแล้วจึงอาบด้วยน้ำอุ่น) เปลี่ยนเสื้อผ้าศพโดยใส่กางเกงให้ก่อน ไม่ว่าผู้ตายจะเป็นหญิงหรือชายต้องใส่กางเกงทั้งนั้น กางเกงทำโดยการผ่าผ้าถุงหรือผ้าซิ่นที่คนถุงอยู่ตามทางยาวจากข้างล่างขึ้นมาแล้วเย็บตะเข็บให้ติดกันให้เป็นรูปกางเกง กางเกงนี้เรียกว่า "โปง-มอย" จากนั้นจะยกศพขึ้นนอนบนเตียงและใส่เสื้อผ้ากลับให้แก่ศพ สำหรับเตียงที่คนนอนนั้นเรียกกันว่า "เตียงชนะ" หรือที่ชาวมอญนิยมเรียกว่า "โจ้ง-เนียะ"

เมื่อจัดแจงให้ศพนอนบนเตียงชนะแล้ว ก็จะมัดหัวแม่มือ หัวแม่เท้าศพให้ติดกันด้วยเชือกด้าย ปล่อยผมศพให้สยายออก ใส่งามก 1 คำกับเงินหนึ่งสลึงในปากศพ เพื่อเป็นค่าเดิน

ทางข้ามแม่น้ำไปสู่ปรภพ ที่หวนอนศพนิมของที่ตั้งไว้คือ ไฟหนึ่งดวง และกระบุงอีก 1 ใบ เรียกว่า "กระบุงเปิง-หะ-มาว" หรือกระบุงวิญญาณ ภายในใส่เสื้อผ้าของผู้ตาย ที่ปลายเท้าของศพจะตั้งเตาไว้ 1 เตา ซึ่งต้องติดไฟเอาไว้ตลอดเวลาไม่ให้ดับลงได้ และต้องเอาไฟนี้ไปกับศพด้วย ส่วนบนเตาให้ตั้งหม้อไว้หนึ่งใบสำหรับหุงข้าวให้ผู้ตาย ข้าวนี้เอาจะต้มทิ้งไว้ตลอดเวลาหรือเฉพาะตอนเช้าก็ได้ เวลาจะให้อาหารผู้ตายต้องคดข้าวนี้ใส่จานพร้อมด้วยกับข้าว เอาวางหน้าศพแล้วเรียกผู้ตายให้รับประทาน ในสมัยก่อนจะตัดไม้ไผ่ค้ำใต้ถุนบ้านให้ตรงกับศพเนื่องจากพื้นบ้านถ้าตั้งศพไว้นาน ๆ แล้วจะหนัก จะตั้งศพบนบ้านประมาณ 2-3 คืน และห้ามไม่ให้เอาโลงศพตั้งบนบ้านเพราะถือว่าเป็นของเสียด แต่จะให้เอาโลงศพมารอรับที่ตีนบันไดได้ ตกเวลาค่ำบรรดาแขกหรือจะมาร่วมฟังพระสวดที่บ้านเจ้าภาพ พระจะสวดประมาณ 2-4 จบ โดยสวดเป็นภาษามอญ ญาติมาอนเฝ้าศพและมีการอ่านนิทานชาดกต่าง ๆ หนังสือพุทธประวัติให้ผู้มาร่วมงานฟัง บางครั้งจะมีลูกหลานมารำมอญหน้าศพทุกคืน เมื่อสวดได้ 2-3 คืนแล้วจะนำศพไปวัด เอาศพลงทางเท้าก่อนแล้วเอาเตียงตามมาที่หลัง การจะหามโลงศพต้องทำคานหามด้วยผู้ที่เดินนำหน้าขบวนศพได้แก่ คนอุ้มกระบุง "เปิงหะมาว" หรือกระบุงวิญญาณ ซึ่งคนอุ้มกระบุงจะเป็นบุตรชายหรือหญิงของผู้ตายก็ได้ ของที่ใส่ในกระบุงวิญญาณจะมีหมากพลู น้ำจันทร์ กระจกส่องหน้า จอบขุดดินซึ่งใช้ขุดหลุมศพ และจะนำของทั้งหมดใส่ในหลุมศพก่อน ถ้าจะเผาศพก็จะหามศพมาวัดเพื่อให้พระสวดบังสุกุล ขณะที่พระสงฆ์สวดบังสุกุลอยู่นั้น พวกผู้ชายที่ช่วยเผาศพจะวางพืบนแข็งตะกอน สัปเหร่อจะเป็นผู้จุดไฟเผาศพ วันรุ่งขึ้นญาติจึงมาเก็บกระดูกแล้วร่วมกันปัดกวาดกระดูกเอ้าถ่านจากแข็งตะกอน จากนั้นจะปัดเป็นกองยาว ๆ คล้ายรูปคน บรรดาญาติก็จะเก็บกระดูกห่อด้วยผ้าขาว จากนั้นนำน้ำส้มป่อยผสมขมิ้นมารดบนกระดูกก่อน ตามด้วยน้ำบริสุทธิ์และน้ำมะพร้าวเป็นชั้นสุดท้าย แล้วนำกระดูกใส่โกศไปตั้งบูชาไว้ที่วัดเนื่องจากชาวมอญถือว่าไม่ควรนำกระดูกเข้าบ้าน

แต่ในปัจจุบันจากการศึกษาพบว่าพิธีทำศพตามแบบชาวมอญดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่มีพิธีที่ซับซ้อนเหมือนแต่ก่อน ส่วนใหญ่ในปัจจุบันนิยมจัดงานศพตามแบบอย่างคนไทย กล่าวคือมีการทำพิธีสวดศพที่บ้านเจ้าภาพ และไม่นิยมฝังดังเช่นแต่ก่อน ไม่ว่าจะตายดีหรือตายไม่ดีก็มักจะนิยมเผาศพกันมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามพิธีศพของชาวมอญบางท่านยังคงมีการประกอบพิธี

ตามแบบชาวมอญสมัยดั้งเดิมอยู่ได้แก่ นิธิศนของพระสงฆ์ชาวมอญซึ่งจะมีพิธีที่ยิ่งใหญ่ต่างจากคน
 ธรรมดาสามัญทั่วไป คือจะมีการทำลูกหนูจุดศพพระซึ่งชาวมอญถือว่าเป็นงานกุศลที่ยิ่งใหญ่ เป็น
 งานระดับหมู่บ้านและตำบล มีการสร้างปราสาทเผาซึ่งมีจำนวนยอดตั้งแต่ 1 จนถึง 9 ยอด
 เพราะถือว่าพระภิกษุเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ควรที่จะทำที่เผาให้สวยงาม และไม่ปนเปื้อนกับคนธรรมดา
 การจุดไฟเผาศพจะจุดด้วยไฟจากลูกหนู ลูกหนูเป็นไม้กระบอกกลมยาวประมาณหนึ่งศอก
 หน้ากว้างประมาณ 1 คืบ ภายในกระบอกบรรจุดินไฟ ปลายกระบอกข้างหนึ่งเจาะรูให้ประกาย
 ไฟออกเพื่อผลักดันให้ลูกหนูวิ่งไปข้างหน้า โดยเอากระบอกนี้ห้อยไว้กับลวดเหล็กเพียงหลวม ๆ
 เมื่อลูกหนูวิ่งไปจนสุดลวดเหล็กแล้วก็จะหลุดจากปลายสายลวดและลอยไปกระทบปราสาทและ
 โลงอีกต่อหนึ่ง ส่วนมากปราสาทและโลงที่ใช้ลูกหนูจุดนี้มักทำจำลองไม่ใช่ของจริง เพราะเกรง
 จะทำให้เกิดความเสียหายและเกิดภาพที่ไม่น่าดูขึ้นได้นอกจากนี้ในพิธีเผาศพพระสงฆ์นั้น มักจะ
 มีลูกหลานชาวมอญมาร่ำมอญหน้าศพก่อนเผาด้วย นอกจากนี้ยังมีญาติพี่น้องผู้ตายมาร้องไห้หน้าศพ
 หรือที่เรียกว่า "มอญร้องไห้" จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมอญได้เล่าว่า การร้องไห้จะต้อง
 ร้องไห้เป็นทำนอง โอดครวญ โดยเรื่องเล่าถึงประเพณีมอญร้องไห้คือ เมื่อพระพุทธรูปเจ้าปริณิพพาน
 ทรงปาฏิหาริย์ให้พระบาททะลุออกมานอกโลง เพื่อให้พระมหากัสสปบูชา บรรดาพุทธบริษัทก็พากัน
 ร้องไห้ระงม ชาวมอญจึงได้ถือเป็นประเพณีปฏิบัติกันสืบมาและมักจะให้ผู้หญิงที่มีอายุมากแล้วเป็น
 คนร้อง แต่ถ้าเป็นศพชาวบ้านธรรมดาจะไม่นิยมปฏิบัติกัน

อาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฏจักรของชีวิตที่กล่าวมาข้างต้นนี้ในปัจจุบันได้
 เปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบไทยมาก เนื่องจากชาวมอญหันมายอมรับวัฒนธรรมและประเพณีของไทย
 มากขึ้น หากแต่พวกเขาไม่ได้ละทิ้งประเพณีและความเชื่อของกลุ่มไปทั้งหมด พวกเขายังรักษา
 เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มบางอย่างไว้ได้จวบจนปัจจุบัน (ซึ่งจะขอกล่าวต่อไปในบทที่ 5
 เรื่องการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ)